

İç Göç, Kentsel Uyum ve Bütünleşme

Dr. Gökhan Kurt

İç Göç, Kentsel Uyum ve Bütünleşme

Dr. Gökhan Kurt

Published by

Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.

Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şehitkamil/Gaziantep

☎ +90.850 260 09 97

📞 +90.532 289 82 15

🌐 www.ozgurayinlari.com

✉ info@ozgurayinlari.com

İç Göç, Kentsel Uyum ve Bütünleşme

Dr. Gökhan Kurt

Language: Turkish

Publication Date: 2024

Cover design by Mehmet Çakır

Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0

Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-975-447-984-3

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub543>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:

Kurt, G., (2024). *İç Göç, Kentsel Uyum ve Bütünleşme*. Özgür Publications.

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub543>. License: CC-BY-NC 4.0

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozgurayinlari.com/>

Ön Söz

Bu kitap Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Cevdet YILMAZ danışmanlığında tamamlamış olduğum “**Kentsel Uyum ve Bütünleşme: Isparta’da Yaşayan Tunceliler Örneği**” adlı doktora tezinden üretilmiştir. Günümüzde tüm dünya toplumlarını etkileyen iki küresel fenomen ön plana çıktığı görülmektedir. Bu küresel fenomenlerden birincisi “*artan göç hareketleri*”dir. İkinci küresel fenomen ise “*artan kentleşme hareketleri*”dir. Öyle ki içinde bulunduğumuz çağ iki kavramla tanımlanacak olursa birincisi “göç çağı” diğeri de “kentleşme çağı” kavramları ile isimlendirilebilir. İnsanlık tarihi ile eşdeğer bir olgu olarak bir yer değiştirme hareketi olarak göç hareketleri günümüz toplumlarında daha önceki yüzyıllarda görülmeyen boyutlara eriştiğine şahitlik etmekteyiz. Artan bu göç hareketlerinin sonucunda da tüm dünya toplumlarında göç hareketlerinden kaynaklı sosyal, ekonomik, kültürel ve sosyo-psikolojik sorunlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin; yoksulluk, işsizlik, suç, şiddet, ötekileştirilme, dışlanma, ayrımcılık, sosyal ayrışma, gettolaşma, çarpık kentleşme, barınma, çevre kirliliği, vb. sorunlar hemen ilk başta sayılabilir. Bu sorunların nedenlerine bakıldığında ise temelde yeni gelenlerin sosyal, ekonomik, kültürel ve sosyo-psikolojik açıdan uyum ve bütünleşmenin sağlanılmamasından kaynaklanmaktadır. Bu uyumsuzluk ve bütünleşememe sorunu gerek yeni gelenlerin bireysel başarısızlarından gerekse de varış yerinin (ev sahibi toplum) olanaklarının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Göç yazınında, göçmenlerin uyum ve bütünleşmesi farklı kavramlarla tarif edilmektedir. Bu kavramlar; toplumsal bütünleşme (social integration), toplumsal uyum (social cohesion), topluma dâhil olma (social inclusion), sosyal uyuşma (social consensus), kentsel çoğulculuk (pluralism) kavramlarıdır. Bu çalışmada daha ziyade iç göç ve kentsel uyum ve bütünleşme kavramı üzerinde durulacaktır. Bu bakımdan bu çalışmanın ana amacı, dış göç hareketleri sonucunda yeni bir topluma gelenlerin uyum ve

bütünleşmelerinden ziyade iç göç hareketleri sonucunda kentsel alana göç eden bireylerin uyum ve bütünleşme durumlarının hangi kuramsal yaklaşım ve kritere nasıl anlaşılacağıdır. Çalışmanın bir diğer önemli amacı da literatürde iç göç, kentsel uyum ve bütünleşme göstergeleri ilgili eksiklerin giderilmesi amacı taşımaktadır. Nitekim literatürde kentsel uyum ve bütünleşme olgusu, bazı yazarlarca “*kentleşme*” kavramı ile değerlendirilirken bazı yazarlarca da “*kentlileşme*” kavramı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Oysa her iki kavram birbirinden farklı noktalara işaret etmektedir. Kentleşme, kentsel alanların büyümesi ve gelişmesi ile kentlileşme ise kentsel davranışların benimsenmesi ve içselleştirilmesi sürecidir. Bu amaçla bağlantılı olarak bu çalışmanın bir diğer amacı, kentsel uyum ve bütünleşme kavramları gündelik yaşamda birbirlerinin yerine kullanılmasına rağmen iki kavramın birbirinden farklı olduğunun vurgulanmasıdır. Nitekim kentsel uyum yeni gelenlerin geldikleri yerlerde “*ilk gerçekleşen*” bir olay ve yeni geldikleri yerde yaşamak için “*zorunlu/irade dışı*” oldukları bir süreçtir. Örneğin, kente yeni gelen bireyler göç ettiği yerin coğrafik koşullarına ve iklimine uyum sağlamak zorundadırlar. Kentsel bütünleşme ise kentsel uyum süreci sonucunda “*sonradan*” gerçekleştirilen ve “*gönüllü/iradi*” bir süreç olduğudur. Örneğin, aile mezarlarının göç ettiği yerde değil de vardığı yerde olması, kentsel bütünleşme açısından önemli bir göstergedir. Benzerliklerine bakıldığında ise birincisi, her iki kavram bir “*yeniden bir uyarlanma*” sürecini içerisinde barındırır. İkincisi, hem kentsel uyum hem de kentsel bütünleşme durumunun gerçekleşmesi için “*belli bir zaman*”ın geçmesi gerekmektedir. Üçüncüsü ise hem kentsel uyum da hem de kentsel bütünleşmenin sağlanılmasında hem birey ve grupların “*istekli olmaları*” hem de varılan yerde “*olanak ve fırsatların olması*” gerekmektedir.

Özetle, bu çalışma iç göç hareketleri sonucunda kentsel uyum ve bütünleşme durumlarına odaklanmakta ve kentsel uyum ve bütünleşmenin anlaşılmasına yardımcı bir kaynak olmak amacındadır. Alana hem mevcut tartışmaları derli ve toplu gösterme hem yeni tartışmalara kaynaklık edecek bir kaynak olması dileğiyle...

Gökhan KURT

Sivas, Aralık 2024

İçindekiler

Ön Söz	iii
Giriş	1
1. Göç Olgusuna Genel Bir Bakış	7
Göç Olgusunun Tanımı, Sebepleri ve Türleri	9
Türkiye’de İç Göç Olgusu	18
Kentsel Uyum ve Bütünleşme Konusu İle İlgili Göç Kuramları	23
2. Kent, Kentleşme, Kentlileşme, Kentsel Uyum ve Bütünleşme Kavramları	29
Kent	29
Kentleşme	32
Kentlileşme	44
Kentsel Uyum ve Bütünleşme	48
Sonuç ve Değerlendirme	97
Kaynakça	99

Giriş

İnsanlık tarihi ile eşdeğer bir geçmişe sahip bir fenomen olarak göç, tarih boyunca bireylerin hayatlarına etki eden en önemli toplumsal fenomenlerden bir tanesi olagelmıştır. Göçün, aynı zamanda güncel bir olgu olarak bireylerin hayatlarına ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal, sosyo-psikolojik vb. yönlerden sürekli etki eden çok boyutlu bir olgu olduğunun da belirtilmesi gerekir. İnsanlığın ortaya çıktığı tarihsel süreç boyunca yer değiştirme hareketi olan göç kavramının niteliğinde sürekli değişimler söz konusu olmuştur. Bu yer değişim hareketleri insanlığın ortaya çıktığı ilk zamanlarda daha çok doğal faktörlerin (örneğin, iklim değişikliği, kuraklık, deprem, açlık, vb.) ve dönemin sosyal/siyasal koşullarından (örneğin, savaş, etnik mücadeleler, soykırım, vb.) kaynaklı bireylerin iradeleri dışında zorunlu ve kitlesel bir şekilde gerçekleşmiştir. Günümüzde ise bu zorunlu sebeplere ek olarak insan toplulukları ya da bireyler daha çok ekonomik refah, kültürel olanakların artırılması, eğitim fırsatlarının temin edilmesi gibi tercihlerin ön planda olduğu bir yer değiştirme hareketi şekline dönüşmüştür.

Günümüzde küreselleşme sürecinin etkisi ile göç olayı da küreselleşmiştir. Bununla birlikte göç olgusu önceki dönemlere göre daha da akışkan bir hal aldığı ifade edebiliriz. Küreselleşme süreci ile birlikte malların, hizmetlerin, kültürlerin, devingenliğinin artması ile birlikte ayrıca dünya üzerinde giderek artan bir insan hareketliliğinin de arttığına şahit olmaktayız. Bu yüzden içinde yaşadığımız 21. yüzyılı, göç kuramcılarının büyük bir kısmı, “**göç çağı**”¹ olarak nitelendirmektedirler. Kitlesel göçler ve göç olgusunun sosyal bir problem olarak ele alınması, 18. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında *Sanayi Devrimi* sonucunda teknolojik, ekonomik, sosyal, demografik vb. büyük değişimlerin ortaya çıkmasıyla önem kazanmıştır. Bu değişimlerle

1 Örneğin, 21. Yüzyıl kuramcılarının Stephen Castles, ve Mark J. Miller bu çağın genel özelliklerini belirtmişlerdir. Bkz. Stephen Castles, ve Mark J. Miller, **Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**, Çev.: Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2008.

birlikte kentleşme sürecinde de büyük değişimler meydana gelmiştir. Bu dönemde kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yönelen kitlesel büyük göç hareketleri gerçekleştirilmiştir. Bu göç hareketlerinin sonucu olarak günümüzde de artık dünya nüfusunun büyük kısmı kentsel alanlarda yaşamaya başlamıştır. Bu bağlamda içinde yaşadığımız 21.yüzyıl² (20. Yüzyılın son çeyreği hatta 1960'lardan itibaren geçerli olmak üzere) toplumlarında kentlerin, bir yerleşim biriminin ötesine geçip toplumsal değişimin ve gelişmenin etkili bir aracı konumuna gelmesi sürecini “**kentleşme çağı**” olarak da değerlendirebiliriz.³ Çünkü kentsel alanların nitelikleri, hem ulusal hem de uluslararası arenada ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel, teknolojik, ekolojik bakımlardan büyük bir önem kazanmıştır. Bu bağlamda geleceğin toplumunun inşasında kentsel alanlar ve kentleşme süreçlerinin merkezi bir rolü olduğunun altı çizilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de kentleşme dinamiklerine etki eden faktörlerinin boyutları değişmekle birlikte Batı Avrupa ülkelerine benzer yanı olmanın ötesinde tamamen ayrı özellikler barındırdığı bir gerçektir. Türkiye’de büyük insan gruplarının ülke içinde daha iyi yaşam koşullarının olduğu büyük şehirlerle göç etmeleri 1950’li yıllardan sonraki döneme rastlamaktadır. Bu tarihten itibaren yaşanan bu iç göç sürecinin, çeşitli nedenleri olmakla birlikte genellikle ekonomik, sosyal ve siyasal koşullardan kaynaklandığı söylenebilir. Bu dönemde Marshall yardımları ile birlikte tarımsal alanda makineleşme, devletin tarımsal alanı desteklemesi ve kırsal alanları kentsel alanlara bağlayan ulaşım olanaklarının da artmasıyla büyük göç dalgaları meydana gelmiştir. Türkiye’de göç hareketlerinin yönü ilk önce 1950’lerden sonra “*kırsal alanlardan kentsel alanlara*” yönelen kitlesel bir göç hareketi olmuştur. Bu durum 1970’lerin sonuna kadar baskın bir iç göç hareketi olmuştur. 1970’li yılların sonunda ise Türkiye iç göç hareketlerinin ana karakteristik

-
- 2 Kimi yazarlara göre, 20. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren kentlerin neoliberal küreselleşme süreci ile birlikte küresel kent haline gelerek dünya toplumlarına ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel boyutları yön verdiğini, üretim, değişim ve tüketim süreçlerini küresel ölçekte birbirine bağlayan temel aktör haline geldiğini belirtmektedirler. **Bkz.** Cem Ergun, Hüseyin Gül ve Songül Sallan Gül, “Neoliberal Küreselleşme ve Küresel Kent”, **Kent Üzerine Özgür Yazılar**, Yay. Haz.: C. Ergun, M. Güneş ve A.D. Ergun, Bağlam Yay., İstanbul, 2013, ss.40-69, s. 40.
 - 3 Dünya Bankası 2016 yılı verilerine göre, 2000’lerin başında dünya nüfusunun yerleşim alanları bakımından eşitlenen kır-kent dağılımı, günümüzde kentler lehine değişmiştir. Günümüzde toplam dünya nüfusunun (7.499 milyar kişi) %54.78’i yani yaklaşık %55’i kentsel alanlarda yaşamaktadır. **Bkz.** <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL>, (**Erişim Tarihi:** 18.08.2018). Yine Birleşmiş Milletler Ekonomi ve Sosyal İşler Dairesi (UN DESA) Nüfus Dairesi’nin 2018 Dünya Kentleşme Beklentileri Revizyonu raporuna göre, gelecekte de kentsel yerleşim alanları lehine bir sürecin devam edeceği öngörülmektedir. Örneğin, 2050 yılında dünya nüfusunun yaklaşık %68’i kentsel alanlarda yaşayacağı tahmin edilmektedir. **Bkz.** <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html>, (**Erişim Tarihi:** 18.08.2018).

özelliğini “*kentsel alanlardan kentsel alanlara*” yönelen bir iç göç hareketi olduğu görülmektedir.⁴ İleride Tablo 1’de de görüldüğü gibi, 1975-2000 yılları arasındaki dönemlerde ülkemizde göçün yönünü gösteren verilere bakıldığında, kentten kente göç oranı; köyden kente göç oranının neredeyse üç katı oranında olduğu görülmektedir. Benzer eğilim günümüzde de önemini korumaktadır. Öyle ki TÜİK “Nüfus ve Konut Araştırması 2011” adlı raporuna göre, göç eden nüfusun yerleşim yeri niteliğine göre dağılımına bakıldığında, sadece 2010-2011 yılları arasında kenten kente %58.5, köyden kente %21.4, kentten köye %14.9 ve köyden köye %5.3 oranında bir iç göç yaşanılmıştır.⁵

Ülkemizde bu türden bir eğilimin görülmesinin birçok sebebi vardır. Özellikle 1980’li yıllardan sonra küreselleşmenin de etkisiyle ülkemizde kentleşme hareketleri hızlanmıştır. Bu dönemde görülen kentleşme hareketlerinin yönü, mevcut siyasi, sosyal, ekonomik (örneğin, serbest piyasa ekonomisi ve özelleştirme uygulamaları) koşullarından dolayı göçün yönü gelişmemiş kentlerden gelişmiş kentlere ya da bölgeler bazında değerlendirildiğinde bölgelerarası dengesizlik⁶ yaratılarak coğrafik olarak ülkenin Batı ve kıyı kentlerine doğru doğu ve kuzeyden göçler olduğu görülmektedir. Bununla birlikte tarımsal gelişmelere dayalı sanayileşmenin görüldüğü, Kayseri, Konya ve Gaziantep kentlerinin de göç alan kentler olduğu görülmektedir. Yeni üniversitelerin kurulması ile birlikte bazı kentlerin dışarıdan yoğun şekilde göç aldığı görülmektedir.⁷

Bununla birlikte çok az olsa da 2000’li yıllardan sonra görülmeye başlanılan “*tersine göç*” yani “*kentsel alanlardan kırsal alanlara*” yönelen bir göç hareketinden de söz edilebilir. İslamoğlu vd.’ne göre kavram olarak tersine göç, göç veren gelişmekte olan bir ülkenin, bölgenin veya şehrin, göç almaya başlaması sürecini ifade etmektedir. Ve Türkiye iç göç hareketinde

4 Ahmet İçduygu ve İbrahim Sirkeci, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”, 75 **Yılda Köylerden Şehirlere**, Ed.: Oya Baydar, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1999, ss. 249-268, s. 252-253. Tekeli’ye göre ise 1975’lerden sonra kentten kente göç olgusu daha görünür olmaya başlamıştır. **Bkz.** İlhan Tekeli, **Göç ve Ötesi**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2014, s. 43.

5 TÜİK, **Nüfus ve Konut Araştırması 2011**, 2013.

6 Bölgesel dengesizlik, Türkiye’de yaşanan önemli sorunlardan biri olarak görülmektedir. Özellikle ülkenin Doğu ve Güneydoğusu ile Batısı arasındaki farklılık her geçen gün artmaktadır. “Türkiye’de sağlıklı kentleşme ve bunu yarattığı sorunların temelinde bölgelerarası dengesiz kalkınma ve bu kalkınmayı yönlendiren politikalar yatmaktadır. 50’li yıllarda köylere yolların açılması, elektrik, telefon vs. gibi modern teknolojinin ürünlerinin tanıtılması ve tarıma uygulanan modernizasyon, yüz binlerce insanı toprağından sökerek kentlere aktarmıştır. Kırsal çevre ve merkez kent arasındaki eşitsizlik ve dengesizlik tekrar kent yaşamında yeni bir çevre-merkez ilişkisini üretmiştir.” **Bkz.** Kadir Canatan, **Göçmenlerin Kimlik Arayışı: Konuk İşçilikten Yerleşik Göçmenliğe**, Endülüs Yay., İstanbul, 1990, s. 133.

7 Ahmet Koyuncu, **Kentleşme ve Göç**, Hikmetevi Yay., İstanbul, 2015, s. 18.

2000’li yıllardan sonra kentsel alanlarda baş gösteren itici faktörlerin etkisi ve kırsal alanlarda kalkınma hamleleri ile birlikte “tersine göç” süreci önemli olmaya başlanıldığından söz edilebileceğini belirtmişlerdir.⁸ Yine İslamoğlu vd., “2000’li yıllara kadar kırsal alandan kentsel alanlara doğru seyir gösteren göç akımı kentsel bölgelerde yoğun nüfus baskısı, çarpık kentleşme, gecekondulaşma gibi ekonomik ve sosyal problemlere sebep olmuştur. Kentsel alanda baş gösteren bu sorunlar zamanla birikerek kentlerin çekici özelliklerini olumsuz etkilemeye başlamıştır. Gerek kentlerin itici faktörler ile boğulmaya başlaması gerekse kırsal göçün önlenmesine yönelik çalışmalar neticesinde kırsal alanların yeni çekim alanları haline dönüşmeye başladığı görülmektedir. Bunun neticesinde de son yıllarda tersine göç önemli bir olgu haline gelmiştir.”⁹ Türkiye’de görülen göç hareketleri ile belirtilmesi gereken son durum, uzun yıllar Avrupa’ya göç veren bir ülke olan Türkiye son yıllarda ülkemizde gerçekleşen sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik vb. birtakım gelişmelerden dolayı ülkemiz transit ülke konumundan hedef ülke konumuna gelmiştir. Örneğin, yaklaşık 4 milyon Suriyeli sığınmacıya¹⁰ ülkemiz evsahipliği yapmaktadır. Başlangıçta misafir olarak görülen Suriyeli sığınmacılar, Suriye’deki iç savaşın uzamasıyla birlikte kalıcı hale gelmişlerdir. Yine aynı sığınmacıların sebep olduğu ülke içinde bir göç hareketliliğinden söz etmek mümkündür.

Bütün bu göç dalgaları beraberinde toplumda ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi birtakım toplumsal sonuçlara yol açmıştır. Bu sonuçların bilimsel olarak incelenmesi genelde sosyal bilimlerin özelde ise sosyolojinin önemli bir araştırma konusu olmuştur. Çünkü göç olgusu ve göç olgusu ile ortaya çıkan kentsel uyum ve bütünleşme konusu daima kent sosyolojisinin önemli konularından biri olmuştur. Örneğin Karasu’ya göre, 1950’li yıllarda gecekonduda yaşayanların kentleşme durumları; 1980’li yıllardan sonra kentsel yoksulluk, suç, katılım, etnik ve dini kimlik, inanç özgürlüğü, modernizmin sorgulanması, zorunlu göç konuları; 2000’li yıllardan sonra özellikle kentsel dönüşüm konusu; 2010 sonrası ise dış göçler ve uyum bağlamında Suriyeli meselesi kent sosyolojisinin önemli konuları olmuştur.¹¹

8 Emel İslamoğlu vd., “Türkiye’de Tersine Göç Ve Tersine Göçü Teşvik Eden Uygulamalar: İstanbul İli Örneği”, **Sakarya İktisat Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, ss. 68-93, s. 69.

9 İslamoğlu vd., **a.g.m.**, s. 69.

10 İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 9 Eylül 2019 tarihi itibarıyla Türkiye’de geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sayısı 3 milyon 666 bin 059 kişi oldu. **Bkz.** <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (**Erişim Tarihi:** 28.09.2019).

11 Mithat Arman Karasu, “Türkiye’de Kent Sosyolojisi Üzerine Bir Literatür Taraması”, **1. Uluslararası Büyükçekmece Yerel Yönetimler Kongresi**, 14-15 Mayıs 2017, İstanbul, Cilt: 2, ss. 281-296, s. 292-293.

Sosyolojik olarak insanlar, bir yerden başka bir yere geçerken aynı zamanda fail-yapı etkileşimi yönünden bir toplumsal değişimi beraberinde getirmektedir. Göç sürecine katılan bireyler hem göç ettikleri yerlerdeki insanlardan *etkilenirler* hem de göç ettikleri yerlerdeki insanları *etkilerler*. Birey hem geldiği kültürü taşır hem de vardığı yerdeki topluma ve kültüre uyum sağlamaya çalışır. Bu yeni yaşam şekillerine uyum yerleşik olanlar için de geçerlidir. Çünkü her yer değiştirme hareketi ile bireyler, yeni etkileşimler, yeni sosyal süreçler meydana getirmekte ve bireyler bu durumlara uyum sağlamaya çalışır. Literatürde¹² göç eden bireylerin gittikleri yerlere uyum sağlamakta sorunlar çektiği ve zaman zaman da sorun çıkardıktan sonra nihayetinde göç edilen yere uyum ve bütünleşme sağlayacağı varsayılmaktadır. Oysa gerçekleşen durum örneğin iç göçler bağlamında, kentsel alanlara göç yoluyla gelenlerin kentsel uyumu ve bütünleşme durumları, kimi zaman büyük sosyal sorunlara yol açmadan ilerken kimi zaman da büyük sosyal sorunlara (marjinalleşme, ötekileştirilme, dışlanma, ayrımcılık, sosyal ayrışma, gettolaşma vb. gibi) yol açtığı görülmektedir. Örneğin, Türkiye’de bu bağlamda özellikle 1980’lerin ortasından en çok da 1990’lı yıllardan sonra Batı illerine güvenlik nedeniyle gerçekleştirilen göçlerde birçok sosyal/kentsel uyumsuzluk ve bütünleşme sorunları ortaya çıkararak; örneğin, kentsel alanlarda, etnik gerilimlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır.¹³ Yine

12 Örneğin, iç göçler bağlamında kentsel uyum ve bütünleşme ile ilgili yapılan çalışmalar için bkz. Sema Erder, **Kentsel Gerilim**, um:ag Vakfı Yay., 2. Baskı, Ankara, 2002. Sema Erder, **İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye**, İletişim Yay., İstanbul, 1996. Yaşar Erjem, **Mersin’de Göç, Kentleşme ve Sosyal Problemler**, Mersin Valiliği Sosyal Araştırmalar Dizisi Yayın No:1, Güven Ofset, Mersin, 2009. Sevim Güçlü, **Kentleşme ve Göç Sürecinde Antalya’da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci**, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002. Rüstem Erkan ve Mazhar Bağlı, “Göç ve Yoksulluk Alanlarında Kentle Bütünleşme Eğilimi: Diyarbakır Örneği”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 1, 2005, ss. 105-124. Erol Kaya, **Kentleşme ve Kentleşme**, 2.Basım, Okutan Yay., İstanbul, 2007. Ayça Kurtoğlu, **Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset-Keçiören Örneği**, İletişim Yay., İstanbul, 2004. Dış göçler bağlamında sosyal uyum ve bütünleşme ile ilgili çalışmalar için bkz. Ayhan Kaya, “Fransa-Türkleri: Cumhuriyetçi Entegrasyon Modelinin Eleştirisi”, **Türkiye’den Fransa’ya Göç ve Göçmenlik Halleri**, Der.ler: Didem Danış ve Verda İrtiş, İstanbul Bilgi Yay., İstanbul, 2008, ss. 35-72. Gülay Kızılocak, “Almanya’daki Türkler ve Türkiye’deki Almanlar – Göçün Sebepleri ve Uyum Sorunları”, **Göç ve Entegrasyon ve Türkiye’de Azınlık – Çoğunluk İlişkileri**, Konrad Adenauer Stiftung Yayını, Ankara, 2007, ss. 57-79. Erkan Perşembe, “Almanya’da Çokkültürlü Yapının Ayrıştırılan Unsuru Olarak Müslümanlar ve Entegrasyon Deneyimleri”, **Milel ve Nihal**, Cilt: 6, Sayı: 2, 2009. ss. 233-263.

13 Yine burada Türkiye’de iç göçler ve kentsel bütünleşme sorunları ile ilgili değinilen konulara ek olarak dış göçler bağlamında uyum sorunları araştırmaları en çok yurtdışındaki Türklerle ilgili olmuştur. Özellikle Avrupa’da yaşayan Türklerin önceleri geçici sonraları kalıcılaşma eğilimi gösterdikleri toplumlarda yaşadıkları uyum sorunları ile ilgili araştırmalar sosyologlar tarafından gerçekleştirilmekte ve bu uyum sorunları ile ilgili sorunlar tespit edilip bu sorunlara karşı çözüm önerileri sunulmaya çalışılmaktadır. Son olarak genel olarak sosyal uyum, özel olarak da kentsel bütünleşme bağlamında günümüzde en büyük sorun alanlarından biri, ülke içine dışarıdan gelen yaklaşık 4 milyon Suriyeli ilgili sorunların mevcut olduğu ve gelecekte de daha artacağına altı çizilmelidir.

günümüzde gerçekleşen bir diğer görüngenü dışgöçler bağlamında insanlar yüzyıllardır göç etikleri toplumlara sosyal açıdan ne yazık ki uyum ve bütünleşme sağlayamamışlardır. Bu bakımdan tüm dünya toplumlarında sosyal ve tarihsel bakımdan sosyal uyum ve bütünleşme sorunları devam etmiş ve yakın gelecekte de bu sorunların olacağı varsayılabilir. İşte bu devam eden sorunların tespit edilmesi, şayet sorunlar varsa bu sorunların tespit edilmesi, yerelden ulusal alanda birtakım tedbirlerin alınması da günümüzde sosyal bilimcilerin üzerinde önemle üzerinde durduğu konulardan birini oluşturmaktadır.

Türkiye’de sosyoloji alanında yapılan ilk dönem çalışmalar gelişmeci-modernleşmeci kuramlar çerçevesinde (özelikle 1960’lı yıllar) ele alınıp değerlendirilmiştir. Çünkü az gelişmiş ya da gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’nin evrimci bir bakış açısıyla modernleşme sürecinden geçerek kentleşme ve kentleşme sürecini tamamlayacağı varsayılmıştır. 1980’li yıllardan sonra ise sosyoloji ve kent çalışmalarında gelişmeci modernleşme kuramları yavaş yavaş terk edilmeye başlanılmıştır.¹⁴ Kent alanında yapılan çalışmaların zamanla artması ile birlikte kentin yaşadığı dönüşümler göz önünde tutulduğunda yeni araştırma konuları ortaya çıkmıştır. Öyle ki 1980’lere kadar daha çok makro düzeyde yaklaşımlar (gelişmeci-modernleşmeci kuramlar) çerçevesinde kırdan kente göç dinamikleri, kayıtdışı ekonomi, enformel sektör, işsizlik, gecekondulaşma, çarpık kentleşme, kent kültürü ve bilinci gibi konularda araştırmalar yapılırken günümüzde bu kentsel ek olarak daha da çeşitlenerek daha mikro alanlarda (örneğin, etnik grupların ekonomik, sosyal, kültürel vb. özellikleri) çalışmalar yapılmaya başlanılmıştır. Bu bakımdan bu çalışma ile mikro bir alanda mikro bir etno-kültürel grubun göç etme ve yerleşme bağlamında kentsel uyum ve bütünleşme dinamikleri anlaşılmasına ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma iki bölümden oluşturulmuştur. Çalışmanın *birinci bölümünde* araştırmanın kapsamı bağlamında araştırmanın problemi, konusu, amacı, önemi ve sınırlılıkları hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmanın *ikinci bölümünde* ise göç kavramı analiz edilerek göçün tanımı, göç türleri, gönüllü ve zorunlu göç, zorunlu göçün bir alt türü olarak iskân, göçün sebepleri ve sonuçları, Türkiye’de iç göç olgusu, göç kuramları, kent, kentleşme,

14 Önceleri kent yapısı, çok boyutlu kent dinamikleri, kentlere yönelik göçler, kentleşme, örgütlemeyen ya da kayıt dışı ekonomi, kentlilik bilinci, kent kültürü, sosyal hareketlilikler gibi konular kent sosyolojisinin ilgilendiği ana temalar iken; günümüzde küreselleşen ekonomiye ve toplumsal yapıya paralel kentsel sorunlara çözüm arayışları ve kentsel politikalar ile etnik gruplar ve çokkültürlülük çalışmaları öne çıkmıştır. **Bkz.** Eylem Beyazıt, Hüseyin Gül ve Muharrem Güneş, “Kent Kimliği ve Kimliksizleş(tiril)en Kentler Üzerine Bir Tartışma”, **Kent Üzerine Özgür Yazılar**, Yay. Haz.: C. Ergun, M. Güneş ve A.D. Ergun, Bağlam Yay., İstanbul, 2013, ss.149-162, s. 149.

kentleşme, kentsel uyum ve bütünleşme, kentsel uyum ve bütünleşme göstergelerinin ya da stratejilerinin neler olduğu, hemşerilik, etniklik, etnik kimlik dolayimli kentsel uyum ve bütünleşme durumu kavramları üzerinde sosyolojik değerlendirmelerde bulunularak bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmıştır.

1. Göç Olgusuna Genel Bir Bakış

Göç, tarih boyunca bireylerin hayatlarına etki eden en önemli olgulardan biridir ve aynı zamanda insanlığın tarihi ile özdeş bir olgudur. Tarih boyunca insanlar hep bir yerden başka bir yere göç etmişlerdir. Bazen iklim koşullarının elverişsizliği, bazen yaşanan savaşlar, bazen de ekonomik ve siyasi nedenler insanların yer değiştirmelerinin temel belirleyicisi olmuştur. Sebebi ne olursa olsun göç olgusu, bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya taşınma ve yaşama tutunma hareketidir. Bu durum tarihin ilk dönemlerinde zorunlu (sel, deprem, toprak kayması, kuraklık gibi doğal afetler, savaşlar, işgaller gibi insan kaynaklı) göçler şeklinde meydana gelirken modern sanayi döneminde ise gönüllü göçler görülmeye başlanmıştır. Bireyler daha iyi hayat şartlarına sahip olmak, daha yüksek ekonomik refah seviyesine ulaşmak için “gönüllü göç” sürecine katılmışlardır ve bu durum hala devam etmektedir. Yine bununla birlikte dünya toplumlarında yerel, ulusal, bölgesel düzeyde çatışma ve şiddet olaylarından dolayı “zorunlu göçlerin” de sürekli yaşandığı ve yaşanmaya devam edeceği söylenebilir.

Sosyoloji bilimi ise multidisipliner bir bakış açısıyla göç olgusuna eğilerek, göç olgusunun hem ulusal boyutta hem de uluslar arası boyutta ne türden sosyal problemlere yol açtığını iyi tespit etmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte göç olgusunun toplumsal, hukuksal, ekonomik, kültürel ve politik yönlerini iyi tayin etmeye çalışmaktadır. Ülkemizde nüfus hareketliliğinin yoğun olarak yaşandığı bir ülkedir. 1950’lerden sonra görülen iç göç hareketlerinin yanında 1960’lardan Avrupa’ya göç vermiş olan ülkemiz; son yıllarda kaçak göç, transit geçiş, zorunlu sığınmacı ve mülteci gibi göç dalgalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bir de buna ülke içi gönüllü ve zorunlu göçleri kattığımızda göç olgusunu önemi daha artmaktadır.

Göçlerin olumlu ve olumsuz sonuçları olabilir. Örneğin, Avrupa toplumları II. Dünya Savaşı’ndan sonra işgücüne ihtiyacından dolayı Türkiye ile ikili anlaşmalar¹⁵ yaparak işçi almıştır. Bugün yine demografik yaşlanma

15 Avrupa’nın değişik ülkelerine ve diğer dış ülkelere göç başlangıç olarak ikili anlaşmalarla 1960’tan sonra gerçekleşmiştir. Arayıcı, Avrupa ülkelerine ilk göçmen emekçi gönderilmesi olayının başlangıç tarihi olarak “Türk Alman İşçi Anlaşması”nın resmi tarihi olan 31 Ekim 1961 olarak kabul edilmektedir. Yani göçmen emekçiler, geçici olarak çalışmak için ilk kez bu ülkeye gönderildi. Almanya’yı sırasıyla 15 Mayıs 1964’te Avusturya, 16 Temmuz 1964’te

süreci içerisinde bulunan Avrupa toplumları göçmelere her zamankinden daha çok ihtiyacı vardır. The Economist'e göre, Avrupalılar yeteri kadar çocuk yapmadıklarından ve çok uzun yaşadıklarından, Avrupa Birliği yılda 1,6 milyon göçmene gereksinimi vardır... Göçmenler köhnemiş, yaşlanan ülkelere canlılık, enerji ve hiç de cazip olmayan işlerde fazladan çalışmak için görülmemiş bir arzu ile gelmektedirler.”¹⁶

Giddens, göçlerin dünya toplumları için önemli bir rolü olduğundan söz etmektedir. O'na göre, “göç genellikle toplumlar için olumlu sonuçlar doğurur. Göçmenler çoğunlukla çok çalışırlar ve sağlam bir başarı güdüsüne sahiptirler. Üstelik birlikte getirdikleri kültürel inançlar ve alışkanlıklar daha geniş bir toplum oluşturma yönünde sağlıklı bir çeşitlilik yaratılmasını da yardımcı olabilir.”¹⁷

Göç olgusu tarihsel olarak İslam coğrafyası ve Müslümanlar için ayrıca bir önem taşır. Karpat'a göre, “insanlığın dünyadaki varlığının Âdem ve Havva'nın cennetten yeryüzüne gelişi ile başladığını semavi dinlerle bağlı olan herkes bilir. Nitekim Kuran'a göre Âdem ile Havva, İblis'e (Şeytan'a) uyduğu için cennetten yeryüzüne göçmüşlerdir. (sure:2, ayet:36). İslam takviminin, Hazreti Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicreti ile temelini atıldığı düşünülürse göçlerin önemi kendiliğinden ortaya çıkar. Müslüman ülkeler kültüründe göçün çok özel bir yeri vardır.”¹⁸

Yine göç olgusunun tarihsel önemi konusunda Karpat'a göre, “göçler toplumsal değişmelerin en güçlü unsuru olarak farklı, fiziksel yapıya, dine, kültüre ve dile sahip toplulukları karşı karşıya getirmiş, bu toplulukların bir arada yaşamalarına ve böylelikle etkileşim içinde olmalarına neden olmuştur. Yeni ırklar, yeni kültürler, yeni idare ve yaşam biçimleri göçlerin etkisiyle ortaya çıkmış ve günümüz toplumlarının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu görüş birkaç bölge dışında tüm dünya için geçerli olmakla birlikte, bilhassa uzak geçmiş kapsar ve yakın tarihi de içine alır”¹⁹ demektedir. Gerçekten de bugünkü Türkiye, Orta Asya'dan göçle gelenlerin Anadolu'ya yerleşmesi ve burayı yurt etmeleriyle gerçekleşmiştir.

Belçika, 19 Ağustos 1964'te Hollanda, 8 Nisan 1965'te Fransa, 10 Mart 1967'de İsveç, 5 Ekim 1967'de Avustralya ve 5 Ocak 1975'de ise Libya Halk Cumhuriyeti izlemiştir. **Bkz.** Ali Arayıcı, **Türkiye'den Avrupa'ya Göçün 40. Yılı**, Ceylan Yay., İstanbul, 2002, s. 44.

16 Anthony Giddens, “Avrupa'nın Daha Fazla Göçmene Gereksinimi Var”, **Sosyoloji Başlangıç Okumaları**, Say Yay., Ankara, 2010, ss. 281-283, s. 281.

17 Anthony Giddens, “İrk, Etnisite ve Göç”, **Sosyoloji Başlangıç Okumaları**, Say Yay., Ankara, 2010, ss.259-260, s.259.

18 Kemal Karpat, **Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, Çev., Bahar Tırnakçı, Timaş Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2013, s. 71.

19 **A.g.e.**, s. 9.

Bal ise göç olgusunun doğal ve gerekli olduğunu ve olumlu anlamlar içerdiğinden söz ederek şöyle ifade etmiştir; “aslında göç doğal ve hatta gerekli bir olgudur. Emegın toplam üretimi daha verimli kılmak için rasyonel bir biçimde yayılması göç sayesinde gerçekleşir. Sermaye ihtiyaç duyduğu iş gücüne göç sayesinde ulaşır. Göç, ekonomik gelişmenin bir dinamiğidir. Ancak ülkemizde kırdan kente yönelen çok hızlı ve düzensiz göç dalgaları sorunlar yarattığı için göçe yüklenen anlam olumsuz olmuştur. Göç edenlerin istihdam edildiği ortamlarda göç olumlu anlamlar içerir”²⁰ demektir. Akan ve Arslan’a göre, göç hareketi, değişik sonuçlara yol açması bakımından temel bir sosyolojik olgudur. İnsanın bulunduğu yerden yeni bir yere doğru tek başına, ailesiyle ya da kitle halinde yönelmesi pek çok değişimi de beraberinde getirmektedir.²¹

Sağlam’a göre “göç olgusu” ülkemiz açısından hayati bir noktada durmaktadır. Halen devam eden bu süreç ülkemizin varlığı ve geleceği açısından da merkezi bir role sahiptir. Günümüz Türkiye’sinde göçler, köylerden şehirlere ve kasabalara değil, kasaba ve küçük şehirlere metropollere doğru bir göç hareketi sürmektedir. Bu süreç aynı şekilde devam ettiği takdirde metropoller başta olmak üzere büyük şehirler içinden çıkılmaz hukuki, toplumsal, siyasal ve kültürel problemler üretmeye devam edeceği²² düşünülmektedir. Gerçekten de 1950’lilerde yoğun makineleşme durumu kırdan kente kitlesel göç ve hızlı sonucunda yoğun göç alan kentlerde, kente gelenlerin konut yetersizliklerinden dolayı barınma sorunu olarak gecekondulaşma durumunu meydana getirmiştir. Gecekondulaşma süreci ise beraberinde gecekondulu alanlarında gettolaşma, işsizlik, yoksulluk, enformel sektör, suç, şiddet, etnik gerilim vb. olay ve olgulara kaynaklık etmiştir.

1.1. Göç Olgusunun Tanımı, Sebepleri ve Türleri

Literatürde göç olgusu ile ilgili farklı araştırmacılar tarafından farklı saiklerle farklı “*göç tanımlamaları*” yapıldığı görülmektedir. Yani üzerinde uzlaşılan belli bir tanımlama yoktur. Nitekim Çağlayan’a göre, “göç, bir çok sosyal bilimcinin de kabul ettiği gibi, çok etkenli ve aynı etkenin farklı zaman ve mekânda başka sonuçlar doğurduğu, kompleks ve tanımlanması oldukça güç bir terimdir. Göçün mutlak ve ortak bir tanımını yapmak oldukça güçtür; çünkü göç, durağan olmayan ve geriye göçün mümkünliğini de

20 Hüseyin Bal, *Kent Sosyolojisi*, Sentez Yay., Bursa, 2015, s. 140-141.

21 Yusuf Akan ve İbrahim Arslan, *Göç Ekonomisi (Türkiye Üzerine Bir Uygulama)*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Ankara, 2008, s. 5.

22 Serdar Sağlam, “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Sayı:5, Güz 2006, ss.43-44.

bünyesinde barındıran dinamik ve kendi bağlamında anlamlılık ifade eden sosyal bir olgudur.”²³

Göç kavramı Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde, “ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret”²⁴ olarak daha çok mekânsal değişiklik olarak tanımlamaktadır.

1951 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan Uluslararası Göç Teşkilatı (International Organisation for Migration-IOM) göç kavramını, “bir kişinin ya da grubun ülke içinde veya uluslar arası sınırı geçerek göç etmesidir. Uzunluğu, bileşimi ve nedenleri ne olursa olsun insanların her türlü hareketini içine alan bir nüfus hareketidir. Mültecilerin, yerinden edilenlerin, ekonomik göçmenlerin ve aile birleşmesi de dâhil başka amaçlarla göç edenleri de içerir”²⁵ şeklinde tanımlamaktadır.

Tekeli’ye göre, göç; modern sanayi toplumlarında gerçekleşen sosyal bir olaydır. Nitekim Tekeli’ye göre, “günümüzde bir yerdeki göç miktarı genellikle, belli bir zaman diliminde belli bir yerleşme alanında yaşayanlardan, kendi iradeleriyle, yaşam yerlerini söz konusu yerleşme alanı dışına taşıyanların sayısı olarak tanımlanmaktadır.”²⁶ Bu tanımda göçü, nüfusun yer değiştirmesi kavramından ayırıcı özellik, bu yer değiştirmenin bireyin kendi iradesiyle yapılması olmaktadır. Bu nedenle bu tanım daha çok modern sanayi toplumları için söz konusudur. Genelde tarım toplumlarında insanlar toprağa bağlı oldukları için nüfusun yer değiştirmesi bireyin kendi iradesi ile olmaz.

Türkyılmaz vd.’ne göre, “göç, belirli bir zaman ve mekânda bireylerin veya sosyal grupların kısa veya daimi süreli bir mekân ve sosyal kültürel alanda yerleşmeleridir.”²⁷

Özyakışır’a göre, “göç; iradi veya gayri iradi olsun, sosyo-kültürel, ekonomi-politik ve toplumsal-çevresel faktörlerin etkisiyle daha iyi bir

23 Savaş Çağlayan, “Göç ve Yoksulluk: Mutlak ve Doğrusal Olmayan Bir İlişki”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, Der.: Nurgün Oktik, Yakın Kitabevi, İzmir, 2008, ss. 301-324, s.301-302.

24 Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Sekizinci Baskı, 1988, s. 863.

25 <http://www.iom.int/key-migration-terms>, (Erişim Tarihi: 10.04.2017).

26 Tekeli, *Göç ve Ötesi*, s.42.

27 Ahmet Türkyılmaz, vd., *Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan Terör Nedeniyle Göç Eden Ailelerin Sorunları*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1998, s. 25.

yaşam sürmek adına belli bir yerleşim yerine kalıcı ve geçici olarak yapılan yer değiştirme eylemlerinin genel adıdır.”²⁸

Arslan’a göre, “göç; kişinin yeni şartlara daha iyi uyum sağlayabilmek amacıyla ya da doğal, ekonomik, siyasal ve benzeri zorunluluklar neticesinde yaşadığı cemiyeti ve sosyal çevreyi değiştirmesi, bir başka çevreye, yabancı olduğu bir çevreye ve insan topluluğuna katılması olayıdır.”²⁹

Özer’e göre, “göç, coğrafi mekân değiştirme sürecinin, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla da toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir.”³⁰

Bal’a göre göç, insan gruplarının birlikte veya ayrı ayrı sınırları belli bir yerleşim yerinden, yakın veya uzak yerleşim yerlerine yönelik coğrafi ve sosyal hareketliliktir. Göç salt bir grubun yerleşik olduğu mekânları değiştirme hareketi değildir. Kalkış noktasındaki mekân ile varış noktasındaki mekânın göç olgusu üzerinde etkisi önemlidir. Mekânların organizasyonu, sunduğu imkânlar ve fırsatlar göçün temel belirleyicileridir.³¹

Adıgüzel’e göre, kişilerin veya grupların mekânsal ya da coğrafi olarak yer değiştirilmesiyle tarif edilir. Fakat bu tanımlamanın eksik olduğunun hemen belirtilmesi gerekir. Bununla birlikte göç olayı “bir fiziksel mekândan bir başkasına giderken sadece elle tutulur, gözler görülür *eşyalarını* değil, tüm hayat tecrübelerini, yaşam biçimlerini, dillerini, kültürlerini, anılarını ve hayallerini de götürür.”³²

Kapsayıcı bir tanımlamayla Çakır’a göre göç; ekonomik, toplumsal, siyasal, çevresel, kültürel ya da bireysel nedenlerle (boş zamanları değerlendirme/dinlenme, aile parçalanması, çatışma, şiddet, terör, korku, töre, vb.), bir yerden başka bir yere yapılan geçici, kısa ya da uzun süreli yerleşim ve barınma amacı güden, istemli/zorunlu bir yatay hareketlilik ve toplumsal değişim sürecidir.³³ Yine Çakır’a göre, göç, çeşitli etkenlerin insan zihninde meydana getirdiği istemli/kasıtlı ya da istemsiz güdülenmelerin, mekânda yer değiştirme amacıyla eyleme dönüşümü ile başlar. Mekânda yer değiştirme konma, konaklama, yerleşme, uyum ve bütünleşme aşamalarıyla devam eder. Göç edilen, yerleşilen yerde uyum gerçekleşmediği sürece

28 Deniz Özyakışır, *Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*, Nobel Yay., Ankara, 2013, s. 7.

29 Hüseyin Arslan, *16.yy. Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskân, Göç ve Sürgün*, Kaknüs Yay., İstanbul, 2001, s. 149.

30 İnan Özer, *Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişim*, Ekin Kitapevi, Bursa, 2004, s. 11.

31 Bal, *Kent Sosyolojisi*, s. 122.

32 Yusuf Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, Nobel Yay., Ankara, 2016, s. 3.

33 Sabri Çakır, *İnsan-Kültür ve Toplum Yazıları*, Fakülte Kitabevi Yay., Isparta, 2008, s. 240,

göç eylemini tamamlanmış kabul etmek eksik olur; çünkü vardığı yere uyum sağlayamamış birey, aile ya da grup potansiyel bir göçmendir. İlk fırsatta yeniden yer değiştirme eğiliminde olacaktır. Dolayısıyla dikkatlerin, özellikle sürecin başlangıcına, mekânda eyleme dönüşmeden önceki davranış sürecine odaklanması gerekir. Bu süreç yaşanmadığı takdirde, göç eylemi zaten gerçekleşmeyecektir. O nedenle tüm göç eylemlerinin ve süreçlerinin temelinde bireyin ya da ailenin davranışı yer almaktadır.³⁴

Son olarak kapsayıcı bir başka bir tanımlamayla Yalçın'a göre, "göç, ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir."³⁵

Özetle, her ne kadar yer değişikliği göç olarak tanımlansa da her yer değişikliği göç olarak kabul etmemek gerekir. Örneğin, yer değişikliklerinin aynı yerleşim yeri birimi içinde olması durumunda bu hareketler göç olarak kabul edilmemektedir. Göç hareketlerinde çoğunlukla kişinin (veya göç hane olarak yapıyor ise tüm hane halkı üyelerinin) şahsi eşyalarını da birlikte götürdüğü ve göçün gönüllü olması durumunda bir başka yerde yaşama amaçlı yapılması söz konusudur. Bu nedenlerle, kişinin ait olduğu haneden geçici olarak ayrıldığı tatil, iş ziyareti, geçici süreli/mevsimlik çalışma durumlarında ve bir başka hane açarak veya bir başka hane halkına katılarak yaşamadığı durumlarda veya askerlik yapma, hastanede yatma, tutuklu olarak kısa veya uzun süreli cezaevinde kalma gibi kurumsal yerleşim yerlerinde bulunma durumları göç hareketi olarak değerlendirilmemektedir. Zorunlu olarak yapılan yerleşim yeri değişikliklerinde de kişinin tekrar ayrılmak zorunda kaldığı haneye dönüşü, en azından bir süre için, mümkün olmadığı ve o kişi (veya hane halkı üyelerinin) yaşamaya bir başka yerde devam etmeleri söz konusu olduğu için yeni gittikleri yerleşim yeri göç ettikleri yer olarak kabul edilmektedir.

Göçün çıkış sebeplerine bakıldığında yine literatürde farklı yazarlara göre farklı "*göç sebepleri*" ileri sürülmüştür. Örneğin, Keleş'e göre, genellikle köyden kente doğru olan akımlar, kırsal alanların "itici", kentlerin kısmen gerçek, kısmında yapay olmakla birlikte, "çekici" bazı özellikler nedeniyle gerçekleşmektedir. Taşınım ve iletişim araç ve olanaklarındaki gelişmenin de, bu devingenliğin artışı üzerinde büyük rolü vardır.³⁶

34 Sabri Çakır, "Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 24, Aralık 2011, ss. 129-142, s. 131.

35 Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, Anı Yay., Ankara, 2004, s. 21-25.

36 Ruşen Keleş, "Türkiye'de Kentleşme ve Kentsel Gelişme Politikaları", *Kentsel Bütünleşme (İç.)*, Yay. Haz.: Türköz Erder, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı, Yayın No:4, Ankara,

Bayhan, köyden kente göçün sebeplerini köyün itici ve kentin çekici özellikleri bağlamında değerlendirmiştir. Nitekim Bayhan'a göre, köyde artan nüfus baskısı, yetersiz ve kötü dağıtılmış toprak, düşük verimlilik, doğal afetler, kan davaları, toprağın mirasla parçalanması, tarımda makineleşme ile atıl kalan işgücü, terör ve güvenlik sorunları köyün itici kuvvetleri olurken; köy-kent gelir farklılıkları, daha iyi ve ileri eğitim, kentin cazibesi, iş bulma ümidi, daha yüksek hayat standardı ve ulaşım imkânları gibi özellikler de kentlerdeki çekici kuvvetleri³⁷ olmuştur.

Kırdan kente göçe sebep olan faktörler bağlamında değerlendiren Balcıoğlu'na göre göçe sebep olan dört temel sebep vardır. Birincisi, bölgeler arası gelişmişlik farkıdır. Sosyo-ekonomik yapı itibarıyla ülkemizin kırsal kesimi kentlerine göre daha az gelişmiştir. Bu sebeple, bu kesimde yaşanmakta olan insanların yaşamlarını idame ettirmek ve biraz gelir elde etmek için başvurdukları temel unsurlardan biri başka illere (veya ülkelere) çalışmak için göster göç etmektir. Göçün ikinci sebebi, şehrin cazibesine kapılarak gidilen yere yerleşmesidir. Yani geri dönmek üzere gitmektir. Göçün üçüncü sebep ise, hayat standartlarını arttırmak amacı ile daha iyi hayat şartları ne gerçekleştirmek. Dördüncüsü ise, kırsal kesimde yaşanan şiddet ve terör ortamından dolayı göç ve kaç sebebi sayılabilir.³⁸

Dış göçler bağlamında göçün sebeplerine değinen Göker'e göre, "tarih kadar eski olan bu toplumsal pratiğin, özellikle günümüz dünyası için önemi tartışmasızdır. Göçün ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında en etkili faktörlerden biri; insanın ekonomik bir varlık olması ve daha çok ekonomik kararlarla hareket eden doğasıdır. Bu nedenle göç; mülkiyeti olmayan ya da sahip olduğu mülkiyetten daha iyisine ulaşmak için kopabilen insanların hareketidir... II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından başlayan Avrupa ülkelerinin işgücü ihtiyacı, dünya üzerinde yeni bir göç dalgasının başlamasına neden olmuştur. Bu göç dalgasının, çoğu zaman olduğu gibi, en temel itici gücü, göç veren ve göç alan toplumların/devletlerin göçten elde edebilecekleri ekonomik kazanımlardır. Göç alan ülkeler, işgücü açığını ucuz iş gücü ile karşılayarak endüstriyel kalkınmalarına hız kazandırmak isterken; göç veren ülkeler ise göçü, çoğu zaman işsizliğe ve döviz rezervlerindeki açığa bir çare olarak görür. Göç hareketlerinden, hem göç veren ülkeler, hem de göç alan ülkeler çeşitli kazanımlar elde etmiştir. Bu bakımdan her iki tarafın da göçten kazançlı çıktığı düşüncesi hiçbir zaman tartışma konusu

1982, ss. 67-78, s. 67

37 Vehbi Bayhan, "Türkiye'de İç Göçler ve Anomik Kentleşme", **II. Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç**, DİE Yay., Yayın No: 2046, Ankara, 1997, ss. 178-193.

38 İbrahim Balcıoğlu, **Sosyal ve Psikolojik Açından Göç**, Elit Kültür Yay., İstanbul, 2007, s.15.

olmamıştır. Ancak hangi tarafın daha kazançlı çıktığı meselesi günümüzde hâlâ tartışılan konuların başında gelmektedir.”³⁹

Arslan’a göre, tarihsel boyutuyla birlikte yukarıda sayılan göçe sebep olan faktörlere ek olarak, “savaşlar (örneğin, I. ve II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan göç hareketleri), dini sebepler (örneğin, Hz. Muhammed’in Mekke’den Medine’ye göçü), ekonomik sebepler (örneğin, işsiz birinin bulunduğu bölgeyi hatta kıtayı değiştiren göç hareketi), kültürel-siyasal sebepler (örneğin, eğitim amaçlı göç hareketleri), ailevi sebepler (örneğin, aile birleşmesi amacıyla gerçekleştirilen göç hareketi) gibi sebepler sayılabilir.”⁴⁰

“Göç türleri”ne bakıldığında ise benzer bir durum olarak farklı kriterlere bağlı olarak farklı göç türleri sınıflandırılması yapılmıştır. Örneğin, irade esasına göre, *zorunlu ve gönüllü göç*; ülke sınırları esasına ya da yönüne göre, *iç ve dış göç*; süresine göre, *geçici ve kalıcı göç*; yoğunluğuna göre, *bireysel ve kitlesel göç*; göç edenlerin niteliklerine göre, *işgücü (emek) ve beyin göçü* şeklinde kendi içine sınıflandırma yapılabilir. Uluslararası Göç Teşkilatı (IOM), “Anahtar Göç Terimleri” listesinde, göçleri; yurtdışına göç, ülkeye göç, kolaylaştırılmış göç, zorunlu göç, ülke içinde yerinden edilen kişi, düzensiz göç, işgücü göçü ve düzenli göç şeklinde sınıflandırmıştır. Buna göre;

- **Yurtdışına Göç (Emigration):** Bir başka ülkede yerleşmek amacıyla bir devletin sınırlarından çıkmak, ayrılmasıdır.

- **Ülkeye Göç (Immigration):** Vatandaşı olmayan kişilerin yerleşmek amacıyla bir ülkeye girmesidir.

- **Kolaylaştırılmış Göç (Facilitated Migration):** Seyahati kolaylaştırmak ve daha uygun hale getirmek suretiyle düzenli göçün teşvik edilmesidir.

- **Zorunlu Göç (Forced Migration):** Doğal ya da insan yapısı (man-made) nedenlerden kaynaklanıp kaynaklanmadığına bakılmaksızın, yaşama ve geçim kaynaklarına yönelik tehditler dahil, zorlama unsurunun olduğu içeren bir göç hareketidir.

- **Ülke İçinde Yerinden Edilen Kişi (Internally Displaced Person):** Özellikle silahlı çatışmadan ya da çatışmanın sonuçlarından, yaygın şiddet durumundan, insan hakları ihlallerinden, doğal ya da insan ürünü afetlerin sonucu olarak evlerini veya yaşamakta oldukları bölgeleri terk eden ya

39 Göksel Göker, *Göç, Kimlik ve Aidiyet: Kültürlerarası İletişim Açısından İsviçreli Türkler*, LiteraTürk Academia Yay., Konya, 2015, s. 25-27.

40 Arslan, a.g.e., s. 151-153.

da kaçırmaya zorlanan ya da kaçmak zorunda bırakılan, ancak uluslar arası tanınan bir sınırı geçmemiş kişi ya da gruplardır.

- **Düzensiz Göç (Irregular Migration):** Göç veren, göç alan ya da geçiş yapılan ülkelerin kurallarının dışında yer alan göçlerdir. Açık ve evrensel olarak kabul edilen bir tanımı yoktur. Gidilmesi hedeflenen ülke açısından göçmen kabul kurallarına göre belgelendirilmemiş ya da izin verilmemiş halde ülkeye giriş, kalış ve çalışmadır. Göç veren ülke açısından ülkeden ayrılmak için gerekli belgeler doldurulmadan, geçerli bir pasaport ya da seyahat belgesi olmadan bir kişinin ülke sınırı geçmesi durumudur.

- **Düzenli Göç (Orderly Migration):** Bir kişinin olağan ikametgâhının bulunduğu yerden başka bir ikamet yerine, göç veren ülkenin çıkışla ilgili hukuku ve düzenlemelerine uygun şekilde seyahat eden, geçen ve hedef ya da ev sahibi ülkeye giren kişinin göçüdür.⁴¹

Bu çalışmada yukarıda adı geçen göç türleri içerisinde yalnızca araştırma konusunun (gönüllü veya zorunlu iç göç yoluyla Isparta'ya yerleşen Tunceliler grubunun kentsel uyum ve bütünleşme durumları) daha iyi anlaşılması bağlamında irade esasına göre, gönüllü, zorunlu göç ("iskân" olgusu da dâhil olmak üzere) ve ülke sınırları esasına göre, iç göç olguları üzerinde durulacaktır. Bu göç türlerinin temel özelliklerinin neler olduğunun bilinmesinin araştırma konumuzun daha iyi anlaşılması bakımından faydalı olacağı düşünülmüştür.

Bu çalışmada göç türleri içerisinde üzerinde durulacak ilk göç türü "gönüllü göç" olgusudur. Gönüllü göç aynı zamanda "*kişiyeye bağlı olan*" göçlerdir. Kişiyeye bağlı göçlerin temel özelliği, kişinin göç kararının *öznesi* olması, göç kararını veren ve eylemi gerçekleştiren olmasıdır. Oysa yerinden edilme veya yerinden olma terimleriyle de ifade edilen zorunlu göçlerde ise kişinin göç kararının *nesnesi* durumunda olması söz konusudur. Göç kararı başkaları tarafından alınmakta, kişi karara uymak zorunda kalmaktadır.

Günümüzdeki yoğun şekilde yaşanan göç hareketlerinin (gönüllü göç ya da işgücü göçü) başlangıcı sanayi devrimine dayanmaktadır. Yani daha önceki dönemlerdeki göçler gönüllü/iradi olmaktan çok zorunlu göç şeklinde gerçekleştirilmiştir. Nitekim Tekeli ülkemiz açısından da şu tespitite bulunmuştur; "tarım toplumlarında insanlar toprağa bağlı oldukları için nüfusun yer değiştirmesi bireyin kendi iradesiyle olmaz. Eğer göç bireylerin kendi istekleriyle yer değiştirmesi ise, bu kategorinin ortaya çıkması içi modern toplumun, ulus devletin ve özgür bireylerin oluşması gerekir (...)" Eğer göç olgusunun modernleşme süreciyle yakından ilişkili olduğu kabul

41 <http://www.iom.int/key-migration-terms>, (Erişim Tarihi: 10.04.2017).

edilebilirse bunun en geriye götürülebileceği tarih utangaç bir Osmanlı modernitesinin gelişmeye başladığı 19. yüzyılın ortaları olmaktadır.”⁴²

Ülkemizde gerçekleştirilen iç göçlerin büyük kısmı gönüllü göçlerdir. Bu durum ilk önce aileden veya akrabalarından birinin göç edip göç edilecek yerde iş bulması ve sonrasında da aile bireylerinden veya akrabalarından birilerinin getirilip yerleştirilmesi şeklinde ilerlemiştir. Gönüllü göçleri doğuran temel sebepler, birincil olarak ekonomik, ikincil olarak sosyal ve kültürel etmenlerdir. Gönüllü göçlerde bireyler iradi olarak göç kararını kendileri vermektedir. Birey kendisine ve ailesine bir gelecek oluşturmak, ekonomik şartlarını düzeltmek ve daha iyi sosyal şartlarda yaşamak için kendisi göçmekte, göç edeceği yeri de kendisi tercih etmektedir. Zorunlu göçlerin aksine gönüllü göçlerde, göç edenlerin kendiliğinden göçe istekli olmaları söz konusudur. Aile bütünleşmesi veya işgücü (çalışma) amaçlı göçler bu tür göçlerin en çok bilinen örnekleridir.

Özkalp'e göre gönüllü veya serbest göç, insanların kendi istekleri ve beklentileri doğrultusunda, bir kentten diğerine ya da bölgeye olan yer değiştirmedir.⁴³ Akkayan'a göre ise bu beklentiler “bireylerin, daha iyi yaşam koşulları, iş olanakları, mali imkânlar, emniyet, istikrar ve çeşitli sosyal imkânlar elde etmek ümidiyle, kendi istekleri doğrultusunda yer değiştirmeleridir.”⁴⁴ Bu bakımdan gönüllü göçün temel özelliği, bireyin isteğine bağlı olmasıdır; fakat bu isteği yaratan, genellikle göç edilen yerdeki ekonomik ve sosyal koşulların zorlamasının sebep olduğunun da ayrıca bilinmesi gerekmektedir.

Tekeli'ye göre iç göçte, “kişinin verdiği göç kararının temel özelliği ‘exante’ bir karar olmasıdır. Kişi kararını gideceği yerdeki duruma, çevre şartlarına, kazanç olanaklarına ilişkin ‘beklenti’lerine göre verir. Göç kararının verilmesine esas olan değerlendirmeler ‘exante’dir, göçün ‘export’ değerlendirmeye dayanması söz konusu değildir. Göç kararının ‘exante’ oluşu, göç kararları sonucunda ‘beklenilenin’ elde edilmesindeki belirsizliğin yüksekliğinin sebebi olmaktadır. Bu belirsizlik, köyden şehre gelen işçinin, önce köydeki düzenini tamamen bozmadan şehre gelmesi, şehirde belirli bir başarıya ulaşmasından sonra köydeki ilişkilerini tasfiye etmesi örneğinde olduğu gibi, ‘arama’ süreci ile azaltılmaktadır.”⁴⁵

42 Tekeli, *Göç ve Ötesi*, s. 42–43.

43 Enver Özkalp, *Sosyolojiye Giriş*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, 1990, s. 211.

44 Taylan Akkayan, *Göç ve Değişme*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., No:2573, İstanbul 1979, s. 23.

45 Tekeli, *Göç ve Ötesi*, s.28.

Gönüllü göç olgusunda kalkış yerinde ve varış noktasında karar almada ve aldığı bu kararların sonuçlarına katlanması şeklinde bir süreci barındırır. Kişi geldiği yerdeki fırsatları değerlendirilmesinde ve değerlendirememesinde kendisi sorumludur. Kişi kendi sosyal sermayesi aracılığıyla ya geldiği yere tutunur ya da bunda başarısız olup tekrar geldiği yer veya başka bir yere göç etmek zorunda kalır. “İtme ve Çekme Kuramı”nda da değinildiği gibi kişiler kalkış noktasında göç kararının alınmasında ve varış yerlerinde kalıcılaşmalarında itici-çekici faktörler çok önemli yer tutar. Yine iç göçte “Ağ Kuramı”nda da ifade edildiği gibi hemşehri dayanışması çok önemli bir husustur. Kişiler göç etme kararı aldığı anda varış yeri ile ilgili maliyetleri en aza indirmek için hemşehri dayanışması ağını yoğun olarak kullandıkları görülmüştür. Kişiler genelde akrabaların, eş-dost-tanidik, hemşehrilerin yoğun olduğu, kendisine en uygun gördüğü yerleşim yerlerini tercih etmektedirler. Bu tercih yapılırken, kendisinin ve ailesinin isteklerinin yanında, içinde bulunduğu ve bulunmayı arzu ettiği sosyal ilişkileri belirleyici olmaktadır. Bu nedenledir ki; kentlerde belli bölgelerde yoğun bir “hemşehri” yoğunluğu vardır.

Bu çalışmada yukarıda adı geçen göç türleri içerisinde üzerinde durulacak ikinci göç türü “**zorunlu göç**” ve zorunlu göçün bir alt türü olan göç türü “**iskan**” olgularıdır. Çok çeşitli nedenler (savaşlar, iç savaşlar, güvenlikle ilgili sorunlar veya kalkınma programlarına bağlı ekonomik nedenler ya da deprem, sel, heyelan vb. doğal afetler) sonucunda ortaya çıkan zorunlu göçler, insanları yaşadıkları, alıştıkları yerleri terk etmeye sevk etmektedir. Baskılar, can ve mal güvenliğinin olmaması, kötü muamele gibi nedenler, insanları daha güvenli yerlere gitmeye zorlamaktadır. The Economist’e göre tarihteki en büyük zorunlu göç, 1947’de Hindistan’ın bölünmesinden sonra, 7 milyon Müslüman’ın Hindistan’dan Pakistan’a gitmek için yollara düşmesidir... 17. ve 18. yüzyıllarda 15 milyon insan Afrika’dan köle olarak alınmış ve gemilerle, Brezilya, Karayipler ve Kuzey Amerika’ya taşınmıştır. 19. Yüzyılda 10 ile 40 milyon arasındaki sözleşmeli işçi (‘vasıfsızlar’ çoğunlukla kölelerden daha iyi durumda değillerdi), özellikle Çin ve Hindistan’dan büyük topluluklar halinde dünyanın dört bir tarafına gönderilmiştir. Yine 20. Yüzyılda Avrupa’da ve Asya’da meydana gelen savaşlar milyonlarca kişiyi yurdundan etmiştir.⁴⁶

Akkayan’a göre, gönüllü göçlerin tersine zorunlu ya da zorlama göçlerde, fertler kendi arzuları dışında çeşitli güçlerin etkisiyle yer değiştirmek zorunda kalırlar devletin çeşitli sosyal, ekonomik, güvenlik vb. konularda

46 Anthony Giddens, “Göçmenlerin Emek Piyasası Üzerindeki Etkisi”, **Sosyoloji Başlangıç Okumaları**, Say Yay., Ankara, 2010, ss. 522-527, s. 522.

aldıkları kararların tatbikatı sonucunda yarattıkları hareketlilik zorunlu göçü oluşturur.⁴⁷ Gürel'e göre zorunlu göç, bireylerin özgün yaşam alanından (habitatından) zorunlu ve elinde olmayan nedenlerle kopmak durumunda bırakılmasıdır.⁴⁸ Keser'e göre zorunlu göçler türleri, doğa kaynaklı zorunlu göçler (örneğin deprem, sel ya da taşkın nedenli göçler), ile insan kaynaklı zorunlu göçler (örneğin etnik çatışma, baraj inşaatı, nükleer kirlenme nedenli göçler) olarak iki grupta ele alınabilir. İnsan kaynaklı zorunlu göçler ise kendi içinde şiddet/çatışma nedenli zorunlu göçler (örneğin etnik, siyasi, kabilesel çatışma, savaş nedenli göçler) ile şiddet/çatışma nedenli olmayan zorunlu göçler (örneğin insan kaynaklı ekolojik felaketler, baraj, kamulaştırma, kentsel nedenli göçler) olarak iki başlık altında değerlendirilebilir.⁴⁹

Wood zorunlu göçlerin sebeplerinin dört ana başlık altında toplanabileceğini ifade etmektedir. Bu sebepler; 1) Siyasi istikrarsızlık ve şiddet, 2) Yaşama tehdit oluşturan ekonomik düşüşler/sıkıntılar ve kalkınma programları, 3) Etnik, dinsel, ırksal ve kabilesel nedenlere dayanan iç çatışmalar/savaşlar, 4) Doğal ve insan kaynaklı felaketlerdir.⁵⁰

Cemea'ya göre, zorunlu göç ya da yerinden olma durumunun nedenlerini dört grupta toplanmıştır. Bunlar; a) Kuraklık, sel, deprem vb. doğal afetler; b) Savaşlar/siyasi karışıklıklar; c) Etnik/ırksal/dinsel yargılama ve cezalandırma; d) Toprak ve su kullanımında temel değişikliklere yol açan kalkınma programlarıdır. İlk üç neden ülke dışına göçlere ve kişilerin vatanlarından ayrılarak, başka ülkelere sığınmalarına yol açmaktadır. Dördüncü durumda nüfusun devlet tarafından başka yere nakledilmesi söz konusudur.⁵¹

1.2. Türkiye'de İç Göç Olgusu

Tanım olarak iç göç hareketine bakacak olursak iç göç hareketi ile anlatılmak istenen, ülke içindeki nüfusun yerleşim birimleri arasındaki hareketliliğinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Tümertekin'e göre iç göç, bir ülke içinde yaşayan insanların ülkenin bir yerinden diğer bir yerine, çalışmak, eğitim almak, iş kurmak ve yerleşmek amacıyla gitme olayı olarak

47 Akkayan, *Göç ve Değişme*, s. 23.

48 Sümer Gürel, "Türkiye'de Göç ve Bütünleşme Sorunsalı", *21. Yüzyılın Karşısında Kent ve İnsan*, Haz.: Firdevs Gümüşçüoğlu, Bağlam Yay., İstanbul, 2001, s.141.

49 İnan Keser, *Göç ve Zor (Diyarbakır Örneğinde Göç ve Zorunlu Göç)*, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2011, s. 11.

50 William B. Wood, "Forced Migration: Local Conflicts and International Dilemmas", *Annals of the Association of American Geographers*, Vol.: 84, No: 4, 1994, pp. 607-634, p. 614-615.

51 Michael M. Cemea, "Disaster-related Refugee Flows", *Antropological Approaches te Re-settlement: Policy, Practice and Theory*, Ed.: Michael M. Cemea & Scott E. Guggenheim, Westview Press, Boulder-Oxford, 1993, ss. 375-380, s.379-380.

tanımlanabilir.⁵² Keleş'e göre iç göç, "bir ülke içinde bölge, kent, kasaba ve köy gibi yerlerin birinden ötekine, yerleşme amacıyla, yapılan devinim"⁵³ olarak tanımlanmaktadır. Tekeli'ye göre iç göç, "belli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların, kendi iradeleriyle yaşam yerlerini söz konusu yerleşme alanının dışına taşıyanların miktarı"⁵⁴ tanımlanabilir.

Kırsal alanlardan, kentsel alanlara doğru yönelen çağdaş iç göç hareketleri, ilk kez Sanayi Devrimi sırasında büyük bir ivme kazanmıştır. Sanayi devriminin toplumsal alanda, üretim ilişkileri ve istihdam alanında yarattığı etki ve sonuçlar toplumsal hareketliliği artırmıştır. Bu dönemde kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru büyük göç dalgaları yaşanmıştır. Ülkemizde ise iç göç hareketlerinin hızlanması 1950'li yıllardan sonra gerçekleşmiştir. Bu dönemde kırsal alanda makineleşme süreci ile birlikte yapısal bir dönüşümün gerçekleşmesi ile birlikte çoğunlukla kırdan kente doğru yoğun göç hareketleri gerçekleşmiştir. Bu bakımdan Türkiye'de kırdan kente iç göç ve kentleşme hareketleri eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir. Güçlü'nün de belirttiği üzere, gelişmiş ülkelerde 18. yüzyılın sonlarına rastlayan kentleşme hareketi, gelişmekte olan ülkelerde (yani bizde) sonra gündeme gelen çağdaş bir olgudur.⁵⁵

İçduygu ve Sirkeci ise Türkiye'deki iç göç sürecini üç dönemde ele almışlardır. Bunların birincisi; tarımdaki makineleşmeyle birlikte kırdan kentlere doğru başlayan ve zaman içinde hızlanan 1950-1960 dönemidir. İkincisi; 1960 ve 1980'li yılları arasında gerçekleşen ve yoğun göçler sonrası çarpık yapılaşmayla birlikte çeşitli kentsel sorunların ortaya çıktığı dönemi kapsar. Bu dönemde (özellikle de 1970'lerin sonundan itibaren) kentten kente göç öne çıkmıştır. Üçüncüsü ise, Türkiye'nin küresel ekonomiyle bütünleşmek için farklı ekonomik politikaları izlemeye başladığı, bunun dışında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde hem can-mal güvenliği olmadığı için hem de bu bölgede çatışmaların sebep olduğu yeni bir fenomen olarak zorunlu göç hareketlerinin yaşandığı 1980-1990'lı yılları kapsar.⁵⁶

İç göç olgusu genel olarak kentin çekiciliği ve köyün (kırsal alanın) iticiliğine bağlansa da her ülkenin kendi özel koşullarına bağlı olarak çeşitli sebepleri olmaktadır. Bu sebepler; ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi faktörlere dayanmaktadır. Ülkemizde görülen iç göçlerin nedenlerine

52 Erol Tümcertekin, *Beşeri Coğrafyaya Giriş*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., 4. Baskı, No: 2464, İstanbul, 1994, s. 165.

53 Ruşen Keleş, *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, 2.Baskı, İmgç Yay., Ankara, 1998, s. 63.

54 İlhan Tekeli, *Türkiye'de Kentleşme Yazıları*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1982, s. 15.

55 Güçlü, a.g.e., s. 27.

56 İçduygu ve Sirkeci, a.g.m., s. 250-253.

bakıldığında Görmez'e göre, iç göçün nedenleri hızlı nüfus artışı, 1940'lı yıllarda tarıma traktörün girmesi, radyonun yaygınlaşması, ulaşım araçlarındaki gelişmeler, 1950'li yıllarda karayolu yapımının hızlanması ve sanayileşmedir.⁵⁷ Tekeli'ye göre, Türkiye'de iç göç olgusunun ortaya çıkışında iki önemli bağımsız değişkenin etkili olduğunu belirtmiştir: (1) Türkiye'de nüfus artış hızının çoğalması, (2) Tarımsal kesimde hızlı bir mekanizasyona gidilmesi (traktör sayısının 1.000'lerden 100.000'li sayılara çıkması). Bu iki bağımsız değişken, bir diğerinin etkisini artırarak kırsal alandaki daha önceki dengenin bozulmasına sebep olmuş ve yapısal bir dönüşümü başlatmıştır.⁵⁸

Abadan Unat'a göre, Türkiye gibi endüstrileşme içinde bulunan ülkelerde kentlere akının başlıca nedeni, kentlerde taze işgücüne gereksinim gösteren yeni sanayi işyerlerinin açılması yerine özellikle son 20 yılda Türkiye'de tarımsal gelişmenin önemli bir dönüşüm geçirmesi süreci ile açıklanabilir. Türkiye'de tarımcılıkla uğraşanların elinde bulunan toprakların tarıma elverişli olmaması ya da tarım işçisi olarak çalışanların elde ettikleri gelirlerinin geçimini sağlayamaması nedeniyle kırdan yaşayan insanların kentlerin göstermiş olduğu çekiciliğe kapılıp kentlere akın etmiştir. 1948'den bu yana Türkiye'de tarım üretimi önemli ölçüde modernleştirilmiştir. Genişletilen tarımsal kredi, artan traktör sayısı, yaygınlaştırılan sulama alanları, artan gübre kullanımı ve her şeyden önce küçük köylü işletmelerinin yerine büyük işletmeleri çalıştıran çiftçilerin geçmesi, hızla küçük toprak sahiplerini tarım işçisi haline getirmiş, ya da küçük toprak sahiplerini kentlere göç etmeye zorlamıştır.⁵⁹

Bal'a göre Türkiye'de iç göç hareketi, yapısal değişimin ürünüdür. Endüstrileşme süreci, kır-kent dengesizliği, işgücünün yüksek düzeyde arzı, ücret politikalarındaki farklılık, göç veren yerlerin negatif koşulları buna karşılık varılan yerdeki pozitif koşullar vb. göçün arka planındaki belirleyicilerdir.⁶⁰

İç göç denildiğinde, aslında ilk anda göçün yönü ile ilgili herhangi bir belirleme yoktur. Göçün yönü kırdan kente olabileceği gibi kentten kente, kentten kıra, kırdan kıra da olabilir. Olay ülkemiz açısından değerlendirildiğinde, ilk dönem göçlerin yönü kırdan kente doğru

57 Kemal Görmez, **Kent ve Siyaset: Bir Metropol Alanda Kentleşme**, Gazi Kitabevi Yay., Ankara, 1997, s. 15.

58 İlhan Tekeli, "Türkiye Tarımda Mekanizasyonun Yarattığı Yapısal Dönüşümler ve Kırdan Kopuş Süreci", **Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler (iç.)**, Hacettepe Üniversitesi Yay. D-26, Der.: İlhan Tekeli ve Leila Erder, Ankara, 1978, ss. 299-329, s. 301.

59 Nermin Abadan-Unat, "Sunuş Konuşması", **Kentsel Bütünleşme (iç.)**, Yay. Haz.: Türköz Erder, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı, Yayın No:4, Ankara, 1982, ss. 17-20, s. 17-18

60 Bal, **Kent Sosyolojisi**, s. 141.

iken günümüzde kentten kente yönelen bir iç göç hareketinin olduğu anlaşılmaktadır. Tekeli'ye göre, 1975'lerden sonra hâkim iç göç biçimi kentten kente göç olmuştur. Bu bir durumun ortaya çıkmasının sebebini de kentleşmenin belli bir oranı aşmasından kaynaklandığını belirtmiştir.⁶¹

Gerçekten de ülkemizde 1950'ler ile başlayan 1980'ler ile hız kazanan köyden kente göç doyum noktasına ulaşmıştır. Örneğin güncel 2017 yılı TÜİK verilerine göre, ülke nüfusumuzun yalnızca %7,5'i kırdan yaşarken %92,5'i kentsel alanlarda yaşamaktadır.⁶² Türkiye iç göç hareketlerinin yönü kırdan kente olan görünümü bu bakımdan artık durmuştur denilebilir. Bu bakımdan Türkiye'de kentleşmenin doyum noktasına ulaşması ise göç akımlarının yönünü kentten kente olacak şekilde değiştirmiştir. 1995-2000 döneminde kentten kente göçün %60'lara yaklaşması Türkiye'de daha çok kentten kente göçünün ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Nitekim aşağıda Tablo 1'de de görüldüğü gibi, 1975-2000 yılları arasında Türkiye'de yerleşim birimleri arasındaki göç oranlarına bakıldığında, kentten kente göç durumunun yüksek oranlarda olduğu görülmektedir. Öyle ki 1975-1980 yılları arasında %49, 1980-1985 yılları arasında %56, 1985-1990 yılları arasında %62 ve 1995-2000 yılları arasında ise %58 olmuştur.

61 Tekeli, **Göç ve Ötesi**, s. 43. Daha önceden de vurgulandığı gibi, İçduygu ve Sirkeci ise 1970'li yılların sonunda baskın bir fenomen olmuştur. **Bkz.** İçduygu ve Sirkeci, **a.g.m.**, s. 252.

62 2012 tarihli 6360 numaralı "Büyükşehir Kanunu" (6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 06/12/2012 tarih ve 28489 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Kanunun bazı maddeleri yayımı tarihinde diğer maddeleri ise 30 Mart 2014 tarihinde yapılacak mahalli idareler genel seçimi ile birlikte yürürlüğe girmiştir) ile gerçekleşen idari değişiklik nedeniyle Türkiye'de kırsal nüfus radikal bir şekilde azalmıştır. Nitekim 2012 yılında %22,6 olan köy nüfusunun payı sözü edilen kanun değişikliği nedeniyle 2013 yılında %8,7'ye ve 2017 yılında %7,5'e gerilemiştir. Bu dönemdeki köy-şehir ilişkisi analiz edilirken, bu hususa dikkat edilmesi önem arz etmektedir. **Bkz.** http://www.tbb.gov.tr/storage/userfiles/rehber_ve_bilgi_notlari/6360_torba_personel_rehber.pdf, (Erişim Tarihi: 20.08.2019).

Tablo 1: 1975-2000 Yılları Arası Türkiye’de Yerleşim Birimleri Arasındaki Göç⁶³

Yerleşim yeri	Dönemler							
	1975-1980		1980-1985		1985-1990		1995-2000	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
Kentten kente	1.752.817	49	2.146.110	56	3.359.357	62	3.867.929	58
Köyden kente	610.067	17	860.438	23	969.871	18	1.168.285	17
Kentten köye	692.828	19	490.653	13	680.527	13	1.342.518	20
Köyden köye	528.709	15	322.709	8	392.935	7	313.481	5
Toplam	3.584.421	100	3.819.910	100	5.402.690	100	6.692.263	100

Aynı durumun yani kentten kente göç eğiliminin aşağıda Tablo 2’de de görüldüğü gibi 2010-2011 yılları arasında da devam ettiğini göstermektedir. TÜİK verilerine göre, 2010-2011 yılları arasında Türkiye’de iç göç hareketine katılan nüfusun %58,5’i kentten kente göç ettiği görülmektedir.

Tablo 2: 2010-2011 Yılları Arası Türkiye’de Yerleşim Birimleri Arasındaki Göç⁶⁴

Yerleşim yeri	Miktar	%
Kentten kente	1.812.000	58,5
Köyden kente	664.000	21,4
Kentten köye	461.000	14,9
Köyden köye	164.000	5,3
Toplam	3.100.000	100

Tekeli’ye göre, ülkemizde kentten kente iç göç hareketinin yoğun olarak yaşanmasının sebebi, “göçlerin gerisindeki güdülerin ve temel mekanizmaların değişmiştir. Artık bir yapısal dönüşümü ortaya çıkardığı göçlerden değil, ekonomik fırsatların mekânsal dağılımının eşitsiz olmasından kaynaklanan

63 Bal, *Kent Sosyolojisi*, s. 142.64 TÜİK, *Nüfus ve Konut Araştırması 2011*.

göçlerden söz etmek doğru olacaktır⁶⁵ demektir. Nitekim bu durumun günümüzde gerçekleştirilen iç göç hareketlerinin belirleyici faktörü olduğu söylenebilir. Öyle ki günümüzde Türkiye iç göçün yönü, daha çok gelişmemiş/küçük kentlerden gelişmiş/ metropol kentlere; az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere; doğu ve kuzey bölgelerinden batı ve güney bölgelerinin kıyı alanlarına doğru yönelen göçler şeklide devam etmektedir. Örneğin, Tablo 3'te de görüldüğü gibi 2008-2017 yılları arasında, toplulaştırılmış net göç sayılarına göre, net göç sayısı fazla olan iller batı, az olan iller ise ağırlıklı olarak doğu illeri olduğu görülmektedir. 2008-2017 döneminde toplamda net göç sayısı en fazla olan il İstanbul iken en az olan il Van'dır. İstanbul 2008-2017 döneminde toplamda 374 bin 903 net göç almıştır. Van ise bu dönemde toplamda 133 bin 80 net göç vermiştir.

Tablo 3: Net Göç Sayısı En Fazla ve En Az Olan İller (2008-2017)⁶⁶

Net Göç Sayısı En Fazla İller		Net Göç Sayısı En Az Olan İller	
İller	Toplam Net Göç	İller	Toplam Net Göç
İstanbul	374.903	Kars	-71.614
Ankara	367.126	Muş	-98.781
Antalya	228.254	Yozgat	-99.382
Kocaeli	198.770	Adana	-100.916
İzmir	190.612	Mardin	-101.051
Bursa	174.481	Şanlıurfa	-104.974
Tekirdağ	174.266	Erzurum	-128.527
Eskişehir	80.385	Diyarbakır	-133.080
Muğla	73.994	Ağrı	-138.311
Aydın	47.647	Van	-144.209

1.3. Kentsel Uyum ve Bütünleşme Konusu İle İlgili Göç Kuramları

Bu çalışmada göç ile ilgili tüm kuramlara (Ravenstein'in Göç Kanunları, Petersen'in beş göç tipi, Parekh'in üçlü göç, sosyal sistemler, merkez-çevre, kurumsal, davranışsal, birikimli nedensellik, sosyal sermaye, hareketlilik

65 Tekeli, Göç ve Ötesi, s. 43.

66 2008-2017 yılları arasında net göç sayıları toplulaştırılmış ve net göç sayıları en fazla ve en az olan iller belirlenmeye çalışılmıştır. **Bkz.** <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloO-lustur.do#> (Erişim Tarihi: 20.09.2019).

geçiş, dual işgücü piyasası göç sistemleri) değinilmeyecektir. Sadece araştırma konusunu anlamamıza yardımcı olacak; kesişen fırsatlar, itme-çekme, network (ilişkiler ağı) kuramları üzerinde durulacaktır. Bunlardan ilki, göç kararını vermede “fırsatlar” konusunda kuramsal yaklaşım sergileyen ve 1940’larda Samuel A. Stouffer tarafından ortaya atılan, “Kesişen Fırsatlar Kuramı”; ikincisi, ülkemizdeki özellikle “iç göç” ve “dış göç”te “bireysel kararların nasıl alındığı” ile ilgili kuramsal açıklamalarda bulunan ve 1966 yılında Everett Lee’nin yayınladığı “Bir Göç Teorisi” (A Theory of Migration) adlı makalesine dayanılarak oluşturulan göç konusunda kuramsal açıklamalarda bulunan “İtme-ve Çekme Kuramı”; üçüncüsü ise Douglas T. Gurak ve Maria Fe Caces ile Czarina Wilpert tarafından geliştirilen ve araştırma konumuza kuramsal açıklamalarda bulunan “Ağ (Network) Kuramı” üzerinde durulacaktır.

Göçmenlerin göç etme nedenlerini açıklamaya çalışan bir başka kuram da 1940’larda Samuel A. Stouffer tarafından ortaya atılan “**Kesişen Fırsatlar Kuramı**”dır. Göçü “mesafe” sorunu bağlamında ele almış ve kuramı ortaya atmıştır. Hareketle ve mesafe arasında doğrudan ve değişmez bir ilişki zorunlu değildir. İnsanların göç hareketine katılırken mesafe faktörünü göz önüne almazlar insanlar göç hareketine katılırken dikkat ettikleri asıl nokta “kesin fırsatlar”dır. Bu kurama göre, belli bir uzaklığa göç eden insanların sayısı, gittikleri yerdeki fırsatların çokluğuyla orantılıdır. Yani, gidilecek yerdeki iş bulma fırsatı fazla ise oraya göçecek insan sayısı da fazla olacaktır.⁶⁷ Çok geniş kapsamlı ve yaygın kullanılan bir kuram olmamakla birlikte, bu kuramın özellikle ekonomik temelli göçlerde ve işçi göçü çalışmalarında daha sıklıkla kullanılabileceği görülmektedir. Buna göre, bir bölgede yaratılan iş imkânı ve bu iş imkânlarının yarattığı cazibe, kuramın temel işleyiş biçimini oluşturur. Yaratılan iş fırsatlarının nicel çokluğu ve bu işleri talep eden yerleşim içindeki yerleşik işçilerin sayısı, yaşanacak olan göçün büyüklüğünü belirleyecektir.⁶⁸

Göçmenlerin göç etme nedenlerini açıklamaya çalışan bir başka kura da 1966 yılında Everett Lee’nin yayınladığı “Bir Göç Teorisi” (A Theory of Migration) adlı makalesinde göç ile saptadığı “**İtme-Çekme Kuramı**”dır.” Lee’ye göre göç olayında 4 temel faktör vardır.

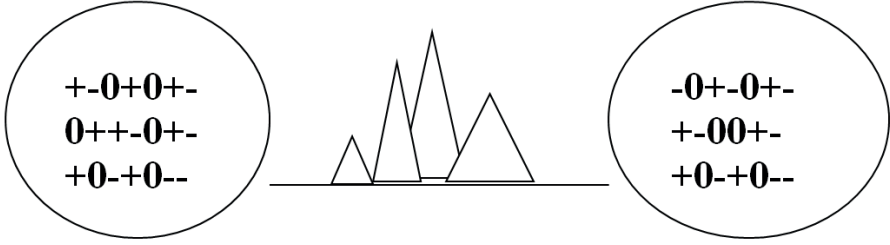
1. Yaşanan yerle ilgili faktörler,
2. Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler,

67 Yalçın, **Göç Sosyolojisi**, s. 28.

68 Savaş Çağlayan, “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, Güz 2006, Sayı: 17, ss. 67-91, s. 78.

3. İşe karışan engeller,
4. Bireysel faktörlerdir.⁶⁹

Bunlar: İtme ve çekme kuramına göre, hem yaşanan yerde hem de gidilecek yerde, itici ve çekici faktörler vardır. Hem itici hem de çekici faktörlerin birliği bir bütünlük oluşturmaktadır. Şekil 1’de görüldüğü hâliyle, göç için “0”lar nötr, “+” olumlu ve “-” ler de olumsuz faktörleri temsil etmektedir.

Şekil 1: İtme-Çekme Kuramı'na Göre Yaşanan ve Gidilecek Yerdeki Faktörler ve Bunların Etkileşimi

Yaşanılan Yer Engeller Göç Edilecek Yer

Lee'ye göre göç, yaygın bir şekilde kalıcı veya yarı kalıcı ikamet değişiklidir. Lee, kısa veya uzun, kolay veya zor her göç hareketinin bir kalkış noktasını, bir varış noktasını (hedef) ve engeller dizisini içerdiğini belirtir. Hem kalkış hem de hedef yerleşim alanının içinde insanları iten (-) ve çeken (+) sayısız faktör vardır. Bunların dışında insanların kayıtsız kaldıkları faktörler (0) bulunmaktadır. Bu faktörlerin bazıları insanları aynı şekilde etkilerken, diğerleri farklı şekilde etkiler. Göç hareketi içinde göçmenler ve olası göçmenlerin her biri (+) ve (-) faktörleri kendi açılarından farklı tanımlarlar.⁷⁰

Lee'nin itme çekme kuramı çerçevesinde, özellikle üzerinde durduğu bir diğer nokta da, yaşanan yer ile göç edilecek hedef yer arasında bulunan engelleyici faktörlerdir. Buna göre yaşanan yerde ve gidilecek olan hedef yerdeki tüm faktörler eşitlendiğinde, göçe yönelme eğilimlerini sadece göçmene ve/veya potansiyel göçmene ait kişisel faktörlerin farklılığıyla açıklamak yetersiz olacaktır. Göç analizini daha iyi ve doğru yapabilmek için, yaşanan yer ile göç edilecek yer arasındaki engelleri de göç analizinin

69 Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, s.30.

70 E. Lee, "A Theory of Migration", *Demography*, Vol.: 3, No: 1, 1966, s. 6-7'den akt., Hüseyin Bal vd. "Göçle Gelenlerin Toplumsal Sorunları (Isparta Örneği)", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2012, Sayı:27, ss.191-210, s.194.

içine katmak gerekmektedir... Lee kuramında engelleyici faktörleri makro ve mikro olmak üzere ikiye ayırarak kullanmaktadır. Kişisel farklılıklara ve kişinin içinde bulunduğu durumsal bağlamları temel alan mikro faktörler; göçün beraberinde getireceği hukuksal ve sosyal belirsizlik, göç mesafesi, ulaşım için ödenecek bedel ve ulaşım imkânları gibi çeşitli etmenlerdir. Göçü engelleyen makro faktörler ise, katı göç kanunları, ırk ya da ulusal kimliğe gönderme yapan göç sistemleri, göç için fiziksel uygunluk ve sağlamlık kontrolleri gibi göçmenlerin karşılaşabileceği daha üst düzeydeki faktörlerdir.⁷¹ İtme-çekme kuramı - destekleme, geliştirme veya eleştirme anlamında – birçok kuramı etkilemiştir veya birçok kuramcı bu kuramla bir şekilde ilgilenmişlerdir. Kuram yapısal sorunlara, göçe neden olan sistemin niteliğine dönük yorum yapmamaktadır, belki en önemli eksiliği budur. Verili olan sistem içinde göç sürecini anlamaya çalışmıştır.⁷²

Bu çalışmanın araştırma konusu ile ilgili son kuram ise “**Ağ (Network) Kuramı**”dır. Kuram özellikle Douglas T. Gurak ve Maria Fe Caces ile Czarina Wilpert tarafından oluşturulmuştur. Ağ kuramı göç eden bireylerin göç öncesi, göç sırası ve sonrasında hangi ilişki ağlarını kurarak göç olayının gerçekleştiğini açıklamaya çalışan bir kuramdır. Sosyal ilişkilere ve bu ilişkilerin neticesinde oluşan “*sosyal sermaye*”ye vurgu yapan bu kuram, ülkemizde kentlerde görülen “*hemşehri dayanışması*” bu kurama verilebilmek en güzel örneklerden biridir. Bununla birlikte aynı etnik ve inanç grubundan olmak veya zincirleme göç içerisinde olmak da ağ kuramına örnek verilebilir. Göçmenlerin yeni yerlerine uyum ve ileriki zamanlarda kalıcılışmalarına ve varılan toplumla bütünleşmede kolaylaştırıcı (bazı durumlarda zorlaştırıcı olmakla birlikte) rol oynadığını savunmaktadır. Kuram, herhangi bir yere olan göç akımının kararlı olarak devam etmesinde “tanıdık ve akraba çoğaltanı varış noktasına daha önce göç etmiş olanların miktarı ‘çoğaltan etkisi’ yapar”⁷³, bizzat göç eden grupların gittikleri yerlerde oluşturdukları ağların etkisi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kurama göre, gidilen yerde göçmenlerce oluşturulan bu ağların hemen hemen her türden sosyal değişkenlere dayalı olabileceğini belirtmişlerdir. Gurak ve Caces belirttiği üzere, “bir göçmen ağının öyle çok üst düzeyde örgütlenmesi gerekli değildir. Göçmen ağları kendiliğinden ortaya çıktığı için herhangi bir forma dayanabilir. Uluslararası göçler de dâhil olmak üzere, önemli göç alan yerlerde göçmenlerin daha başlangıçta yerleşim yeri olarak kendi benzerlerine yakın yerleri tercih ettikleri bilinen bir durumdur.⁷⁴ Büyük kentlerimizde bu türden yerleşimler

71 Çağlayan, “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, s. 74.

72 Bal, vd., a.g.m., s. 194.

73 Tekeli, Göç ve Ötesi, s. 31.

74 Yalçın, Göç Sosyolojisi, s. 49-50.

olduğu bilinmektedir. Bunun sonucunda önemli göç alan kentlerimizde göçmenlerin kendi benzerlerine yakın yerleşimleri tercih etmesinin bir sonucu olarak, Karşlı, Sivaslı, Erzurumlu vb. yoğun mahalleler olduğu dikkat çekmektedir.”⁷⁵

Türkiye örneğinde ağ kuramının işleyişi ve işlevi konusunda Bal vd., “sosyal ağlar Türkiye’deki akraba dayanışması ve hemşehri birlikleri örgütlenmesi sürecinde kurulan iletişim ağlarını yansıtmaktadır. Kentlere daha önce göç edenler önce akrabalar arasında sonra hemşe(h)riler arasında dayanışmalı ilişkileri geliştirirler. Konut edinme, iş bulma, maddi destek aramanın yanında sosyal ve kültürel etkinliklerle aidiyet duygusu geliştirilir. Kurulan sivil toplum kuruluşları ile hem varılan yer hem de kalkış noktasındaki sorunlarla ilgili çalışmalar yürütülür”⁷⁶ şekilde değerlendirmede bulunmaktadır. Ağ kuramına göre, göç etme süreci şu şekilde ilerler; öncü göçmenler öncelikle göç veren ve alan toplundan birbirine bağlayan bir altyapı oluştururlar ve bu bağlantı göç veren toplumdaki diğer bireylere göçme olanağı sağlar. Yeni göç dalgaları, kurulmuş bu ağı harekete geçirir ve sonradan göç edenler ilk gelenlerin tecrübelerinden yararlanırlar. Zamanla göç kendi kendini devam ettiren bir hal alır.⁷⁷ Kurulan ilişkiler ağı sayesinde göçün gerek ekonomik maliyeti, gerekse de sosyal maliyeti hayli düşmektedir. Göç edilen ülkedeki göçmen ağlarının varlığı sayesinde ekonomik yükler, yardımlaşma mekanizmaları ve bürokratik olayların hızlandırılmasıyla azalmaktadır. Yine aynı yardımlaşma mekanizmaları ve yeni gelen kişilerin yalnızlık hissinden kurtulmalarıyla sosyal maliyette de bir düşüş yaşanmaktadır. Sonuç olarak kurulan ağla yaşanan ve süre giden göç arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.⁷⁸

Adıgüzel’e göre, son yıllarda uluslararası göç çalışmalarında sıkça başvurulan “ağ kuramı”, göçmeni bir özne olarak konumlandırarak, göçmenler arasındaki aynı etnik kökenden, aynı dinden veya aynı kentten olma (hemşehrilik) sebebiyle kurulan sivil dayanışma örüntülerini açıklamak üzere kullanılmaktadır.⁷⁹ Adıgüzel’e göre, ağ kuramı ile ifade edilmek istenen, “gönüllü ve zorunlu olarak kendi memleketlerinden göçerek bir başka yerde yaşamaya başlayan göçmenlerin, yeni vatanlarında tutunabilmek ve ayakta kalabilmek için kurdukları ‘cemaat tipi’ yapıları ele alır... Bu dayanışma ağları göçmenlerin entegrasyonunda önemli bir misyon üstlenerek; sosyal hayata

75 A.g.e., s. 50.

76 Bal, vd., a.g.m., s. 195.

77 Wilpert’ten akt., Yağın, *Göç Sosyolojisi*, s. 50.

78 Çağlayan, “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, s.86.

79 Yusuf Adıgüzel, “Dayanışma Ağları Üzerinden Eskişehir’de Siyaset ve Göçmenlik Algısı”, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 27, 2013, ss. 73-94, s. 79.

katılmalarını, yerel ve genel seçimlerde temsil edilmelerini... Yöneticilerine ve mensuplarına etkili bir sosyal sermaye imkânı verir. Tıpkı hemşehri derneklerinde olduğu gibi, mensuplarının ev ve iş bulma, uygun doktor veya okul bulabilme gibi gündelik işleri için gereken desteği sağlayabilir ve ikincil gruplarla ilişkilerini kurabilirler.”⁸⁰

Bal’a göre, “sosyal ağlar kuramı aslında bizim bildiğimiz hemşehri birlikleri örgütlenmesi sürecinden kurulan iletişim ağları ile aynı şeydir. Kentlerde daha önce göç edenler önce akrabalar arasında sonra hemşeriler arasında dayanışmalı ilişkileri geliştirirler. Konut edinme, iş bulma, maddi destek aramanın yanında sosyal ve kültürel etkenlerle aidiyet duygusu geliştirilir. Kurulan sivil toplum kuruluşları ile hem varılan yer hem de kalkış noktasındaki sorunlarla ilgili çalışmalar yürütür.”⁸¹

Ağ kuramının hem iç göçlerde hem de dış göçlerde sosyal uyumu ve bütünleşmeyi kolaylaştırıcı etkisi büyüktür. Yeni varılan yerde tutunma, bulunduğu topluma kısa vadede uyum sağlamada ve uzun vadede bütünleşmeyi sağlamada göçmen ağları yani daha önceden göç edip yerleşen tanıdık/bildik insanlarla kurulan ilişkinin önemi büyüktür. Bireyler bu ilişkiler ağıyla kendisine yabancı olduğu yerdeki ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik vb. alanlarda karşılaşmış oldukları sorunların üstesinden gelebilmek için ya da bu alanlarda kendisine avantajlar sağlamak için bu ağ ilişkilerinden yararlanacaktır. Bu açıdan bu kuramın savları günümüz küreselleşme çağında hem yerel, hem ulusal hem de uluslararası alanda geçerliliğinin büyük olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte göç ağlarının olumsuz yanı ise mevcut toplum veya ülke içersinde izole edilmiş, gettolaşmaya varacak kadar kendi içine kapanmasıdır. Nitekim Yalçın’a göre, göçmen ağlarının diğer bir işlevi aslında olumsuz anlamdadır. Bu ağlar, kendilerine katılanları, içinde buldukları ülkenin toplumundan yalıtmasına sebep olmaktadır. Ağın varlığı sayesinde tüm ihtiyaçlarını kendi grubu içerisinde karşılayan yeni göçmen kişiler, daha çok kendi grubunun içine kapanmakta ve göç ettiği ülkedeki halkla temastan kaçınmaktadır. Pek çok filme, belgesele ve bilimsel çalışmaya konu olan Almanya’da yaşayan Türk göçmenlerin durumu, bu uyumdan uzaklaştıran sürece örnek olarak gösterilebilir. Çünkü Almanya’da yaşayan Türk göçmenler arasında hâlâ Almanca bilmeyen, yaşadığı Türk mahallesinden dışarıya çıkmamış ve bunlarla da öğünen pek çok insanın varlığı bilinmektedir. Bu durum da, göçmen ağı ilişkiler sisteminin, tam anlamıyla kişileri nasıl kendi kültürünü içerisine kapatıp, göç edilen ülkenin beklediği uyumdan uzaklaştırdığını göstermektedir.⁸²

80 Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, s. 189-190.

81 Bal, *Kent Sosyolojisi*, s. 132.

82 Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, s. 53-54.

2. Kent, Kentleşme, Kentlileşme, Kentsel Uyum ve Bütünleşme Kavramları

2.1. Kent

Kent kavramı, batı dillerine Latince *yurtaşlık* (civitas) ve hemşehricilik gibi bir dizi kavramdan türemiştir. Bu nedenle İngilizce *city*, Fransızca *cit'e*, İtalyanca *citta*, İspanyolca *ciudad* terimleri kullanılmaktadır. Bu kavramlar kenti (polis), kamusal yurttaşlık haklarına dayandıran klasik Yunan felsefesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü kent yönetimine katılabilmek için yani kent yurttaşı olabilmek için özgür, erkek ve taşınmaz mal sahibi olmak gerekiyordu.⁸³ Bu manada kent yurttaşlık haklarının kullanıldığı mekânı ifade ediyordu. Kentsel mekân aynı zamanda sosyal bir içeriğe sahipti.⁸⁴

Osmanlıcada *şehir* sözcüğüne Türkçede *kend* sözcüğü karşılık gelmektedir. Türklerin önce balık (balığ) olarak isimlendirdikleri yerleşim yerleri 11. Yüzyıllardan itibaren (Karahanlılar ve Oğuzlarda) *kend* (=kent) olarak adlandırılmıştır. Kaşgarlı Mahmut da *kend* sözcüğünün *Türklerde* şehir, kale ve köy anlamında yerleşim olarak kullanıldığını belirtmektedir.⁸⁵ Batı dillerindeki *civitas*'tan (kent) türeme *civilis(z)ation* kelimesi uygarlığı ifade etmektedir. Aynı zihinsel iklim Arapçada vardır ve bu dilin *medine*'si (kent), medeniyet kelimesine can vermiştir. Kısaca uygarlık her şeyden önce kentsel bir olgu olarak görülmektedir.⁸⁶

Kent ile ilgili literatürde yapılan çeşitli tanımlamalara bakılacak olunursa; Keleş'e göre kent, "sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimidir."⁸⁷

Sencer'e göre, "çoğunlukla tarım dışı kesimlerde yoğunlaşmış 10.000'in üstünde bir nüfusu bulunan, farklılaşmış ve örgütlü bir fiziksel, toplumsal ve yönetsel bütünlüğe sahip olan yerleşmedir"⁸⁸.

83 R.J. Holton, **Kentler Kapitalizm ve Uygarlık**, Çev. Ruşen Keleş, İmge Yay. Ankara, 1999, s.13'ten akt., Bal, **Kent Sosyolojisi**, s. 29.

84 **A.g.e.**, s. 29.

85 Faruk Sümer, **Eski Türklerde Şehircilik**, T.T.K. Yay., Ankara, 1994, s.1'den akt., Bal, **Kent Sosyolojisi**, s. 29.

86 Mehmet Ali Kılıçbay, **Şehirler ve Kentler**, İmge Kitapevi, Ankara, 1996, s. 6.

87 Keleş, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, s. 75.

88 Yakut Sencer, **Türkiye'de Kentleşme**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1979, s. 8.

Ergun, Gül ve Sallan Gül'e göre, onu (kenti) diğer yerleşim yerlerinden ayırıştıran, kendine özgü sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal ve mekansal ilişkiler ağı ve örgütlenme biçimi olan yerleşim birimidir. Kent kendini, nüfus büyüklüğü, nüfus yoğunluğu, nüfusun sosyokültürel yapısı ve özellikleri, mekânın kullanımı, ekonomik ve toplumsal örgütlenme biçimi, ekonomik işlev, çeşitlenmiş işgücü arzı ve talebi, yönetim biçimi, kamusal hizmetler açılarından ayırışmaktadır.⁸⁹

Bal'a göre , "kent, sanayi, ticaret, hizmet gibi ekonomik etkinliği olan, tarımsal ürünler de dahil olmak üzere her türlü ürünün dağıtıldığı, sınırları belirlenmiş bir alanda yoğunlaşmış nüfusun sosyal bakımdan tabakalaştığı, mesleki rollerin artarak farklılaştığı dikey ve yatay hareketliliğin yaygın olduğu, çeşitli sosyal grupları barındıran, sivil toplum örgütlerinin etkinliğinin gittikçe arttığı, merkezi ve yerel yönetimi temsil eden çeşitli kurumların bulunduğu, yerel, bölgesel ya da uluslar arası ilişki ağlarına sahip **heterojen bir toplumdur.**"⁹⁰

Demir ve Acar'a göre, nüfusun ön planda yer aldığı tanımlara bakarsak kent; nüfusu belli büyüklüğü ve yoğunluğu aşan, ekonomisi daha çok tarım dışı etkinliklerde yoğunlaşan ve kendi nüfusundan başka, etki alanı içinde yaşayanlara da hizmet sağlayan yerleşim birimi olarak tanımlanabilir.⁹¹

Kent alanında yapılan çalışmaların zamanla artması ile birlikte kentin yaşadığı dönüşümler göz önünde tutulduğunda, kent kavramlarında eksiklikler fark edilmiş ve yapılan kent tanımlamaları daha kapsayıcı olmuştur. Toplumbilimsel açıdan kenti tanımlama girişimlerinde kentten, genellikle nüfus birikiminin, uzmanlaşmanın, iş bölümünün, sanayileşmenin, ikincil ilişkilerin yoğun biçimde yaşandığı bir yer olarak söz edilir. Fakat aynı zamanda kent, uygarlığın doğduğu ve beslendiği, her türlü toplumsal, bilimsel, yasal ve ekonomik ilişkilerin sürdürüldüğü, bunun sonucu olarak insanlığın uğraşmak zorunda kaldığı sorunların ortaya çıktığı ve bu sorunlarla başa çıkmak üzere her türlü savaşımın ya da gelişmenin/yeniliğin kaynaklandığı yerler niteliğini taşımaları, tanımların dışarıda bıraktığı özelliklerden sayılabilir.⁹²

Kentler, göç edenler için birer çekim merkezi de olmuşlardır. Kentlerin, toplumsal yaşam ya da insan üzerindeki etkileri, kentli nüfusun oranının göstereceği etkiden daha büyüktür. Kent yalnızca, günümüz insanına daha

89 Ergun, Gül ve Sallan Gül, a.g.e., s. 42.

90 Bal, *Kent Sosyolojisi*, s. 32.

91 Ömer Demir ve Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ağaç Yay., İstanbul, 1993, s. 206.

92 Bülent Duru ve Ayten Alkan (Der.), *20. Yüzyıl Kenti*, İmge Kitabevi Yay., Ankara, 2002, s. 5.

büyük bir oranda iş ve yerleşim olanakları sunan bir yer değildir, aynı zamanda dünyanın en uzak yerlerini kendine çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olan bir merkezdir.⁹³

Toplumsal bilimlerin inceleme nesnesi olarak kente olgusuna bakıldığında ya da kent toplumbilimi çalışmalarının bir dökümü yapıldığında, birbirinden oldukça farklı alanlara odaklandığı görülecektir. Kimi yapıtlar kentte yaşayan bireylerin davranış kalıplarında kent yaşamına özgü değişimleri incelemiş, kimileri toplumsal dönüşümlerin gerçekleştiği yer olarak kentte ortaya çıkan sınıfsal ayrımlar üzerinde durmuş, kimileri de gündelik yaşam sorunlarına yoğunlaşmıştır. Kent toplumbiliminde yapılan çalışmaların birbirlerinden oldukça farklı konulara, farklı açılardan yönelmelerinin ardında kentin çok yönlülüğünün bulunduğu söylenebilir. Tarih, coğrafya, siyaset, ekonomi gibi türlü disiplinlerin, çözümlerinde kenti dışarıda bırakmamaları da bu duruma bağlanabilir.⁹⁴

Oysa bugün kent kavramının tanımlanmasında istihdam yapısı, ekonomik faaliyet, nüfus yoğunluğu vb. çok daha farklı kriterler kullanılmaktadır. Özellikle sanayi devrimi ile birlikte kentsel mekânların biçim ve işlevlerinin değişmesi kent kavramının içeriğini bütünüyle değiştirmiş, sosyoloji, tarih, coğrafya ve ekoloji gibi bir çok bilim dalının inceleme alanına girmesi nedeniyle de kentin tanımlanmasında farklı yaklaşımlar sergilenmiştir.⁹⁵

Kısaca, kent alanında çalışma yapan araştırmacıların uzmanlık alanları da kent tanımlamalarını etkilemiştir. Bir antropoloji, sosyoloji, siyaset bilimi, tarih, coğrafya ya da kent planlaması ile ilgilenen kişilerin aynı bakış açıları ile kente bakamaması nedeniyle de kent tanımlamalarında farklılık meydana getirmiştir. Her disiplin kendi bakış açılarına göre farklı tanımlamalar yapmaktadır. Bu durum aynı zamanda kentin çok yönlülüğünün fark edilmesinde de önemlidir. Kent tanımlamaları özetlenirse, daha çok tarım dışı (sanayi, ticaret ve hizmetler sektörlerinde) ekonomik faaliyet yapılan, örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşmanın yoğun olduğu, demografik olarak kentsel alanlarda yaşayan nüfusun genel nüfus içinde oranın fazla olduğu, nüfus yapısı bakımından heterojen ve nüfus yoğunluğunun fazla olduğu bir yerleşme türüdür.

93 Louis Wirth, "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme", **20. Yüzyıl Kenti**, Der.: Bülent Duru ve Ayten Alkan, İmge Kitapevi Yay., Ankara, 2002, s. 78.

94 Duru ve Alkan, **a.g.e.**, s.8.

95 A. Kadir Topal, "Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye'de Kent Neresidir?" **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 6, Sayı:1, 2004, ss. 276-294, s. 277.

2.2. Kentleşme

Kentleşme süreci günümüz dünyasının temel toplumsal gerçeklerinden biridir. Kentleşme sürecinin yaşanmasına sebep olan en büyük güç daha önce de ifade edildiği gibi Sanayi Devrimi'dir. Sanayi Devrimi ile birlikte toplumsal yapıda büyük değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir. En büyük değişim ve dönüşüm ilk dönemlerde kırsal nüfusun kentlere akın etmesidir. Sağlam'a göre, 19. Yüzyılda Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan şehirleşme, sanayileşme süreci ile paralel bir seyir takip etmiştir. Sanayileşmenin işgücü ihtiyacına yönelik olan bu tür şehirleşmeye "düzenli şehirleşme" denilmektedir. Batı Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletlerindeki şehirleşme büyük ölçüde bu kapsama girmektedir. Azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere şehirleşme süreci doğrudan doğruya sanayileşmenin sonucu olarak doğmamıştır. Bu tarz şehirleşmeye "sanayileşmesiz şehirleşme" veya "çarpık şehirleşme" denilmektedir. Bu ülkelere kentler, düzenli alt yapısı olmayan, sağlıklı, gayri hukuki konutlar ve sefalet mahalleleri ile kuşatılmakta ve şehirler işsiz ve eğitimsiz yığınlarla dolmaktadır. Ülkemizde 1950'li yıllarda başlayan şehirleşme veya kırdan kentlere göç olayını bu çerçevede değerlendirebiliriz. Türkiye'de kentleşme, sanayileşme ile paralel olarak gerçekleşmemiştir. Ülkemizdeki hızlı kentleşmenin ardında daha çok tarımda makineleşme, kır işsizliği, kan davaları gibi kırsal nüfusu dışarı itmesi ile ilgili sebepler bulunmaktadır.⁹⁶

Kaygalak'a göre, Türkiye'nin 1950'li yıllardan başlayarak kırdan yoğun göçlerin eşlik ettiği hızlı bir kentleşme dönemi yaşanmaktadır. Söz konusu yoğun göç akını temelinde, sanayi başta olmak üzere, kentsel hizmetler üzerinden şekillenen bir ekonomik yapının ortaya çıkışı ve kırdan mülksüzleşme, işsizleşme ve çözüm yaratan birtakım gelişmelerle birlikte gündeme gelmiştir. Bir süre sonra da iktisadi büyümenin istihdam yaratma kapasitesini geride bıraktığı görülmüştür. Türkiye'ye özgü yanları olmakla birlikte, bu demografik geçiş pek çok az gelişmiş veya geç kapitalistleşen ülkede yaşananlarla temelinde benzeştiği söylenebilir.⁹⁷

Keleş'e göre, kentleşme iki şekilde ortaya çıkmaktadır. İlki şehirlerde oluşan ve büyüyen sanayinin kırsal alanlardaki nüfus fazlasını çekmesi, ikincisi nüfus artışının kır tarafından itilmesi sonucudur. Şehirlerdeki sanayileşmenin çekici etkisi ile meydana gelen şehirleşme sağlıklı bir şehirleşmedir. İkinci biçimde oluşan şehirleşme ise sosyal ve ekonomik açıdan çarpık ve sağlıklı bir şehirleşmedir. 1950'lerde ikinci tip, yani kırsal alanın nüfus artışını

96 Sağlam, "Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme", s. 37.

97 Sevılay Kaygalak, *Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*, Dipnot Yay., Ankara, 2009, s. 5.

itmesinden ileri gelen bir şehir oluşumunun izlerini taşımaktadır. Bu sağlıksız ve çarpık şehirleşmenin o tarihten başlayan olumsuzluğu 2000’li yılların Türkiye’inde ciddi sorunlar yaratmaktadır.⁹⁸

Kartal’a göre kentleşme olgusunun, tek tek ülkeler ve genel olarak dünya açısından önemi, onun iki özelliğinden ileri gelmektedir: 1) Kentleşme, birtakım ekonomik ve sosyal süreçlerin işlenmesiyle ortaya çıkan bir “sonuç”tur. Bir “bağlamli (bağımlı) değişken”dir. 2) Kentleşme, aynı zamanda toplumsal değişme sürecini önemli ölçüde etkileyen ve çoğu zaman hızlandıran bir olgudur. Bir “bağımsız değişken”dir.⁹⁹ Yine Kartal’a göre, kentleşme iki ucu olan bir *çözülme*, *yoğunlaşma* ve *akım* olayıdır. İki uçtan birisi kır öteki ise kenttir. Çözülme kırdadır. Yoğunlaşma ise kentte gerçekleşmektedir. Çözülmenin ve yoğunlaşmanın özelliklerine uygun ve bunlara bağımlı biçimde akımda kır ile kent arasında olmaktadır. Bu üç olgu bir bütünün parçalarıdır. Bunların birbirine bağılı olarak zaman içindeki işleyiş biçimi, bir ülkedeki kentleşme sürecinin işleyiş biçimini oluşturur.¹⁰⁰

Tatlıdil, kentleşmenin belirli bir zamana ve ülkeye göre, kent olarak kabul edilen yerleşmelerde nüfusun yoğunlaşma hızı ve oranını verdiğini ve bu nüfus değişimi ile birlikte görülen ekonomik ve toplumsal değişmeyi de belirleyen bir süreç olduğunu belirtmektedir.¹⁰¹

Kıray’a göre kentleşme, toplumların yapısal değişmelerinin en göze çarpan yönüdür. Her şeyden önce nüfusun büyük oranının tarımdan ve topraktan kopup tarım dışı alanlarda, sanayide, karmaşık örgütlerde ve dolayısıyla köyden başka yerlerde, kentlerde hayatlarını kazanmaya ve yaşamaya başlamaları demektir... Kentleşme ve sanayileşmenin değiştirdiği bir başka yön çok sayıda uzmanlaşmış, özel bilgi ve beceri ile donanmış kişilerin büyük örgütler içerisinde her birinin ne yapacağı diğerlerine göre açıkça belirtilmiş bir biçimde çalışmaları, bilgi (enformasyon), hizmet ya da mal üretmeleridir.¹⁰²

98 İhsan Keleş, “Türkiye’de Göç Eğilimleri ve Şehirleşme Süreci”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, Aralık 1997, ss.205-232, s. 206.

99 S. Kemal Kartal, “Kentleşme Sürecinde Toplumsal Değişme Odağı Olarak Ankara”, **Kentsel Bütünleşme (iç.)**, Yay. Haz.: Türköz Erder, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı, Yayın No: 4, Ankara, 1982, ss.123-163, s. 123.

100 S. Kemal Kartal, *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme*, Yurt Yay., Ankara, 1983, s. 33.

101 Ercan Tatlıdil, **Kentleşme ve Gecekondu**, Ege Üniversitesi Yay., İzmir, 1989, s. 4.

102 Mübcecel Kıray, “Toplumsal Değişme ve Kentleşme”, **Kentsel Bütünleşme (iç.)**, Yay. Haz.: Türköz Erder, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı, Yayın No:4, Ankara, 1982, ss. 57-66, s. 57-58.

Adıgüzel'e göre kentleşme, bir taraftan kentlerin kırsal kesimlerden göç alarak büyüüp kalabalıklaşması, diğer taraftan ise bir ülkedeki kentlerin sayısının artması, kentli nüfus oranının yükselmesi, kent toplumunda artan örgütlenme, uzmanlaşma ve insanlar arası ilişkilerin dönüşmesi gibi anlamları içermektedir.¹⁰³

Yine benzer şekilde Erjem de: "kentleşme yalnızca bir nüfus birikimi sürecinin ötesinde, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutuyla bir toplumsal değişim sürecini belirtmektedir. Farklı sosyo-ekonomik, teknolojik ve sosyo-psikolojik faktörlerin etkisiyle ortaya çıkan kentleşme, birey ve toplum yaşamında önemli etkileri olan dinamik bir olgudur"¹⁰⁴ demektedir.

Keleş, kentleşmeyi, "sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumda artan oranda örgütlenmeye, uzmanlaşmaya ve insanlar arası ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikim süreci"¹⁰⁵ şeklinde ifade etmektedir. Yine Keleş'e göre, kentleşme yalnız bir nüfus hareketi olarak görülürse eksik kavranmış olur. Çünkü kentleşme olgusu, bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerden doğar. Bu nedenle kentleşmeyi tanımlarken, nüfus hareketini yaratan ekonomik ve toplumsal değişimlere de yer vermek gerekir.¹⁰⁶

Özer'e göre, kentleşme temelde üç boyutu olan bir yaşam biçimidir. Bu yaşam biçiminin ekonomik, sosyal ve mekânsal boyutları vardır. Para ve pazar ekonomisi, tarım dışı istihdam ve ileri teknoloji **ekonomik** boyutu, ileri düzeyde organizasyon, örgütlenme, ihtisaslaşma, iş bölümü; heterojenlik, bireyselleşme, nüfus yığılması, daha yoğun eğitim, sanatta çeşitlenme ve tarih bilincinin gelişmesi **sosyal** boyutu; karmaşık mekânlar, süratli ulaşım ve haberleşme sistemler, yoğun yapılaşma, bunların ortaya çıkardığı çevre kirlenmesi ve doğadan uzaklaşma ve bunlara yönelik önlemler **mekânsal** boyutu içermektedir.¹⁰⁷

Bal, kentleşme, sanayileşme ve modernleşmenin yarattığı toplumsal yapıda köklü niteliksel değişim sürecidir. Kentleşme üretimde ağırlığın tarımdan sanayi ve hizmet sektörüne kaydığı evrensel bir olgudur. Tarım toplumları yerine endüstri toplumu ve gelecekte bilgi toplumunu oluşturma sürecidir. Kentleşme sadece nüfusun kentlerde yoğunlaşması değildir.

103 Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, s. 49-50.

104 Erjem, a.g.e., 2009, s. 18-19.

105 Keleş, *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, s. 80.

106 Ruşen Keleş, *Kentleşme Politikası*, İmge Kitapevi Yay., Ankara, 2004, s. 21.

107 Ahmet Özer, *Kentleşme ve Yerel Yönetimler*, Ürün Yay., Ankara, 2000, s. 15.

Bunun ötesinde farklılaşmış, uzmanlaşmış, örgütlenmiş kent toplumunun inşasıdır. Kentleşme sadece kentlerin sayısının artması değildir. Demografik-ekonomik bakımdan büyüyen kentlerin bölgesel, ulusal ve küresel boyutlarda ilişkileri organize edebilmesidir. Kentleşme, kentsel çevrenin (ekolojik çevre) kentsel toplumun yaşamını nesiller boyunca sürdürebileceği biçimde geliştirilmesidir.¹⁰⁸ Kentleşme süreciyle kentlerin sayısının artması, kentsel yaşam biçimini oluşmasını, bu yaşam biçiminin bütün davranışlarımız üzerinde etkili olmasını doğurmuştur. Artan kentleşme sonucunda toplumlar giderek, kent toplumuna veya modern topluma dönüşmüştür.

Ülkemizde *kentleşmenin nedenlerine* kısaca bir göç atarsak, aşağıda Tablo 4'te de görüleceği üzere, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Türkiye tam bir "köylük toplum" görünümünde yani nüfusun büyük kısmı kırsal alanlarda yaşamaktadır. 1927'de yapılan ilk nüfus sayımına göre, toplam nüfus içerisinde köylük nüfusun payı %75,8'dir. Başka bir ifadeyle, şehirlerin oranı % 24.2'dir. 1927'de yaklaşık %75 olan köy nüfus oranı 1955 sayımına kadar yaklaşık aynı oranda kalmıştır. 1955'te bu oran, %71'e, 1960'ta %68'e, 1965'te %65'e düşmüş, 1985 yılında ise kentlerin lehine doğru evrilmiştir. Toplam nüfus içerisindeki kentli nüfus oranı, 1985 yılında %53, 1990 yılında %59, 2000 yılında %65, 2007 yılında %70,5 ve 2017 yılında %92,5 gibi çok yüksek düzeylere ulaşmıştır.

Aşağıda Tablo 4'e dikkat edilmesi gereken nokta ise 2012 yılından 2013 yılına gelindiğinde %77,3 olan şehir nüfus oranının ani bir yükselişle %91,3'e sıçramasıdır. Bu durum köyden şehre ani bir göç dalgası ile değil mülki idari sınırlarda gerçekleşen kanun değişikliği nedeni ile ortaya çıkmıştır. 2012 tarihli 6360 numaralı "Büyükşehir Kanunu" ile gerçekleşen idari değişiklik nedeniyle Türkiye'de kırsal nüfus radikal bir şekilde azalmıştır.¹⁰⁹

108 Bal, *Kent Sosyolojisi*, s.106.

109 Bülent Güner, "Türkiye'de Kent-Kent Göçü Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Mediterranean Journal of Humanities*, Cilt: 7, Sayı: 1, 2017, ss. 205-212, s. 206.

Tablo 4: Sayın Yıllarına Göre Türkiye Kent ve Kırsal Nüfusları¹¹⁰

Yıllar	Genel Nüfus	Kent Nüfusu	%	Köy Nüfusu	%
1927	13.648.270	3.305.879	24,2	10.342.391	75,8
1935	16.158.018	3.802.642	23,5	12.355.376	76,5
1940	17.820.950	4.346.249	24,4	13.474.701	75,6
1945	18.790.174	4.687.102	24,9	14.103.072	75,1
1950	20.947.188	5.244.337	25,0	15.702.851	75,0
1955	24.064.763	6.927.343	28,8	17.137.420	71,2
1960	27.754.820	8.859.731	31,9	18.895.089	68,1
1965	31.391.421	10.805.817	34,4	20.585.604	65,5
1970	35.605.176	13691.101	38,5	21.914.075	61,5
1975	40.347.719	16.869.068	41,8	23.478.651	58,2
1980	44.736.957	19.645.007	43,9	25.091.950	56,1
1985	50.664.458	26.865.757	53,0	23.798.701	47,0
1990	56.473.035	33.326.351	59,0	23.146.684	41,0
2000	67.803.927	44.006.274	65,0	23.797.653	35,0
2007	70.586.256	49.747.859	70,5	20.838.397	29,5
2010	73.722.988	56.22.356	76,3	17.500.632	23,7
2016	79.814.871	73.671.748	92,3	6.143.123	7,7
2017	80.810.525	74.761.132	92,5	6.049.393	7,5

Kentsel alanlarda yerleşim oranının bu yüksekliği, sadece ülkemizde değil aynı zamanda özellikle dünyanın toplumlarının tamamında nerdeyse görülen “küresel bir olgu”dur. Bu bakımdan bu araştırmanın giriş bölümünde de vurgulandığı gibi, “kentleşme çağı” olgusu günümüz toplumlarının nüfusun yerleşim dağılımına etki eden en önemli olgulardan biridir ve bu olgu günümüz eğilimlerine göre şimdilik, evrensel bir süreç olduğu söylenebilir. Aşağıda Tablo 5’te de görüldüğü gibi dünya kırsal-kent nüfus dağılımına göre, 2000’lere kadar dünya nüfusunda kırsal alanlarda yaşayanların sayısı fazla iken 2000’lerden sonra dünya nüfusunun dağılımı kentler lehine değişmiştir. 2000’lerden sonra dünya nüfusunun büyük kısmı artık kentlerde yaşamaya başladığı görülmektedir. Örneğin, Dünya Bankası 2016 yılı verilerine göre, toplam dünya nüfusunun (7.499 milyar kişi) %54.78’i yani yaklaşık %55’i kentsel alanlarda yaşamaktadır. Yine Birleşmiş Milletler Ekonomi ve Sosyal İşler Dairesi (UN DESA) Nüfus Dairesi’nin 2018 Dünya Kentleşme Beklentileri Revizyonu raporuna göre, gelecekte de kentsel yerleşim alanları

110 TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temclist>, (Erişim Tarihi: 25.07.2017).

lehine bir sürecin devam edeceği öngörülmektedir. Örneğin, 2050 yılında dünya nüfusunun %68'i kentsel alanlarda yaşayacağı tahmin edilmektedir.¹¹¹

Tablo 5: 1960-2016 Yılları Arası Dünya Kıv-Kent Nüfusları¹¹²

Yıllar	Kıv Nüfusu	Kent Nüfusu
1960	2.007.000.000	1.104.000.000
1970	2.329.000.000	1.341.000.000
1980	2.684.000.000	1.736.000.000
1990	3.006.000.000	2.260.000.000
2000	3.261.000.000	2.837.000.000
2010	3.354.000.000	3.554.000.000
2016	3.391.000.000	4.108.000.000

Ülkemizde kırdan kente kitlesel ve hızlı bir göç hareketi yaşanmasının ana sebebi, 1950'lerden sonra özellikle ekonomik ve siyasi kararlar neticesinde gerçekleşmiştir. Özellikle Marshall Planı'ndan yararlanılmasıyla tarımda makineleşme süreci, haberleşme ve ulaşım alanındaki gelişmeler gibi birtakım faktörlerin etkisiyle (kıvın iticiliği ve kent çekici faktörlerinin de devreye girmesiyle) Türkiye toplumu hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. Örneğin, 1950'lere kadar sınırlı olarak kullanılan traktör, bu tarihlerden sonra Marshall Yardımı programı çerçevesinde geniş köylük alanlara girmiştir. Traktör sayısında 1950'den sonra baş döndürücü bir artış görülmüştür. 1940 yılında 1.066 adet olan traktör sayısı, 1950'de 16.585'e, 1960'da 42.136'ya, 1970'de 105.865'e, 1973'te 156.139'a, 1977'de 325.225'e çıkmıştır. Bu sayı 1983 yılında 436.369'a, 1993'te 725.000'e yükselmiştir... Tarımda makineleşmenin sonucunda tarım faaliyetlerinde kullanılan organik enerjinin yerine, mekanik enerjiyi ikame edecek tarım üzerinde birikmiş nüfusu açığa çıkaracak gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu süreç henüz tamamlanmamıştır ve tarımda makineleşme -bu sadece traktör veya biçer-döğme değildir; sulama, ilaçlama, ekim, taşıma faaliyetlerinde kullanılan yeni teknikler- devam etmektedir.¹¹³

111 Birleşmiş Milletler Ekonomi ve Sosyal İşler Dairesi (UN DESA) <https://www.un.org/development/desa/cn/news/population/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html>, (Erişim Tarihi: 18.08.2018).

112 Dünya Bankası, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL>. (Erişim Tarihi: 18.08.2018).

113 Keleş, "Türkiye'de Göç Eğilimleri ve Şehirleşme Süreci", s. 210-211.

Nüfusun kırsal alanlardan, şehirlere doğru akın etmesini, yalnızca kırsal alanların itici faktörleri ile açıklamak mümkün değildir. Diğer bir ifadeyle, kentlere doğru göçler için, kırsal alanlarda itici faktörler gerekli bir şart olmakla beraber yeterli değildir. Bunun için Türkiye’de köylerden, kentlere doğru gelişen hareketlenmeyi, itici faktörlerin yanı sıra, kentlerdeki çekici faktörler açısından da değerlendirmek gerekir. Örneğin kentsel alanların çekiciliği ile ilgili şu faktörler sayılabilir; çalışma ve yaşama şartlarının elverişli olmasının yanında, kültür (sinema, tiyatro, vb kuruluşlar), tüketim, eğlence, eğitim, sağlık imkanları vb. kaynaklarının çeşitlilik ve zenginliğine bağlı olarak kentsel alanların çekiciliği hızlandıran sebepler olarak değerlendirilebilir.

Kartal’a göre kentleşmenin nedenleri:

1- İtici nedenler

- a- Tarıma yeni teknolojilerin girişi
- b- Toprak yetersizliği ve toprakların mirasla parçalanması
- c- Entansif tarıma geçiş
- d- Nüfusun artışı

2- İletici nedenler

3- Çekici nedenler

4- Siyasal nedenler¹¹⁴

Keleş ise kentleşme nedenlerini dört ana grupta toparlamıştır.

Ekonomik Nedenler: Tarımda çağdaş üretim araçlarının kullanılması, makinenin tarıma girmesi, tarımsal üretim sürecinin her aşamasında ilkel yöntemlerin terk edilmesi buna karşılık üretim, yeni girdilerin artan oranda kullanılması, tarımda çalışmasına gereksinme duyulan insan gücü miktarını azaltmaktır. Kentlerin sunduğu bütün ekonomik üstünlükler, kent büyüdükçe artmakta ve daha fazla sayıda bireyi kırsal alanlardan kentlere doğru çekmektedir.

Teknolojik Nedenler: Gerek sanayi devriminin getirdiği değişiklikler gerekse tarıma egemen olan koşullar, kentleşmenin hızlanmasını teknolojik gelişmelerle birlikte sağlamışlardır. Artan üretimin kentleşmede rol oynaması, ürünün kolay ve ucuz taşınmasını sağlayacak teknolojik araçların gelişmesine bağlıdır.

114 S. Kemal Kartal, **Kentleşme ve İnsan**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yay., No:175, Ankara, 1978, s. 6-8.

Siyasal Nedenler: Çeşitli düzeylerde verilen siyasi kararlar, yönetim yapısının özellikleri, hukuk kurumlarından bazıları ve uluslararası ilişkilerde kentleşmeyi özendirici nitelik taşıyabilir.

Sosyo-psikolojik Nedenler: Kentlerin sahip olduğu birçok toplumsal ve kültürel olanaklar ve hizmetler çok çekicidir. Kentlerin özgür havası, daha geniş bir kümenin üyesi olması duygusu, kentli olmanın gururunu paylaşma, bu etmenlerin başlıcalarıdır. Kimi yerlerde ise köyden kente göç etmeye, belirli bir toplumsal aşağılık duygusunu ortadan kaldıran bir yükseliş gözüyle bakılır.¹¹⁵

1950'lerden sonra hızlı kentleşme süreci beraberinde birtakım sonuçlara yol açmıştır. Ülkemizde görülen *kentleşme sonuçlarına* baktığımızda, ülkemizde ilk dönemde görülen kentleşme sürecinde sanayileşme süreci ile kentleşme süreci birbiriyle paralel ilerlemediğinden kentsel alanlarda bir takım problemlerin ortaya çıkmasına yol açılmıştır. Kentleşmenin, sanayileşmenin önünde gitmesi, işgücünün enformel sektörler veya "türedi işlere"¹¹⁶ yönelmesi yine fiziksel boyutta gecekondulaşmanın¹¹⁷ ortaya çıkması bir diğer problem olmuştur. Bunlardan başka, çarpık kentleşme, köylü kentliler, gettolaşma ilk göç dalgasıyla ortaya çıkan diğer sorunlardır. Buna ek olarak 1980'lerden kısmen 1990'lardan sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan kitlesel göçler¹¹⁸ ve günümüzde küreselleşme süreci ile birlikte

115 Keleş, Kentleşme Politikası, s. 26-33.

116 Mümtaz Peker vd., *Göç, Kentleşme Sorunları ve Yerel Siyaset*, Saray Kitabevi, İzmir, 1997, s. 1.

117 1950 yılında Türkiye'de 50.000 gecekondulu varken, gecekonduda oturan nüfus 250.000 kişi civarındadır. 1965'te gecekondulu sayısı 430.000, gecekondulu nüfus 2.150.000'dir. 1980'de 1.150.000 gecekondulu ve 5.750.000 gecekondulu nüfus bulunmaktadır. 1995'teki rakamlar ise, 2.000.000 gecekondulu ve 10.000.000 gecekondulu nüfus şeklindedir. Bu rakam yaklaşık olarak kent nüfusunun % 35'ine tekabül etmektedir. **Bkz.** Keleş, *Kentleşme Politikası*, s.386. Bunu doğrulayan günümüzdeki rakamlar ise Tüm Mühendisler ve Mimarlar Birliği Platformu (TMMBP) Genel Başkanı Mimar-Ekonomist Remzi Kozal, tarafından verilmiştir. Kozal, Türkiye'de 4 milyon kaçak yapının olduğunu bildirmiştir. Yine Koral, Türkiye'de gecekondulaşma 1930'lu yıllarda başladı. Ama asıl 2. Dünya Savaşı'ndan sonra köyden kente göçün hızlanmasıyla yoğunluk kazandı. 1966 yılında 775 Sayılı "gecekondulu" adını taşıyan ilk yasa çıkartıldı, bu yasa 1980'lerdeki düzenlemelerle siyasal amaçlı bağlantı oldu ve beklenen sonuç vermedi. Türkiye'de, 1953'te kaçak yapı 80 bin civarındayken, 1960'da 240 bin, 1970'te 600 bin, 1980'de ise 850 bini buldu. Bugün bu sayının yaklaşık 4 milyon dolayında olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye genlinde nüfusun yüzde 30 kadarı kaçak inşa edilmiş binalarda yaşıyor. Bu oran, Ankara'da yüzde 70, İstanbul'da 60-65, İzmir ve Adana'da yüzde 50, Samsun ve Erzurum'da yüzde 40, Bursa ve Diyarbakır'da yüzde 30 dolaylarındadır. **Bkz.** Sabah Gazetesi, "Türkiye'de 4 milyon gecekondulu var!", <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2011/11/07/turkiyede-4-milyon-gecekondulu-var>, (**Erişim Tarihi:** 11.08.2017).

118 1992 sonrasında terör nedeniyle zorunlu köy boşaltma olaylarında büyük artışlar görülmüş; Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin (OHAL) resmi raporlarında, boşaltılan toplam yerleşim birimi sayısı (köy, mezra) 3.428, göç eden kişi sayısı ise 378.335 olarak belirtilmiştir. **Bkz.** TBMM Göç Komisyonu Raporu, "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Boşaltılan Yerleşim Bi-

kentsel alanların kapitalist ekonominin rant alanlarına dönüşmesi ile bu sorunlara ek çözülmesi gereken yeni sorunları da beraberinde getirmiştir.

Kitlesel göçler sonucu oluşan hızlı kentleşme ile birlikte kentsel alanlarda; kayıt dışı nüfus, kayıt dışı ekonomi, eksik istihdam ve bölüşüm sorunları; tarihi kent merkezlerinde gözlenen fiziki ve sosyal çöküntü, filizlenen “suç bölgeleri” ve bunlara karşı yapılması düşünülen kentsel dönüşümün ne nasıl olacağı (yenileme mi, soylulaştırma mı?); kültürel kapanma, marjinalleşme ve yabancılaştırma gibi boyutlarıyla olumsuz nitelikte yeni kültürleşme biçimleri; giderek yaygınlaşan enformel ilişkiler ve bunun sonucu derinleşen “patronaj ilişkiler” ve diğerleri çözülmesi gereken sosyolojik sorunlara¹¹⁹ yol açmıştır.

Kurtuluş’a göre, Türkiye’nin kentleşme deneyiminde belki de en radikal evre, 1980’li yıllardan itibaren başlayan, 1990’larda açıkça izlenen ve 2000’lerde hâkim kentleşme modeli olarak yerleşen bu neoliberal kentsel yeniden yapılanma sürecidir. Halen devam etmekte olan bu evrede bütün dünyada üretimin ve mekânsal yapıların radikal olarak yeniden ölçeklendirildiği ve biçimlendirildiği bir küresel kapitalizm evresidir. Bu evrede Türkiye’de de kentsel mekân ve kentleşme süreci, sermayenin doğrudan müdahaleleri ile yeni bir boyuta evrilmektedir. Devlet, bu yeni birikim sürecinde kentsel mekânı, daha önceki yıllarda olduğu gibi dolaylı yollardan değil, doğrudan düzenlemeler ve teşviklerle büyük sermayenin birikim alanı haline getirmektedir.¹²⁰

2000’lerden günümüze kentleşmenin en önemli sonucu, küreselleşme ve neoliberal ekonomi politikaları ile kentlerin sermaye birikiminin merkezi olması, kentlerin metalaşması ve rant alanına dönüşmesidir. Bu sermaye birikim merkezi olma, metalaşma ve ranta dönüşme, beraberinde daha önceki dönemlerde görülmeyen yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Kentlerde sınıfsal, politik, mekansal, dinsel, etnik vb. farklılaşmalara ve ayrışmalara dayalı yeni birtakım gerilimlerin ve çatışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Neoliberal dönemde öne çıkan yeni kent anlayışı, “küresel kent”¹²¹ kavramında kendini bulur. Neoliberal kapitalist sitemin mekânsal

rimleri Nedeniyle Göç Eden Yurttaşlarımızın Sorunlarını Araştırarak Alınması Gereken Tedbirlerin Tespit Edilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu” (10/25), 1997.

119 Diyarbakır Göç Araştırması (Toplumsal Kabul, Uyum ve Değişme Bağlamında Diyarbakır İlinde Göç Olgusu: Sorunlar ve Çözümler), Ed.: Adem Solak, HEGEM Vakfı Yay., Ankara, 2016.

120 Hatice Kurtuluş, “Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye’nin Kentleşme Deneyimi”, *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları* (iç.), Der.: Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak ve M. Şiriner, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2. Baskı, 2013, ss. 177-225, s. 189-202.

121 Ergun, Gül ve Sallan Gül, a.g.m., s. 47.

anlamda dağılımı bu yeni kent anlayışında kendisini bulmaktadır. Bu bağlamda, ulusal devletin parçası olan ve onun denetiminde bir kent değil, küresel olarak konumlanan ve yarışan, bu yeni sistem içinde rekabet gücünü arttırmaya ve ekonomik olarak gelişmeye çalışan küresel kent kavramı öne çıkmıştır (...) Bu kentlerin ekonomisi artık hammadde, emek ve enerji değildir; aksine *bilgi, teknoloji ve yenilikçiliktir*.¹²²

Kentlerin tarihsel ve kültürel dokuları ezilmiş, yerine çok katlı alışveriş merkezleri, plazalar ve gökdelenler yeni küresel kentin simgeleri olmuştur. Kent bir yaşam alanı olmaktan çıkıp bir rant alanı ve değişim değeri olan meta haline gelmiştir. Bunun sonucunda günümüz kentlerinde “eşitsizlikler” daha da artmıştır. “Küresel sermaye sınır tanımaksızın kentsel mekânları metalaştırırken ve küresel kapitalizmin bir aracı haline gelirken, gerek dünya ölçeğinde, gerek ülkelerin kendi yerellikleri içinde eşitsizlik yaratmakta; hatta aynı kent içinde belli bölgeler arasında farkı gelişmişlik düzeylerine neden olmaktadır. Dünya ölçeğinde kontrol ve karar mekanizması konumundaki kentler diğer kentlere göre avantajlı konumdayken, diğer kentler küresel kent seviyesine gelebilmek adına, her türlü imkânlarını sermaye lehine seferber etmektedir. Ülke yerellikleri içinde küresel pazarda etkin hale gelme çabasındaki kentler, dışa açılma unsuru olarak görüldüklerinden dolayı merkezi yönetimlerce de desteklenmektedirler. Bu durum da bir ülke sınırları içinde belli kentler gelişirken, diğer kentlerle arasında derin sosyo-ekonomik farkların oluşmasına yol açmaktadır. Küresel kent olma yarışındaki kentlerde genellikle kent merkezleri sermayenin tercih ettiği alanlar gelişirken, rant kaynağı olarak görülmeyen genellikle kentlerin çeperlerinde yer alan alanlar ise bu merkezlerin çok gerisinde kalmaktadır.”¹²³

Tarihsel olarak kentlerin ortaya çıkmasından beri kentsel alanlarda toplumsal eşitsizlikler ve mekânsal ayrışmalar hep olmuştur. Kentlerin kurulmasıyla birlikte toplumsal eşitsizliklere bağlı olarak yerleşim yerlerindeki ayrılaşmalar görülmüştür. “Kapitalist toplumdan önce, şehirlerdeki mekânsal ayrışmayı belirleyen temel faktör, belli bir ölçüde toplumsal eşitsizliklerin kaynağını da oluşturan dinsel ve etnik kimliklerdir. Yani kapitalist kente kadar, mekânsal ayrışma, gelir ve sınıfa göre değil din-cemaat ve etnik kimliklere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (...) Kapitalist toplumun ortaya çıkışı ile birlikte, sermaye birikiminin yoğunlaştığı kentlerde mekân, din, cemaat ve etnik kimliklerden çok sınıfsal kimliğe bağlı olarak ayrışmaya başlamıştır.”¹²⁴ Yeni kentsel kimlikleri ise, birincisi, kentin

122 A.g.m., s. 49.

123 A.g.m., s. 63-64.

124 Kurtuluş, a.g.e., s. 77.

çeperinde, alt sınıflar ve sınıf altı olarak adlandırılan *kent yoksullarının* yaşadığı *varoşlar*, ikincisi, otomobil sahibi orta ve üst-orta sınıfların otoyol bağlantılı *hijyenik alt kentleri* ve *lüks konut siteleri*, üçüncüsü, yeni zenginleşen ve daha zenginleşen sınıfların zenginlik ve politik elite kayırmacılık ilişkilerine göre farklılaşan, kamu gözünden uzak, saklı *refah adacıkları* ve dördüncüsü ise soylulaştırılarak belli bir kentsel kimliğin, yeni kültür sanat piyasasındaki ranttan pay alabilen popüler yazar, medya mensubu, sanatçı ve mimar gibi entelektüellerin tüketimine sunulan kentin eski-tarihî dokusu içindeki *çöküntü alanlarıdır*.¹²⁵

Yine Kurtuluş'a göre günümüz neo-liberal çağında, kentsel alanlar metalaşma yoluna girerek uluslar arası rant alanları haline gelmiştir. Bununla birlikte kentlerde çöküntü alanlarında yaşanan "*soylulaştırma*" süreci aynı zamanda kentsel alanlarda "*yeni yoksulluk bölgeleri*" yarattığını ifade etmiştir. Kurtuluş'a göre bu süreç şu şekilde ilerlemektedir; "pek çok kentin merkezi alanları daha önce buralarda yerleşmiş bulunan üst-gelir grupları tarafından terk edilmekte ve kentin çeperinde farklı gelir gruplarına hitap eden lüks/kapalı konut adaları ya da banliyöler ortaya çıkmaktadır. Kentlerin merkezlerinde yaşanan bu dönüşüm, bu merkezi bölgelerin vergi gelirlerinde ve elde edilen rantlarda azalmaya neden olurken belediyeler de hem sermayeyi hem de orta ve üst-gelir gruplarını yeniden merkeze getirme yollarını aramaktadırlar. Sonuç olarak, yenileme projeleri çerçevesinde merkezdeki çöküntü alanlarındaki konutlar, orta ve üst-gelir gruplarını çekecek biçimde 'soylulaştırırken' aynı zamanda da tarihi mekânlar restore edilerek yeni işlevlerle yeniden kullanıma açılmakta, özellikle sanayi kentlerinde artık atıl hale gelen sanayi alanları ya da kıyı kullanımları dinlenme ve eğlenme alanları olarak yabancı turist için de cazip kılınmış turistik bölgelere dönüştürülmektedir. Bu şekilde yüksek rant elde etme olanağını yitirmiş ancak bu potansiyeli barındıran kent parçaları yüksek gelir grupları açısından cazip kılınarak tüketime açılmaktadır. Soylulaştırma ve diğer yenileme projeleri çöküntü alanlarında yaşayan ve kent içinde ucuz konut dinme olanakları son derece sınırlı yoksul kesimleri yerinden etmekte ve kentin çeperinde yeni yoksulluk bölgelerine itmektedir. Ayrıca, kentte var olan potansiyellerin yeniden canlandırılması yanı sıra yerel yönetimlerin, daha büyük organizasyonlara ev sahipliği yapmak üzere devreye girerek uluslar arası spor karşılaşmaları için stadyumlar, fuar alanları, Disneyland gibi 'tema parkları' ve eğlence mekânları ve özellikle turistler için güvenli alışveriş alanlarının yatılmasına ön ayak oldukları gözlemlenmektedir."¹²⁶

125 A.g.e., s. 87.

126 A.g.e., s. 215-216.

Kentleşme toplumsal gelişme açısından hep olumlu anlamlar yüklenmiş bir kavramdır. Kentleşme, daha çok sayıda insanın kentsel mekânlarda yaşaması, teknolojik, ekonomik, toplumsal ve kültürel olanaklardan daha çok yararlanması, yaşam ölçülerinin yükselmesi olarak görüldüğü için istenen bir olgu olmuştur. Ancak gelişmekte olan öbür ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de yaşanan kentleşme süreci kendinden beklenen olumlu sonuçları doğurmadığı gibi kırdâ yaşanan ekonomik ve toplumsal sıkıntılarının bir çıkış gibi kentin üstüne çökmesine neden olmaktadır. Kentlerde yaşayan nüfusun büyük bir bölümü için ekonomik ve toplumsal bakımdan bir ilerlemeden çok gerileme, sağlıksız ve kaçak konutlarda barınma, marjinal işlerde çalışma, kentsel hizmetlerden yeterince yararlanamama anlamına gelmektedir. Kentsel nüfusun büyük bir bölümü için kentler, ekonomik ve toplumsal adaletsizliklerin keskinleştiği, bundan kaynaklan pek çok sorunun yaşandığı alanlar olmaktadır.¹²⁷

Kentsel alanlara yerleşim beraberinde çeşitli problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ortaya çıkan sorunların tespiti ve çözümü noktasında disiplinler arası bir bakış açısını da zorunlu kılmıştır. Sosyoloji disiplini, disiplinler arası bakışı da göz önüne alarak kentleşme süreci ve kentleşme sorunlarının tespiti ve çözümü konusunda kendisine tartışılmaz bir yer edinmiştir. Sosyoloji disiplininin, kentleşme süreci ve kentselleşme sorunları bağlamında özellikle ilgilendiği konular; kentlerde sosyal bütünleşme ve dışlanma bağlamında “kentsel gerilim”¹²⁸, kentsel ayrılıklar; yerleşme düzensizliği bağlamında çarpık kentleşme, alt yapı sorunları, plansız kentleşme, kentlerin gecekondulaşması ve varoşlar, kentlerde gettolaşma eğilimleri, bölgelerarası kentleşmede dengesizlik ve bu alanlardaki sorunlar; gelir ve istihdam problemleri bağlamında işsizlik, kentsel yoksulluk, enformatik sektörün yaygınlaşması, sektörler arası dengesizlik; küreselleşme süreci ve kentsel alanların kapitalist ekonominin rant alanlarına dönüşmesi bağlamında kentsel dönüşüm ve kentlerin soylulaştırılması, ekolojik bağlamda çevresel kirlilik ve felaketler ve gürültü; sağlık ve psikolojik etkiler bağlamında maddileşme bağı olarak maneviyattan uzaklaşma, depresyon ve sosyal yalnızlaşmanın derinleşmesi, uyuşturucu madde kullanımının yaygınlaşması, intihar ve cinnet vakalarında artış; boşanmaların sıklığı, suç ve şiddet oranlarındaki artış gibi birçok toplumsal olgu sayılabilir.

127 Keleş, Kentleşme Politikası, s. 16-17.

128 Sema Erder, *Kentsel Gerilim*, UM:AG Vakfı Yay., Ankara, 2002.

2.3. Kentlileşme

Kentlileşme süreci bir yaşam biçimi olarak kentleşmenin maddi ve manevi değerlerinin benimsendiği, daha sosyal ve psikolojik içerikleri olan “yeniden bir sosyalleşme” sürecidir. Bireylerin kentsel yaşam içindeki etkileşimleriyle ortaya çıkan bir kültür ve davranış değişmesidir bu bakımdan aynı zamanda sosyolojik olarak bir “kültürlenme” sürecidir. Çünkü kültürlenme süreci, bir kültürde sosyalleşen bireyin başka bir kültür çevresine girmesi ve bu yeni kültüre uyum sağlayabilecek duygu, düşünce ve davranışları benimsemesi ve yeni duygu, düşünce ve davranışlara ait kültürü içselleştirmesi süreci olarak tanımlanabilir. Birey yeni geldiği yerde yeniden sosyalleşme sürecine girerek kentsel uyum ve bütünleşme sağlanılmaya çalışılır. Kentlileşme için gereken etkileşimin var olan kentten, kentsel yaşamdan yana sonuç vermesi, kent kültürünü geliştirmesi ve kentte yaşayanların hem fiziksel hem de davranış olarak uyum içinde bulunması, bir dizi toplumsal, ekonomik ve fiziksel öğenin bir araya gelmesine, toplumun örgütlenmiş ve bilinçlenmiş olmasına bağlıdır.

Kentleşme sürecine bağlı bir kavram olarak ortaya çıkan kentlileşme, kentleşmenin toplumsal değişme, uyum ve bütünleşme boyutunu da ifade eder. Kentleşme ile kentlileşme arasındaki fark kentleşme süreci nicel bir içerik taşıırken kentlileşme daha çok nitel bir içerik taşır. Kentlileşme, kentte yaşayanların kentsel değerleri ne kadar benimseyip ve değerlere uyum sağlamasıyla ölçülür. Tekeli şu uyarı yapmaktadır: “Avrupa ülkelerinin kentleşmesi sırasında böyle ayrı bir sözcüğe genellikle gereksinme duyulmamıştır. Bu ülkelerde kentleşme sözcüğü hep kentlileşmeyi de kapsayan bir anlam içerecek biçimde kullanılmıştır. Türkiye’de yaşanan kentleşme deneyimi sırasında, kente gelen köylülerin kısa bir sürede kültürel dönüşme geçirecek, kentli değerleri benimseyemedikleri kavranınca, bu kültürel dönüşümdeki gecikmeyi anlatabilmek için, kentlileşme terimini de gereksinme duyulmuştur. Avrupa’da kentleşme Türkiye’ye göre çok daha az hızla yaşandığı için böyle bir sözcüğe gereksinme ortaya çıkmamıştır.”¹²⁹

Özer’e göre gelecekte iç göç sorunsal alanın kentleşmeden ziyade kentlileşme olacağını belirtmektedir. Özer, “...Türkiye’nin son elli yıldaki bir tarım toplumundan sanayi toplumuna geçme süreci içinde, iç göç hareketlerinin ana eksenini, kırdan kente göç, bir başka deyişle kentleşme oluşturmuştur. Günümüzde değişik ölçütlere kentleşme oranı %70’leri aşan bir düzeye ulaşmış yani kentleşme süreci ‘mekansal yer değiştirme’ olarak sona ermeye yaklaşmıştır. Bunun sonucunda da ülke içindeki toplam

129 Tekeli, Göç ve Ötesi, s. 61.

göç hareketlerinde kırdan kente göçün oranı, kentten kente olan göçlerin yarısına düşmüştür. İçgöçün temel sorunsalı ‘kentleşme’den ‘kentlileşmeye’ doğru kaymaktadır.¹³⁰ Özer’e göre, kentlileşmeyi her şeyden önce bir toplumsal değişim süreci olarak ifade eder ve bu süreç içerisinde bireylerin kente gelmeden önce edindikleri yaşam biçimlerinin değişimi söz konusu olduğunu yani bu sürecin bir anlamda kentle bütünleşme, kente uyum süreci olduğundan bahseder.”¹³¹

Kartal, 1950’li yıllardan sonra ülkemizde kırsal alandan kentsel alanlara göç hareketinin hızlandığını belirtmekte ve kentsel alanlara göçen köylülerin zaman içerisinde kentlileşmekte olduklarını ifade etmiştir. Kentlileşen insanda “ekonomik” ve “sosyal” olmak üzere iki bakımdan değişimin olduğunu yani kentlileşmenin (a) ekonomik bakımdan kentlileşme (b) sosyal bakımdan kentlileşme şeklinde iki yanı olduğunu ifade etmektedir. “Ekonomik bakımdan kentlileşme” bireyin geçimini tamamen kentte ve kente özgü işlerle sağlıyor duruma gelmesidir. “Sosyal bakımdan kentlileşme” ise, kır kökenli bireyin türlü konularda kentlere özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve manevi değer yargılarını benimsemesi ile gerçekleşir. Ona göre bunlara paralel olarak kentlileşme “ekonomik mekân” ve “sosyal mekân”da gerçekleşir. “Ekonomik mekân”, bireyin “altyapısı”nı oluşturan tüm ekonomik ilişki ve faaliyetlerinin tanımlandığı somut bir mekândır. “Sosyal mekân”, kişinin “üst yapısı”nı oluşturan benimsediği ve özümlediği tüm sosyal ve tinsel değerlerini, tavır ve davranışlarını kapsayan soyut bir mekândır. Kuramsal olarak kır insanının kent insanının ekonomik mekânı ve sosyal mekânı bir öğeldir. Ekonomik mekânı kır insanının yalnız kırsal öğeleri (kır ücret geliri, kır varlıkları, kır varlık geliri ve benzeri), sosyal mekânı yalnız kır sosyal ve tinsel öğeleri içerirken; kent insanının ekonomik mekânı yalnız kentsel ilişki ve etkinlikleri (kent ücret geliri, kent varlıkları, kent varlık gelirleri ve benzeri), sosyal mekânı yalnız kent sosyal ve tinsel öğeleri içerir.¹³² Yine Kartal’a göre ekonomik ve sosyal açıdan kentlileşmeden başka kentlileşme bir “süreç olarak” belli aşamaları vardır. Kuramsal olarak birbirini izleyen 5 aşamadan oluşmaktadır. Bunlar: Kartal’a göre ekonomik ve sosyal yönleri ile kentlileşme sürecinin aşamaları şunlardır: A) Kentle çalışma ilişkisinin olmadığı dönem, B) Kente çalışmak için gidiş-geliş dönemi, C) Kente göç yılı, D) Göçten sonraki yıllar dönemi ve E) “İkinci kuşak” dönemi.¹³³

130 Özer, *Kentleşme Kentlileşme ve Kentsel Değişme*, s. 12.

131 A.g.e., s. 121

132 Kartal, *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentlileşme*, s. 92-93.

133 A.g.e., s. 135.

Kartal'a göre 5 aşamalı bu kentleşme modeline göre Türkiye koşullarında kır insanın kentsel insan dönüşmesi 40-50 yılı almaktadır.¹³⁴

Keleş'e göre kentleşme, kente göç eden insanların yeni koşullara uyum sağlama, bu koşullara göre uygun ilişkiler biçimi geliştirerek kentin bir unsuru olma sürecini ifade eder. Kentleşme, çoğu kez kentleşmeyle karıştırılmakla birlikte ondan ayrı olan ve kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması sürecidir.¹³⁵ Yukarıda sayılan birçok alanda, kentsel değerlerin farkında olma ve bu değerlere göre hareket etmek kentleşmenin temelini oluşturmaktadır.

Tatlıdil'e göre, kentleşme, kentsel yaşam deneyimi içinde elde edilen kültür birikimidir, kentsel yaşama uyumdur.¹³⁶ Yine Tatlıdil'e göre, "kentleşme ya da kentli olmak birey ölçeğindeki bir değişim sürecidir. Bu süreç toplum ölçeğindeki kentleşme sürecinin birey ölçeğindeki yansımasıdır ve sosyal psikolojik yönü ağırlıklı olarak bir süreci içerir."¹³⁷ Kentleşme kavram olarak kentsel ortamda kent yaşam biçimine uyumdur. Kentin yaratmış olduğu değerlerin bir kültür birikimi içinde algılanması ve özümsemesidir.¹³⁸

Bal'a göre kentleşme "kente özgü yaşama biçiminin, kent kültürünün bireyler ve sosyal gruplar tarafından özümlemesi sürecidir. Kentleşme kentte yaşayanlarda oluşan kentlilik bilincini ve kentli insan tutumlarını da betimler. Bütün bunlar kent kültürünün yansımalarıdır.¹³⁹ Kentleşme, kente göç edenlerin *yeniden sosyalizasyon* sürecini anlatır. Sosyalizasyon bireyin içinde bulundu aile, meslek grubu arkadaş grubu vb. grupların ve toplumun değer-norm sistemini, davranış kalıplarını içselleştirmesidir. Göç edenler ve kentte yaşayanlar kent toplumunun değer-norm sistemini, kentli insanın düşünme, davranış biçimlerini ve giderek yaşama biçimini benimserler. Bu süreç her bireyin ya da grubun *geçmiş yaşam tecrübesi, kentte bulunma süreci, etkileşim halinde olduğu sosyal çevreler, yaptığı iş/meslek, aldığı eğitim, yaş vb.* birçok değişkenle ilişkilidir.¹⁴⁰

134 A.g.e., s. 141.

135 Keleş, Kentbilim Terimleri Sözlüğü, s. 6.

136 Ercan Tatlıdil, "Türkiye'de Kentleşme, İstihdam ve Eğitim İlişkisi", *Sosyoloji Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., Sayı: 6, İzmir, 1998, ss. 17-28, s. 21.

137 Gülden Erkut, "Kentleşme Sürecinin Sosyolojik Boyutu", *Kentleşme ve Kentleşme Politikaları*, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, 1991, s. 52.

138 Tatlıdil, *Kentleşme ve Gecekondu*, s. 393.

139 Hüseyin Bal, *Kentsel Yapı ve Kentleşme Süreci (Isparta-Van Karşılaştırması)*, Fakülte Kitapevi, Isparta, 2003, s. 8.

140 Bal, *Kent Sosyolojisi*, s. 119-120.

Kent, heterojen bir sosyal yapı olduğundan kentte yaşayan bireylerin kentlilik bilinci dereceleri de birbirinden farklı olacaktır. Kentlilik bilincinin ilk evresi, kişinin kendini kentli olarak görmesidir. Kentlilik bilincinin diğer önemli göstergelerinden biri de, kişinin kendini o yere ait hissetmesidir. Bir yerin kimliği, yaşanan kentin diğerlerinden ayırt edilmesi, “benim kentim” şeklinde nitelendirilmesiyle gerçek ve sembolik olarak inşa edilmektedir.¹⁴¹

Özge Y. Erçoşkun, vd.’ne göre, kentlilik bilincinin ne olduğu ve kentlilik bilincini oluşturulan bileşenlerin ne olduğu ile ilgili ulusal ve uluslar arası literatür taramasına dayandırılarak yaptıkları kavramsallaştırmaya göre kentleşmeyi yeniden sosyalleşme bağlamında değerlendirerek şu şekilde tarif etmişlerdir; “kentleşmeyi, toplumsal boyutuyla kır kökenli insanın çeşitli konularda kente özgü tutum ve davranış biçimlerini, sosyal ve manevi değer yargılarını benimseme süreci olarak, yani bir anlamda yeniden sosyalleşme olarak tanımlarsak kentlilik bilincinin gelişmesinin, kente aidiyetliğin sağlanmasına önemli katkılar yapacağı görülebilir. Sosyalleşme, bireyin içinde doğduğu sosyal grubun ya da toplumun değerler sistemini, davranış kalıplarını içselleştirmesini anlatmaktadır. Kentlilikle ilişkisi bakımından, kent toplumunun değer-norm sistemini, kentli insanın düşünme, davranış biçimlerini ve farklılıklarla birlikte yaşama deneyimini öğrenmeyi ifade etmektedir”¹⁴² demektedirler.

Özetle, kentleşme süreci ile ilgili yapılan tanımlardaki ortak vurgu kentleşmenin bir değişim süreci olduğudur. Kente özgü davranışlarda bulunma, kentlilik bilincinin olduğu, kendini kente ait hissettiği bunun için kent kültürüne yönelik yeni bir sosyalizasyon sürecidir. Bu değişim süreci genel olarak, kırsal alandan kentsel alana göç sonrası bireylerin kente özgü işlerde çalışması, kente özgü davranışları benimsenmesi ve kentin sunduğu olanaklardan, fırsatlardan faydalanması yönünde ortaya çıkmaktadır. Kentleşme sürecinde beklenen durum göç yoluyla gelen bireyin kentsel değerleri ve davranışları içselleştirmesidir yani kentsel yaşam biçimine uyum sağlaması ve yeniden bir sosyalizasyon sürecine girmesidir. Bundan başka kentleşmeyle birlikte kent aidiyeti güçlendiğinden kentsel bütünleşme süreci de hızlanır. Kısaca, bir toplumsal değişim süreci olarak kentleşme süreci, kentsel uyum ve bütünleşme süreçlerini de beraberinde getirir. Öyle ki kentleşme süreci hızlandıkça kente uyum ve kentle bütünleşme de artış göstermektedir denilebilir.

141 Güçlü, a.g.e., s. 18.

142 Özge Y. Erçoşkun vd., “Kentlilik Bilincini Oluşturan Göstergeler ve Kentlilik Bilincini Geliştirme Yolları”, **Paradoks (Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi)**, Aralık 2016, Cilt: 11, Özel Sayı, ss. 4-23, s. 18.

2.4. Kentsel Uyum ve Bütünleşme

Göç, mekân üzerinde yapılan bir değişiklik iken aynı zamanda bir toplum ve kültür değişikliğidir. Göçün bu yüzden “*sosyal/toplumsal değişim*” olgusuyla yakından bir ilişkisi vardır. Bireyler ve gruplar bu değişim sürecinde *sosyal, psikolojik, kültürel, ekonomik, etnik, dini, ideolojik* anlamda bir değişim içine girmektedirler. Bu değişim sürecinde göç yoluyla gelen birey ve grupların yeni geldikleri topluma sosyal uyumu bazen kolay olmakta bazen zor olmakta bazen de hiçbir zaman gerçekleşmemekte olduğu görülmektedir. Bu bakımdan bu sosyal değişim sürecindeki uyum durumlarına göre bireyler ve grupların yeni geldiği topluma sosyal bütünleşme durumları gerçekleşir veya asla gerçekleştirilemez. Göçün sonuçları üzerine odaklanan ilgili alan yazınında, genellikle göçmenlerin yerleşimini, topluma uyumu (adaptation) ve bütünleşme/entegrasyonu (integration) çeşitli kavramlarla tarif etmektedirler. Özden’e göre, toplumsal bütünleşme (social integration), toplumsal uyum (social cohesion), topluma dâhil olma (social inclusion), sosyal uyuşma (social consensus), kentsel çoğulculuk (pluralism) gibi kavramların da kullanıldığı görülmektedir.¹⁴³

Türk Dil Kurumu sözlüğünde *uyum* isim olarak, “bir bütünü parçaları arasında bulunan uygunluk, ahenk” şeklinde tanımlamaktadır.¹⁴⁴ *Adaptasyon* kelimesi isim olarak Fransızca (adaptation) kökenlidir. Anlamı ise “uyurlama” olarak tanımlanmaktadır.¹⁴⁵

Emiroğlu ve Aydın’a göre, toplumsal olanın evriminden ve uyumundan söz etmek aynı zamanda belli bir süreçten de söz etmek demektir. Bu sürecin incelenmesi ise ‘uyarlanma strateji’lerine odaklanmayı gerektirir. Emiroğlu ve Aydın’a göre uyarlanma stratejisi, “...özel bir toplumsal grubun veya bir araya gelmiş topluluğun, dış veya iç sınırlamalar karşısında onlarla mücadele etmek veya onlara uyum sağlamak için izlediği yol ve belirlediği tutumu ifade eder.”¹⁴⁶

Berry’e göre uyum, bireysel uyum olarak psikolojik boyutta gerçekleşirken ve grupsal boyutta uyum ise kültürel şekilde gerçekleşmektedir. Nitekim Berry’e göre, kültürel değişim kavramı, grup karşılaşmalarından kaynaklanan kültürel değişimlere atıfta bulunurken, psikolojik değişim kavramı ise

143 Pelin Pınar Özden, “Kentsel Yenilenimin Unutulan Ögesi: Toplumsal Yenilenme”, *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*, Der.: Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak ve M. Şiriner, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2. Baskı, 2013, ss. 267-308, s. 289-290.

144 Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, 9. Baskı, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1998, s. 2295.

145 A.g.e., s. 23.

146 Kudret Emiroğlu ve Suavi Aydın (Haz.), “Uyarlanma”, *Antropoloji Sözlüğü*, Der.: K. Emiroğlu ve S. Aydın, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2003, s. 851.

kültürleşme sürecine maruz kalan bireylerde ortaya çıkan psikolojik değişimleri ve nihai sonuçları ifade etmek için kullanılır.¹⁴⁷ Yine Berry'ye göre uyum, en genel anlamda bireylerde veya gruplarda çevresel taleplere cevap verilmesi şeklinde meydana gelen değişimleri ifade eder. Bu uyarlamalar hemen gerçekleşebilir veya uzun vadede uzatılabilir.¹⁴⁸

Şeker'e göre uyum, kişilerin yeni kültürel çevre ile uzlaşabilme becerisini ortaya koyarak belirli davranışları kazanmasıdır.¹⁴⁹

Deniz ve Etlan'a göre *uyum (adaptasyon)*, canlıların içinde yaşadığı ve etkileşim içinde bulunduğu çevreye alışmasını ifade eder. Her canlı gibi insanoglu da kendisini zamanla değişen doğal ve toplumsal çevreye uydurmak zorunda hissetmektedir. İnsanlar için yeni bir uyum sürecini başlatan en önemli toplumsal olaylardan birisini göçler oluşturmaktadır. Çoğu göçmen yeni yerleşim alanında, daha önce hiç karşılaşmadığı pek çok sorun ve farklılıkla karşılaşabilmektedir. Özellikle derin kültürel farklılıkların bulunduğu ülkeler veya bölgeler arasında yapılan uzun mesafeli göçlerde, uyum sorunu daha belirgin hale gelmektedir. Göçle birlikte yeni çevreye uyum, aile örgütlenmesi, ekonomik zorluklar, barınma koşulları, giyim kuşam tarzı, gündelik yaşam ve kültür farklılıkları bu süreçte aşılması gereken önemli sorunları oluşturmaktadır. Söz konusu sorunlar, zannedildiği kadar kolay ve kısa sürede aşılamamaktadır. Bazen bu süreç, yıllarca hatta bir kuşak boyunca devam edebilmektedir. Bu sürecin kısa veya uzun olmasını, büyük ölçüde göçmenler ile yerliler arasındaki ilişkiler belirlemektedir ki bu da büyük ölçüde tarafların kültür ve ekonomik düzeyleri ile yakından ilişkilidir. Ayrıca, toplumsal yapıdaki benzerlik ve farklılıklarının az veya çok olması da bu süreçte önemli ölçüde etkili olmaktadır. Aynı dili konuşan, aynı dine inanan, aynı kültür ve geleneğe sahip ve benzer çevrelerden kopup gelen ve yine benzer çevrelerde yaşayan insanlar, yeni yerleşim alanlarına uyum sağlamada fazla sorun yaşamazken, büyük ölçüde birbirinden farklı kültür ve değerlere sahip insanlar, yeni mekânlarında ciddi sorunlarla karşılaşabilmektedir.¹⁵⁰

Bütünleşme (entegrasyon) topluluktaki yapı taşlarının (ekonomik, sosyal, kültürel, yerleşme, sosyo-psikolojik, tinsel, düşünsel, vb.) bir

147 John W. Berry, "Immigration, Acculturation, and Adaptation", *Applied Psychology: An International Review*, 46 (1), pp. 5-68, s. 6.

148 Berry, *a.g.m.*, s. 13.

149 Betül Dilara Şeker, "Göç ve Uyum Süreci: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme", *Göç ve Uyum (iç.)*, Der.: B. Dilara Şeker, İbrahim Sirkeci, M. Murat Yücesahin, Transnational Press London, London, 2015, s. 20.

150 Orhan Deniz ve Erol Etlan, "Kırdan Kente Göç ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Van Örneği", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, Yıl: 2009, ss. 472-498, s. 482.

bütün olacak şekilde birbirini tamamlama durumudur. Türk Dil Kurumu sözlüğünde *entegrasyon* kelimesi Fransızca “*intégation*” kökenlidir. Anlamı ise “bütünleşme, birleşme” olarak tanımlamaktadır.¹⁵¹ Oxford İngilizce Sözlüğü’ne göre *integrate* fiili, ‘bir şeyi bir bütün oluşturmak için başka bir şeyle birleştirmek’ anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla “göçmen entegrasyonu” kavramı “göçmenlerin yeni katıldıkları topluma eklenerek, o toplumun bir parçası haline gelmeleri” olarak tanımlanabilir. Göç yazınında entegrasyon kavramı, bütünleşme, bütünleştirme kavramlarının yanında asimilasyon, kültürleşme (*acculturation*), eklenme/katılma/kaynaşma (*inclusion/insertion/incorporation*), adaptasyon, uyum, barındırma (*accommodation*) ve çokkültürcülük (*multiculturalism*) gibi kavramlarda kullanılmaktadır.¹⁵²

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) hazırlamış olduğu, Göç Terimleri Sözlüğü’ne göre entegrasyon (*integration*) kavramı ile anlatılmak istenen, göçmenlerin hem birey hem de grup olarak toplumun bir parçası kabul edildiği süreç. Kabul eden toplumların göçmenleri kabul etmeleri için gerekenler ülkelere göre farklılık göstermektedir. Entegrasyon, sadece tek bir grubun sorumluluğunda değildir. Hem göçmenlerin kendisi, hem de ev sahibi devlet, kurumlar ve toplumlar entegrasyondan sorumludur.¹⁵³

Abadan Unat’a göre, bütünleşme kavramının ortak özelliklerine baktığımız zaman görüyoruz ki amaç kişinin içinde yaşadığı toplumun ortak değer, dil, kural ve hedeflere doğru yönelmesidir.¹⁵⁴

Güven ve Dülger’e göre, kentsel bütünleşme kavramından anlaşılması gereken, “kentleşme sürecinin bir sonucu olan kentlileşme ve kente uyum sağlama anlamına gelen kavramdır.”¹⁵⁵

Bütünleşme olgusunu dış göçler bağlamında değerlendiren Yıldız’a göre, bütünleşme (entegrasyon) tek taraflı bir süreç olarak değerlendirmemek gerekir. Sadece gelen toplumun uyumu değil aynı zamanda gelinen toplumun uyum politikaları da önemlidir. Göçmenlerin geldikleri topluma uyum sağlayabilmesi, gelinen toplumun göçmenlere sosyal kabul gösterip

151 Türk Dil Kurumu, *a.g.e.*, s. 715.

152 K. Onur Unutulmaz, “Gündemdeki Kavram: “Göçmen Entegrasyonu” Avrupa’daki Gelişimi ve Britanya Örneği”, *Küreselleşme Çağında Göç, (Kavramlar, Tartışmalar)* Der.: S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner, İletişim Yay., İstanbul, 2012, ss. 135-159, s. 1139-143.

153 Uluslararası Göç Örgütü (IOM), “Göç Terimleri Sözlüğü”, http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf, (Erişim Tarihi: 17.01.2018).

154 Abadan-Unat, “Sunuş Konuşması”, s. 19.

155 Ahmet Güven ve Battal Dülger, “Siyasal Şiddet Nedeniyle Kente Göç Eden Ailelerde Sosyal Yapısı ve Kentsel Bütünleşme Sorunsalı”, *Enderun Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2017, ss.17-26, s. 25.

gösteremeyeceği ve bu durumun sürdürülebilir olması ile yakından ilişkilidir. Dolayısı ile entegrasyonun, o ülkenin dilini bilmek, iş sahibi olmak, ülkenin kültür ve tarihini öğrenmek gibi yaklaşımlara indirgmeden, daha geniş kapsamda bireyin ve toplumun beklenti ve gereksinimlerinin karşılıklı olarak uyuşması anlamında düşünülmesi gerekir.¹⁵⁶

Perşembe'ye göre entegrasyon, bir bütün halinde hareket etme kabiliyet ve potansiyeline sahip birimlerin, birlikte geliştirdikleri dayanışma sürecidir. Aynı topluma katılan grupların, ortak aksiyonun gerektirdiği sorumluluğu paylaşarak, aralarındaki dayanışmayı canlı tutabilmeleridir. Entegrasyon kavramı, statik anlamıyla alt birimlerin yapısal harmonisini, dinamik anlamıyla ise, karşılıklı dengeli iletişimi ifade etmektedir.¹⁵⁷ Yine Perşembe'ye göre entegrasyonun en temel koşulu, bir grup veya toplumun kendi özelliklerini koruyarak çok kültürlü bir toplumda diğer kültürlerle birlikte o yapının işleyişine katılmasıdır. Çok kültürlü toplumsal yapılarda, o yapıya farklı etnik, dinî veya kültürel özelliğiyle katılan her grubun, kendi özelliklerini koruyarak o toplumun işleyişine işlevsel olarak katılımı başarılı bir entegrasyon için gereklidir. Entegrasyonun kelime anlamı büyük bir bütünde birleşmek, entegre olmaktır. Sosyolojik anlamda ise, ayrı birey veya grupların bir çoğunlukla toplumsal ve kültürel birliği, üniter bütünleşmesidir.¹⁵⁸

Entegrasyon kavramı aslında sorunlu bir kavramdır. Nitekim Unutulmaz'a göre, entegrasyon kavramının doğası gereği, göz ardı edilmeyecek muğlaklığı vardır. 'Bir toplumun parçası olmak' ne demektir? 'Bir toplumla bütünleşmek' hangi derecede başarılı olmuş olabilir ve buna kim karar verecektir? Entegrasyon bir kere olan bir kimlik değiştirme ritüeli midir, yoksa yaşam boyunca sürececek dinamik bir sürece mi işaret eder? Unutulmaması gereken temel nokta 'göçmen entegrasyonu'nun objektif ya da ampirik olarak tanımlayabilecek statik bir kavram değil, anlamı ve erişilme yolları sürekli evrilen, içinde bulunduğu tarihsel-siyasi-sosyal-hukuksal bağlama son derece bağlı ve bağımlı, 'siyasi içerikli bir toplumsal proje' olduğudur.¹⁵⁹

Yalçın'a göre "*entegrasyon*, göç denilince akla gelen oldukça popüler bir kelimedir, ancak bu kavramdan anlaşılan şeyler farklıdır. Entegrasyon, kamu yönetiminde iş piyasası açısından tanımlanmaktadır; politik hareketler,

156 Aysel Yıldız, "Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık", *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1, Ocak- Haziran 2017, ss. 36-67, s. 61.

157 Perşembe, *a.g.m.*, s. 247.

158 *Ag.m.*, s. 247- 248.

159 K. Onur Unutulmaz, "Gündemdeki Kavram: "Göçmen Entegrasyonu" Avrupa'daki Gelişimi ve Britanya Örneği", s. 143-144.

entegrasyonu eşit haklar ve olanaklar sorunu açısından ele almaktadır; egemen politik söylemde ise yaşam biçimine adapte olma kapasitesi olarak görülmektedir. Sosyal bilimlerde de farklı anlamlar ve tanımlar söz konusudur.”¹⁶⁰

Erkan’a göre kentsel uyum ve bütünleşmeden anlaşılması gereken, kente göç eden nüfusun yeni koşullara uygun ilişkiler biçimi geliştirerek kentin bir ögesi olma durumudur.¹⁶¹ Diğer bir deyişle kentlileşme sürecine girerek kentin değerlerini benimseme ve içselleştirmeleridir. Yine Erkan ve Erdoğan’a göre, kentle bütünleşmeyi genel anlamda, kente yeni göç edenlerin kent yaşamına uyum sağlama ve kentin yerleşikleriyle aradaki farkı kapatma süreci olarak tanımlanabilir.¹⁶² Burada hemen belirtilmesi gereken durum bu farkın kapanmasının birkaç kuşak sonra gerçekleşebildiğinin belirtilmesi gerekir.

Bu çalışmada sosyal/toplumsal değişimin kentsel alanlarda görülen/yaşanılan/deneyimlenen süreç olarak “*kentsel uyum (adaptation) ve bütünleşme (integration)*” kavramları çerçevesinde değerlendirilmesine çalışılacaktır. bu çalışmanın giriş kısmında da ifade edildiği gibi, iki kavram arasındaki fark; kentsel uyum kavramında anlaşılması gereken, “*kültürlenme*” süreci, kentsel bütünleşme sürecine göre “*önce gerçekleşen*”, “*zorunlu*” yani “*irade dışı*” ve kalıcı olması kesinleşmemiş her an başka bir yere göç edebilecek “*geçici olma*” duruma işaret etmektedir. Oysa kentsel bütünleşme kavramında anlaşılması gereken ise “*kültürleşme*” süreci, kentsel uyum sağlandıktan “*sonra gerçekleşen*”, “*gönüllü*” yani “*iradi bir durum*” ve “*kalıcı olma*” sürecidir.

Sosyolojik olarak kentsel uyum kavramında “*kültürlenme*” kavramı anlaşılması gerekmektedir. Yani göç yoluyla yeni gelenlerin geldikleri toplumun maddi ve manevi öğelerini benimsemesi sürecine işaret edilmemektedir. Bu uyum süreci tek taraflı yani daha çok göç yoluyla gelenlerin uyumuna işaret etmektedir. Kentsel bütünleşme kavramından ise “*kültürleşme*” kavramı anlaşılması gerekmektedir. Çünkü kültürleşmede iki farklı kültürün karşılaşması ve iki kültürün katkıları sonucu her iki kültürün maddi ve manevi öğelerinde bir değişim söz konusudur.

İkincisi, “*öncelik-sonralık*” ilişkisi bakımından her iki kavram arasında farklılık vardır. Kentsel alana göç eden bireyler öncelikle yeni yerlere yani kentsel alana uyum sağlamaya çalışırlar daha sonra ise kentsel alanlarda uyum durumlarına bağlı olarak kentsel bütünleşme durumları gerçekleşir ya

160 Meral Gezici Yağın, *Göç Psikolojisi*, Pharmakon Yay., Ankara, 2017, s. 85.

161 Rüstem Erkan, *Kentleşme ve Sosyal Değişme*, Bilim Adamı Yay., Ankara, 2002, s. 20

162 Rüstem Erkan ve M. Yüksel Erdoğan, “Göç ve Çocuk Suçluluğu”, *Aile ve Toplum Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 9, 2006, ss. 79-90, s. 86.

da gerçekleşemez. Yani kentsel uyum sağlanılmadan kentsel bütünleşmeden bahsetmek mümkün değildir. Kentsel bütünleşme daha sonra gerçekleşen bir durum olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Başka bir ifade ile kentsel bütünleşme aşaması, kentsel uyum sonrasında gerçekleşen, göç eden bireylerin beklentilerinin karşılanması veya gelecek ilgili tercihlerine göre değişen bir durum olduğu belirtilmesi gerekir.

Üçüncüsü, “*geçici ve kalıcı olma*” durumları bakımından iki kavram arasında bir fark olduğu söylenebilir. Bu bakımdan kentsel uyum kavramında “geçici olma durumu” yani yeni varılan yere az çok uyum göstermek eğilimi ve pratikleri varken kentsel bütünselleşmenin “kalıcı olma durumu” ile ilgili bir eğilim ve pratiklik içinde olduğu iddia edilebilir.

Dördüncüsü, “*mecburi-pasif irade ve gönüllü-aktif irade*” durumları bakımından iki kavram arasında bir fark olduğu söylenebilir. Göç yoluyla kente sonradan gelenler, kentsel uyumda “*mecburi ve pasif*” bir durum içerisinde olurlar. Çünkü yeni bir yere gelen bireyler yaşamlarının devamı için geldikleri yere mecburi olarak uyum sağlamaları gerekir. Böyle bir durumda bireylerin seçimi söz konusu olmadığından bireyler pasif durumdadırlar. Oysa kentsel bütünleşme süreci çoğunlukla “*gönüllü ve aktif*” bir durumu işaret etmektedir. Öyle ki insanların geleceklerini nerede kurmak istedikleri tamamen kendi inisiyatiflerinde olduğundan dolayı birey burada hem gönüllü hem de aktif olarak karar almakta olduğu söylenebilir. Yine kentsel bütünleşmede daha önce değinildiği gibi gündelik yaşantının ötesine geçilerek, yaşanılan yere aidiyet duyma, geleceğini yaşadığı bu yerde inşa etme, yaşadıkları yerin geleceği hakkında sorumluluk sahibi olma bağlamında siyasal katılım ve örgütlenme şeklinde “gönüllü ve aktif” bir katılım durumu işaret etmektedir. Yani kentsel uyum durumu, az çok her yerde gerçekleştirilebilen bir durum iken; kentsel bütünleşme, her yerde gerçekleşmemektedir. Kentsel bütünleşmenin sağlanabilmesi için daha farklı durumların meydana gelmesi gerekmektedir. Örneğin, kalıcılaşma durumunu gösteren belirtilerin ortaya çıkması gerekmektedir.

İki kavramda da geçerli olan durumlar birincisi, her iki kavram bir “*yeniden bir uyarlanma*” sürecini içerisinde barındırır. Kentsel uyum da varılan toplumun gündelik yaşantısına basit bir düzeyde uyarlanma durumu söz konusu iken kentsel bütünleşmede ise varılan toplumun maddi ve manevi öğelerini içselleştirme ve varılan topluma benzeme durumu söz konudur. İkincisi ise hem kentsel uyum sürecinde hem de kentsel bütünleşmenin sağlanabilmesi için “*belli bir zaman*”ın geçmesi gerekmektedir. Örneğin, kentsel bütünleşme sürecinde, yeni bir yere göç eden birey ve grupların kentsel aidiyet ve bağlılık hissetmesi hemen kısa zamanda gerçekleşen bir

durum değildir. Aksine çok uzun bir zaman gerekmektedir. Öyle ki birkaç nesil sonrası gerçekleşmesi beklenen bir durumdur. Bu bakımdan kentte kalış süresi uzadıkça kentsel uyum ve bütünleşme durumu beklenen bir durumdur denilebilir. Üçüncüsü ise hem kentsel uyum da hem de kentsel bütünleşmenin sağlanılmasında hem birey ve grupların “*istekli olmaları*” hem de varılan yerde “*olanak ve fırsatların olması*” gerekmektedir. Gerçekten de yaşanılan kente uyum ve bütünleşmenin gerçekleşebilmesi için öncelikle kente yeni gelen göçmen birey ve grupların varılan yere adapteye olmaya istekli olmaları gerekir. İkinci ise adapte olmaya istekli bu kişi ve grupların için varılan yerde birtakım olanak ve fırsatların olması gerekir. Bu olanak ve fırsatların sağlanması durumuna göre, bazı toplumlarda bu uyum ve bütünleşme daha rahat gerçekleşirken bazı toplumlarda da bu uyum ve bütünleşme sancılı geçmekte hatta bazılarında da asla gerçekleşmemektedir.

2.4.1. Göç ve Kent Sosyolojisi Bağlamında Kentsel Uyum ve Bütünleşme Konusunun Önemi

Göç sonucunda yerleşilen yerlerde en büyük sorunlardan biri de kentsel uyum ve bütünleşme sorunlarıdır. Kentsel uyum ya da bütünleşme sorunlarının tespiti ve çözümü ile ilgili farklı disiplinlerden gelen araştırmacılar bilimsel araştırmalar gerçekleştirilmiştirler. Genelde sosyal bilimlerin birçok dalında (Antropoloji, Psikoloji, Hukuk, Politika, Teoloji vb.), tıpta, şehir planlaması gibi birçok disiplinde üzerinde bilimsel çalışmalar yapılırken özelde de sosyoloji disiplinin en önemli çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Özellikle kentsel uyum ve bütünleşme konusu sosyoloji biliminin özel ilgi alanlarından biri olmuştur. “Bilindiği gibi sosyoloji bilimi sanayileşme ve kentleşme süreci sonrasında ortaya çıkan sosyal sorunların bilimi olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda kentleşme, kentleşme, kentsel uyum ve bütünleşmenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği sorusu sosyolojide uzun yıllar tartışılmıştır. Sanayi devrimi ile ortaya çıkan toplumsal sorunlar söz konusu devrimin yoğun olarak yaşandığı kentlerde daha yoğun ve belirgin olmuş, bir bilim olarak sosyolojinin ve sosyologların başlıca inceleme konularından biri haline gelmiştir. Sosyolojinin kurucuları olarak kabul edilen Comte, Durkheim, Tönnies ve Weber gibi sosyologları toplum üzerine düşünmeye ve çalışmaya iten etkenlerin içinde sanayi devriminin sonuçları gelmektedir. Köyden kente göç, geleneksel değerlerin çözülmesi, ağırlığın birincil ilişkilerden ikincil ilişkilere kaydığı toplumsal ilişkiler, toplumun kurumlarının ve değerlerinin gittikçe artan rasyonalizasyonu ve bürokratikleşme üzerinde en çok yoğunlaşılan toplumsal olgular olmuştur. Gerçekten de birçok toplumsal yapılanmanın ve insan ilişkilerinin değiştiği yüzyıl olarak tanımlanan 18. yüzyıl, batı kentleşmesinin de en hızlı dönemini

yaşadığı yüzyıl olmuştur.”¹⁶³ Bu dönemdeki çalışmalar kent sosyolojisinin ön hazırlıkları olarak değerlendirilebilir.

Klasik dönem sosyolojik çalışmalar kır-kent dualitesi üzerinden evrimsel bir yol izlanmıştır. Bu bakımdan kentsel uyumla ilgili ilk dönem araştırmalar, geleneksel-modern ekseninde gerçekleşmiş, kente gelen köylülerin, giderek gelenekselden moderne doğru değişeceği belirtilmiştir. Nitekim Simmel de “Metropol ve Zihinsel Yaşam” adlı eserinde, kentsel yaşamın (sosyal ilişkiler, gündelik yaşam, mekanın fiziksel düzenlenişi ve para ekonomisi) kültürel bir yaklaşımla kentsel uyumdan bahsederken yüzyıllarca süren geleneksel düşünme biçimini ve zihinsel yapıyı nasıl dönüştürdüğünün analiz etmektedir. Ona göre, bireyin bu yeni yaşam biçimine uyum sağlayabilmesi, davranış kalıplarının ve düşünme biçiminin dönüşümünü gerektirmektedir... Simmel’in merkezinde “modernite” vardır. Simmel’e göre kültürün bedeni ancak onun ruhuna başvurularak incelenebilir. O halde, mahremiyete dayalı geleneksel ilişkilerden ve takasa dayalı feodal ekonomiden, uzmanlaşmış, ayrılmış ve kişisel olmayan ilişkilere, kazanç ve harcama hesaplarına dayanan para ekonomisine geçişin yarattığı zihinsel dönüşüm yoluyla moderniteyi anlamak mümkün olur.¹⁶⁴

Klasik sosyolojik yaklaşım I. Dünya Savaşı sırasında Chicago Okulu kuramcılarının görüşleri ortaya çıkıncaya kadar egemenliğini sürdürmüştür. Klasik sosyolojinin temsilcileri, kente yönelik önemli görüşler geliştirmişler, başta Tönnies, Simmel ve Durkheim olmak üzere Chicago Okulu’nun çalışmalarında yönlendirici bir rol oynamışlardır. Bununla birlikte kenti derinlemesine, ayrıntılı bir biçimde sosyolojik araştırmaların nesnesi yapan, bu konuda etkileri günümüze kadar süren kuramlar geliştiren ve birçok alan araştırması yaparak kent sosyolojisinin bir disiplin olmasına öncülük edenler Chicago Okulu’na mensup sosyologlar olmuştur. Chicago Okulu’nun önemli isimleri Robert Park, Ernest Burgess ve Louis Wirth’dır. Güllüpinar’a göre, 1920’ler gelindiğinde, kentin tek başına bir olgu olarak ele alınması ve Kent Sosyolojisinin bir disiplin olarak ortaya çıkması Chicago Okulunun öncülüğünde söz konusu olmuştur. Kent sosyolojisinin Chicago’da doğması, kentin sosyal araştırma laboratuvarı haline getirilmesi sayesinde olmuştur. Okulun teorisyenleri olan Park, Burgess, McKenzie ve Wirth önemli bir büyüme yaşayan Amerikan kentlerini niteliksel yöntemlerle sosyolojik incelemişlerdir. Chicago okulunun özgün yanı; kentsel gelişmeyi ve büyümeyi, sosyolojinin içinde ilk kez sadece kente özgü terimlerle ele

163 Ahmet Koyuncu, “Sosyoloji Kuramlarında Kent”, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 25, 2011, ss. 31-56, s. 33.

164 Kurtuluş, a.g.e., s. 180-181.

almalarıdır. Chicago Okulu devasa göç alan Amerika kentlerinde bütünleşme, uyum ve sosyal uzlaşmanın nasıl sağlandığı sorusuyla ilgilenmişler.¹⁶⁵

Daha sonraki dönemlerde ise kent modellemeleri ve kentsel değişme kavramları (istila etme, yerine geçme) geliştirerek kent sosyolojisine önemli katkılarda bulunmuşlardır. 1960'lı yılların ikinci yarısında ise göç ve kentleşmenin ortaya çıkardığı farklılaşma ve ayrışmalarla ilgili Henri Lefebvre, Manuel Castells ve David Harvey Marksist çözümlemelerde ya da radikal eleştirilerde bulunmuşlardır.¹⁶⁶ Özellikle kentsel mekân üzerinde politik mücadeleler, kente eklenme durumları ilgili kentsel uyum ve bütünleşme ile ilgili kuramsal katkılar sunmuşlardır. Bir başka ekol ise yine 1960'lı yıllardan itibaren Weber'in görüşlerini kentsel süreçlere uygulayan sosyal bilimcilerdir. Ray Pahl, John Rex ve Peter Saunders, kentsel süreçlere Webergil kavramlar aracılığıyla bakarak özgün katkılar getirmişlerdir.¹⁶⁷ Ele alınan konular genellikle çoklu tabakalaşmayı kentsel mekâna uygulamak, etnik topluluklar ve tüketim kalıpları üzerine incelemeler yaparak "statü" kavramına dikkat çekmektir. Ayrıca "güç" kavramını kentsel yapının çeşitli görünümüne uygulamışlardır.

Türkiye'de iç göçlerin yoğun yaşanıldığı 1950'lerde, hızlı kentleşme ve kentleşmenin sanayileşmeden hızlı gelişmesi ve kentsel alanlarda birçok kentsel uyum ve bütünleşme problemi ortaya çıkmış ve bu problemlerle ilgili bilimsel araştırmalar yapılmıştır. Bu bağlamda sosyoloji disiplini özelinde araştırılan konular dönemlere göre değişmekle birlikte ilk dönem kent sosyolojisi çalışmaları Bal'a göre, ilk araştırmalar ağırlıklı olarak endüstrileşme çabasında olan yeni kentleşen yerleşim birimleri üzerinedir. Karabük, Ereğli, Sakarya, Susurluk gibi devlet öncülüğünde kurulan demir-çelik ya da şeker tesislerinin yarattığı kentleşme olgusu sosyologların dikkatini çekmiş ve buralarda saha çalışmaları ya da incelemeler yapmışlardır. Kentlere yönelik yoğun göçün yarattığı sorunlar (gecekondulaşma, göçmenlerin kentle bütünleşme/bütünleşememe durumları, "kentlileşemeyen köylüler" işsizlik, örgütlemeyen kentler, vb.) bazı sosyologların ilgi alanına girmiştir. 1980'den sonra kent toplumu ve siyaset ilişkisi, siyasi katılım, siyasal şiddet, yerel yönetim sorunları, geleneksel dayanışma biçimleri, hemşehri dernekleri, göç edenlerin sağlık sorunları, suçluluk, vb. konular araştırılmıştır. Konuların

165 Fuat Güllüoğlu, "Kent Sosyolojisi Kuramları Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi", *Çağdaş Yerel Yönetimler (TODAİE)*, Cilt: 21 Sayı: 3, 2012, ss. 1-29, s. 2.

166 Kentsel siyasetin Marksist kuramlaşmalarının bir özeti için bkz. Christopher Pickvance, "Marxist Theories of Urban Politics", *Theories of Urban Politics*, Yay. Haz. David Judge, Gary Stoker ve Harold Wolman, Sage Publications, London, 1995, pp. 253-275.

167 Daha fazla bilgi için bkz. **Bkz.** H. Tarık Şengül, **Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar**, WALD Demokrasi Kitaplığı, İstanbul, 2001.

ve ilgi alanlarının farklılaşmasını belirleyen temel faktör kentleşme sürecinde meydana gelen değişimlerdir. İç göçlerin ivme kazandığı 1950'li yıllardaki kentleşme ile nüfus akışının hızlandığı kentli nüfusun toplam nüfusun yarısından fazla olduğu günümüzün kentleşmesi birbirinden farklı sorunları ortaya çıkmıştır. Sosyal bilimciler kentin sosyal dokusundaki değişimleri izleyerek araştırmalarını gerçekleştirmek durumundadırlar. Bu anlamda kentsel hayata ait toplumsal sorunlar (işsizlik, standardı düşük olan semtler ve konutlarda sürdürülmeye çalışılan hayatlar, maliyeti yüksek kiracılık, suçluluk, dışlanmışlık vb.) ve bu sorunları yaşayan toplumsal gruplar kent sosyolojisinin araştırma konularıdır. Bunların yanında, kent hakları, yaşanabilir kent talepleri, çevre duyarlılığı, kentsel dönüşüm ve soylulaştırma, politikalarına karşı gelişen kentsel-toplumsal hareketler, Türkiye'de kent sosyolojisinin temel araştırma konuları olamaya başlamıştır. Sosyoloji nasıl toplumsal olan her olguyla ilgiliyse kent sosyolojisi de kentsel her sorun ya da olguyla ilgilidir.¹⁶⁸

Türkiye'de kent sosyolojisi çalışma konularını dönemlere göre değerlendiren Kurtuluş'a göre, 1950'li yıllara kadar Türkiye'de kent sosyolojisi alanında herhangi bir çalışma bulunmaz. Türkiye'de kentsel çalışmalar, Türkiye'de 1950'li yıllardan itibaren gerçekleşen hızlı ve düzensiz kentleşmenin ilk sonuçları olan gecekondu çalışmalarıyla başlar. 1960'lı yıllar, Türkiye'de kent sosyolojisi alanında daha doğrudan çalışmaların başlayacağı yıllardır. Ve bu çalışmalar sonrasında 1980'li yıllardan itibaren başlayan, 1990'larda izlenen ve 2000'lerde hakim kentleşme modeli olan neo-liberal yeniden yapılanma modelinde yeni yaklaşımların ortaya çıkmasını zorunlu kılmıştır.¹⁶⁹ Örneğin Güçlü'ye göre, 1990'lardaki tartışmalar ise, kentteki toplumsal çeşitlenme, farklılaşma, tabakalaşma konuları ile ilgilidir. Bugün ise kentteki çoğulcu yapılanma, kentteki ekonomik, siyasal farklılaşmalar, yeni kentsel alanlar, kentsel segregasyon, sosyal kutuplaşma, yeni kentsel alt sınıf yoksullar, kentteki mekânsal farklılaşmalar konular¹⁷⁰ kentsel uyum ve bütünleşme konuları ile ilgilidir.

Kısaca Türkiye'de kent sosyolojisi dönemlere göre araştırma konuları, 1950'li yıllardan sonra gecekondulaşma, çarpık kentleşme ve kentin köylüleşmesi, marjinal/enformel sektör konuları yaygın olarak ele alınırken 1980'lerden sonra uygulanan neo-liberal ekonomi politikaları sonrası kent araştırma konuları da değişmiştir. Neo-liberal ekonomi politikalarının her alana hâkim olması kentsel alanlarda gelir dağılımında daha büyük

168 Bal, *Kent Sosyolojisi*, s. 26-27.

169 Kurtuluş, *a.g.e.*, s. 189-214.

170 Güçlü, *a.g.e.*, s.13-33.

dengesizlikler ve eşitsizlikler yaratarak bu sorunlara ek olarak kentsel yoksulluk, sosyal ve siyasal alanlarda patronaj ilişkileri, sosyal ve sınıfsal ayrışma ve kutuplaşma problemleri incelenmiştir. Bir de buna 1980'lerin ortasında başlayıp 1990'larda özellikle artan asayiş ve güvenlik nedeniyle ortaya çıkan “zorunlu göç süreci”¹⁷¹, bu zorunlu göç sürecinin yaratmış olduğu etnik ve dini inanç temelli kentsel gerilimler, mekânsal ayrışma (segregasyon), sorunları (örneğin, etnik ve dini kümelenme olarak gettolaşma ve varoş alanları), cemaatleşme/köktencilik, kimlik sorunu, kültür şoku, suç oranlarında artış problemleri incelenmiştir. Son dönemde ise günümüz neol-liberal ekonomi politikaları bağlamında işsizlik, yoksulluk, yoksunluk, yoksulluk kültürü, risk toplumu, kentsel dönüşüm (çöküntü alanların “soylulaştırılması”, kentsel yenileme, kentsel koruma, kentsel canlandırma), fiziksel ayrışma bağlamında konut alanlarının segregasyonu olarak uydu kentler, çevresel kirlilik, çevresel felaketler; yine günümüz kent sorunlarından gürültü, şiddet, suç, terör, depresyon, sosyal yalnızlaşmanın derinleşmesi, uyuşturucu madde kullanımının yaygınlaşması, intihar, cinnet, boşanmaların sıklığı, vb. sorunlar kentsel uyum ve bütünleşme bağlamında akademik olarak araştırılan konulardır. Tüm bu görüngüler, kentsel uyum ve bütünleşmenin istenilen istikamette olmadığına görüngüleri olarak değerlendirilmelidir.

Ülkemizde bu modernleşmeci anlayışa paralel olarak 1950'lerden sonra hızlı bir makineleşme ve kentleşme süreci içine girilmiştir. Ama ülkemizde gelişmiş toplumlardaki gibi bir sanayileşme yaşanmadığı için modernleşme süreci de gerçekleştirilememiştir. Ülkemizde kentleşme süreci, kentleşmenin ve sanayileşmenin istenilen düzeyde olmaması gerek barınma gerek istihdam gerekse de diğer birçok alanda modernleşme durumuna aykırı yeni oluşumlar meydana getirmiştir. Bu gibi sorunlar aslında modernleşme kuramcılarının öngöremedikleri sorun alanları olmuştur denilebilir. Örneğin bu sorun alanlarından birine “enformel sektör” örnek verilebilir. Bu sorunun ortaya çıkmasında, sanayileşmenin kentleşmeye oranla ağır temposu yani şehirleşme hızının çok yüksek, sanayileşme hızının düşük olması, kentlere akan iş gücünü işletmelerin emmesini engellemektedir. Bu nedenle kente göç edenler, belli bir uzmanlaşmaya dayanan sanayi alanından ziyade geçici, uzmanlaşma istemeyen hizmetlerde istihdam olmakta, marjinal sektör veya türedi işler denilen seyyar satıcılık, ayakkabı boyacılığı ve kapıcılık faaliyetleri gibi üretken olmayan işlerle uğraşmaktadırlar. Bu durum açık işsizliğe ayrıca

171 1984 yılında başlayan, 1990'lı yıllarda da şiddetlenerek devam eden şiddet olaylarından sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden göçlerin daha da kitleselleştiği görülmektedir. Bu süreçte 3.438 yerleşim yeri boşaltılmış, üç milyondan fazla insan göçe zorlanmıştır. **Bkz.** TBMM İnsan Hakları Araştırma Komisyonu “1999 Zorunlu Göç Raporu”.

vergi toplanamayan kayıt dışı bir ekonomi oluşmasına ve kırsal kesimden kentlere gelen genç becerikli atılğan unsurların yerinde kullanılamaması sonucu “toplumsal erozyon” a neden olmaktadır.

Abadan Unat’a göre 1948’lerden sonra Türkiye’de tarım üretimi önemli ölçüde modernleştirilmesi ve kırdan kente hızlı göç süreci ekonomik yapıyı olduğu kadar toplumsal yapıyı da değiştirmiştir. Geleneksel tarım düzeninin hakim olduğu ve toprak mülkiyetinin henüz farklılaşmadığı dönemlerde geniş aile sistemi yürürlükte bulunmaktadır ve bu geniş aile sistemleri gerektiğinde gizli işsizleri de bünyesinde barındırabilirler. Oysa toprak kaybı başlayınca, ailenin yapısındaki iş bulma olanağı kaybolmakta ve eldeki seçenек ya aile başkanı ya da aile içinde yeni yetişen gençlerden birinin kasaba ya da kente gitmesi gerekmiştir. İşte Türkiye’nin metropoliten kentlerini çevresini kuşatan ve gecekondulardan oluşan geniş bir kuşak büyük ölçüde kentle ekonomik bütünleşmesini yapmamış bir nüfus kesiminden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu tür bir kentleşme süreci içerisinde kent; kırsal alana sarkıp kente kentli yaşam standardını getirmemiş, tam tersine, kırsal yaşam kente yerleşmiştir. Böylece köye özgü kurum, kural ve değer yargıları küçük adacıklar halinde, yaşamaya devam etmektedirler. Genel olarak kentleşme sürecinin her türüsünde önemli bir sorun oluşturan bütünleşme bu özel koşullar altında daha da önem kazanmaktadır.¹⁷² Yine Abadan Unat’a göre, kentleşmenin ilk aşamasında kente göç edenler topluluk koşullarına ayak uyduramadıkları için önemli ölçüde yabancılık çekmişlerdir ve kentsel uyum problemleri yaşamışlardır. Kente yeni gelenler yabancılık duygusundan sıyrılamadıkları zaman toplumsal kuralları görmezlikten gelmekte ve kimi zaman bir anomi içerisinde düşmüşlerdir.¹⁷³

Özer’e göre, “göçün belirli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanından dışarıya çıkan yer değiştirmeler olarak tanımlanması, kişileri yeni bir toplumsal çevreye götüren dolayısıyla yeniden uyumu sağlama sorunlarıyla karı karşıya bırakan bir süreç olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Göç eden kişinin belli büyüklükteki bir yerleşme ya da emek pazarı dışına göç eden kişi olması belli bir topluluğu terk ederek yeni bir topluluk içine girmesi yeni bir toplumsal ilişkiler kurmasını gerektirmekte ve bu geçiş, çok sayıda uyum sorunu yaratmaktadır”¹⁷⁴ demektedir.

Kartal’a göre, kentleşme sürecinde üç tür insan vardır. Birincisi kır insanıdır, kır insanın ekonomik değeri tek öğelidir. Yalnızca kırsal öğeler hâkimdir. Sosyal mekânı da aynı şekilde tek öğelidir. İkincisi kentleşen

172 Abadan-Unat, “Sunuş Konuşması”, s. 17-18

173 A.g.e., s. 18

174 Özer, *Kentleşme Kentleşme ve Kentsel Değişme*, s.12.

insan, kentleşme sürecinde bulunduğu yere göre değişen, hem kent hem kır ekonomik değerlerini taşıyan insandır. Kentleşen insanda sosyal öğeler hep ikiye bölünür. Kentleşme sürecindeki geçiş insanı kırsal özelliklerden arınıp kent insanına yaklaştıkça ekonomik ve sosyal mekânı iki öğelilikten sıyrılıp tek öğeliliğe dönüşecektir. Sürecin sonucunda ise "kent insanı" vardır. Kent insanı da ekonomik ve sosyal değeri açısından tek öğeli olup sadece kentin ekonomik ve sosyal özelliklerini yansıtmaktadır.¹⁷⁵

Tekeli'ye göre, kente gelenlerin kentsel uyumları ve bütünleşmeleri ile ilgili toplumsal araştırmalar üç ayrı boyutta incelenmiştir. Araştırılan **ilk** olgu bu grupların kentte yaşamak için bir konut edinme ve yer sağlama çabalarının ortaya çıkardığı geçekondulardır. **İkincisi** geçekonduların emek piyasası içinde kendilerine nasıl yer açtıkları ve formel pazar içinde kendilerine yer bulamayanların enformel kesimi nasıl yarattıklarıdır. Üzerinde durulan **üçüncü** olgu ise kente gelenlerin bir kültürel dönüşüm geçirip geçirmediği ve ne türde kültürel gelişimlere kaynaklık ettikleridir.¹⁷⁶

Koyuncu'ya göre, 1950'li yıllarda yaşayan siyasi, sosyal, ekonomik gelişmelere bağlı olarak başlayan ve ağırlıklı olarak kırdan kente doğru gerçekleşen göç hareketleri, 1980'lerle birlikte niteliği ve formu değiştirmekle birlikte devam etmiştir. Kırsal alanların itici faktörlerinin yanında, kentsel alanların çekici şartları ve gün geçtikçe gelişen kitle iletişim ve ulaşım araçları da, göçe ivme kazandırmıştır. Ancak kente gelenlerin kentleşmesi için kente gelmesi, yerleşmesi, iş bulması yeterli olmamış, kent yaşamına ve kentsel emek piyasasına uyum durumları, barınma ihtiyaçları, kente ait kuralları, davranış kalıplarını benimsemesi, kendilerini kente ait hissetmesi sancılı bir sürece dönüşmüştür.¹⁷⁷ Yine Koyuncu'ya göre, 1950-1980 döneminde özellikle İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi sanayinin yoğun olan kentlere gerçekleştirilen göçlerin yol açtığı kentsel uyum sorununun sebepleri şunlardır: "Kırsaldan taşınan kültürel değerlerin kentsel değer ve yaşam tarzları ile olan çatışması kentlerimizde geçekondulu kültürünün doğmasının da en temel sebebidir. Bunun yanı sıra kentin talepleri karşısında ekonomik yetersizlikler ve yoksulluk, eğitim düzeyinin düşük olması ile daha da belirginleşen kente uyum problemleri, göç edenleri kentliler karşısında farklı bir kültürel hayatı ve yaşam tarzını üretmeye yöneltmiştir. Bu durum kırdan göç edenler ile yerli nüfus arasında yaşanan toplumsal ayrışma ve sosyal dışlanma gibi yapısal problemlerin de doğmasına neden olmuştur."¹⁷⁸

175 Kartal, *Kentleşme ve İnsan*, s. 35-40.

176 Tekeli, *Göç ve Ötesi*, s. 54.

177 Koyuncu, a.g.e., s. 11.

178 A.g.e., s. 17.

Calderia'ya göre, son on ya da yirmi yıldır, gelişmekte olan ülkelerdeki kentler daha heterojen, katmanlı ve parçalanmış olma eğilimi göstermiştir. İş, ikamet ve eğlence birbirinden giderek ayrılıp her biri kentin farklı bölgelerinde toplanırken mimari ve toplumsal açıdan birbirinden farklı komşuluk çevrelerinin oluşmasıyla konut alanlarının ayrışması (segregasyon) hız kazanıyor. Yeni ortaya çıkmakta olan konut alanları fiziki ortam, konut tipi ve arsa/konut mülkiyeti güvencesi açısından önemli değişkenlikler gösteriyor. Kent nüfusunun büyük bölümü halen mülkiyet yönünden belirsiz, ruhsatsız, kamu ve belediye hizmetlerinin yetersiz kaldığı bölgelerde yaşamaya devam ediyor. Bu gibi düşük gelirli yerleşim bölgelerinde, topluluk bağları genellikle yakın komşuluk çevresi ile sınırlı kalıyor, geleneksel (hemşehri toplulukları gibi) ve dini kimliklere değerli toplumsal örgütlenmeler günlük yaşamı önemli ölçüde şekillendiriyor ve siyasi otoritelerle ilişkiler büyük ölçüde *klientelist* ilişkiler aracılığı ile yürütülüyor. Diğer uçta ise tam donanımlı, tecrit edilmiş ve sosyal açıdan oldukça türdeş kentlerde yaşayan orta ve üst sınıflar yer alıyor. Maddi durumu iyi olan orta sınıf aileler artan bir hızla kentin dışına, kendilerini daha alt sınıflara mensup insanlardan iyice ayırabilecekleri, onlarla ilişki kurmaktan kaçınabilecekleri, istedikleri kişilerle görüşün istemediklerini yaşamlarından kolayca çıkarabilecekleri uydu kentlere taşıyorlar. Kentler böylece sınıflar ve kültürler arasında tahayyül edilen farkların sosyal ve mekansal sınırlar olarak yerleştiği birçok yerel muhite bölünüyor. Parçalanmış kentte gerilim, şüphe ve ayrımcılık farklı gruplar arasındaki temaslara giderek daha fazla damgasını vuruyor ve gruplar aralarındaki uzlaşması mümkün olmayan farklılık vurgulandıkça kentsel bütünleşme ümidi giderek azalıyor.¹⁷⁹

Adıgüzel'e göre, göçleri sadece demografik bir hareket veya bir işgücü transferi olarak yorumlamak eksik ve yanlış bir değerlendirme olacaktır. Göçmenler, sadece mekansal değişiklik yapmakla kalmayıp, toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasal, hatta bireysel kimlik dönüşümüne de uğramaktadırlar. Kentin kozmopolit yapısı, resmi kurumları, enformel ilişki biçimleri, bürokratik örgütleri ve iş bölümü; geleneksel toplumun homojen nüfusu, yüz yüze ilişkileri akrabalık ilişkilerine bağlı örgütlenme yapısından oldukça farklıdır. Kır ve kent toplumları arasındaki farklılıklar, doğal olarak göçmenlerde, yeni katıldıkları kent toplumunda uyum sorunları doğurmaktadır.¹⁸⁰

179 Calderia'dan akt., Sencer Ayata, "Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı", *Kültür Fragmanları (Türkiye'de Gündelik Hayat)*, Haz.: Deniz Kandiyoti ve Ayşe Saktanber, İng.'den Çev.: Zeynep Yelçe, Metis Yay., İstanbul, 2003, ss. 39-56, s. 37.

180 Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, s. 52.

Erjem'e göre, yapılan incelemelere göre, göç ve kentleşme sürecinde göç başta ekonomi olmak üzere, eğitim, sağlık gibi kurumlar üzerinde baskı yapmaktadır. Kentlerin göçü sindirebilme seviyesi azaldıkça bu baskı artarak önemli sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Günümüzde genellikle göç almaya açık yerlerde, hızla nüfusu artan şehirlerde işsizlik, barınma, sosyal çevre, ulaşım, suç ve şiddet, eğitim gibi birçok kentsel sosyal problem yaşanmaktadır. Göçle birlikte ortaya çıkan bir sorun da kültürelidir. Göç edenlerin göç ettikleri yerleşim birimine adaptasyonu önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle, kırsal kültürlü ve düşük sosyoekonomik özelliklere sahip kişilerin kente sosyo-kültürel entegrasyonu uzun bir zaman alan, sıkıntılı bir süreç dönüşmektedir.¹⁸¹

Bal vd.'ne göre, kentsel uyum; "göç eden nüfusun yeni yaşam yerine uyumunu gerçekleştirip gerçekleştirmediğiyle ilgilidir. Bu durum köylü nüfusun çözümlenerek kentlere aktığı toplumlarda ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Köylü nüfusun kente gelmesi ve emeğini arz etmesi ve hatta iş bulması onun kente uyumu için yeterli değildir. Kültürel bir değişim geçirmesi, kentli yaşam tarzını benimsemesi, kentin fırsatlarını değerlendirebilmesi gerekmektedir. Bu ise kısa sürede değil en az birkaç nesilde gerçekleşebilmektedir"¹⁸² demektirler. Örneğin, işgücünün niteliği bakımından enformel sektörlerden (seyyar satıcılık, hamallık, pazarcılık, inşaat işleri, kapıcılık vb. işler) nitelikli işgücüne (sanayi ve hizmet sektörlerindeki işler) geçiş birkaç kuşak sonra gerçekleşmektedir. Yine Bal vd., "bu işgücü ancak en az üç kuşak sonra nitelikli iş ve mesleklere (kamuda ve özel sektörde) yönelebilir"¹⁸³ demektirler.

Bir başka kentsel uyumsuzluk ve bütünleş(c)meme örneği, yakın dönemde yani 1990'lardan sonra görülen zorunlu göçler sonucu kentsel etnik gerilimlerin yol açtığı sorunlardır. 1990'lı yıllarda bölgedeki şiddet ve terör olayları sonucu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde özellikle Türkiye'nin batıdaki anakentleri olan İstanbul, İzmir, Bursa gibi kentlere ve terk edilen bölgeye daha yakın olan Mersin ve Adana gibi sahil kentlerine çok yoğun göçler gerçekleştirilmiştir. Bu kentlerde yoğun kitlesel göç sonucu kentsel uyum ve bütünleşme tam sağlanamadığından dolayı bu kentlerde dönem dönem çok ciddi sosyal sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır. Ortaya çıkan bu sorunlara örnek olarak; "kentsel fakirlik", "kayıt dışı istihdam", "artan suç olayları", "sokak çocukları", "alt sınıf gettolarının oluşumu",

181 Erjem, a.ge., s. 10.

182 Bal, vd., a.g.m., s. 196.

183 A.g.m., s. 196.

“namus cinayetleri”, “mafyo ilişkiler”, “intiharlar”, “aile içi şiddet” ve “şiddetin kurumsallaşması” örnekleri verilebilir.

Erkan ve Bağlı'ya göre, zorunlu göç, kentle bütünleşmeyi ve kentlileşmeyi engelleyen en önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bireyler kendilerini hem psikolojik hem de sosyolojik olarak göçe ve kent yaşamına hazırlamış değildirlir. Kentle bütünleşmeyi genel anlamda, kente yeni göç edenlerin kent yaşamına uyum sağlama ve kentin yerleşikleriyle aradaki farkı kapatma süreci olarak tanımlayabiliriz. Fakat kent göçmenleri marjinal konuma düştükleri zaman, onlarda kente karşı bir güvensizlik duygusu ortaya çıkmakta ve kentsel değerlere karşı giderek tepkisel bir tutum oluşabilmektedir. Bu durum günümüzde gecekondu semtlerinde radikal ideolojik tutumların benimsenmesinde de etkili olmaktadır.¹⁸⁴ Erkan ve Bağlı tarafından Diyarbakır'da yaptıkları bir araştırmada, özellikle 1990-1995 yılları arasında kente göç edenlerin yaklaşık % 60'nın kent yaşamından memnun olmadıklarını ve kente göç edenlerin geldikleri yerlerdeki yaşam koşullarından daha olumsuz koşullarla karşılaştıklarını ve bunun sonucunda da “nöbetleşe yoksulluğun” aksine “sürekli yoksulluk” içine düştükleri bulgusuna ulaşmışlardır.¹⁸⁵

Yine Tümtaş'ın 2011 yılında Türkiye'nin zorunlu göç rotası olan ve yoğun göç alan üç büyük kentinde (İzmir, Mersin ve Diyarbakır) 2133 hancye yapmış olduğu anket sonucuna göre, araştırmaya katılanların %33'ü (yani 1/3) etnik kimlik, %12'si din/mezhpsel kimlik, %19'u ekonomik durum, %30,6'sı siyasi görüş, %11'i oturduğu mahalle, %12'si giyim kuşam, %23,1'i konuştuğu dil ya da şiveden dolayı, %7,9 cinsel kimlik, %10,1'i yaşam tarzından dolayı ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Yine aynı araştırmada %86,8'i Türkiye'de insanlar arasında bir ayrımcılığın olduğunu belirtmişlerdir. Bu ayrımcılığın yönünü ise %62'si etnik kimlik farklılığı, %36,2'si ekonomik durum farklılığı, %36,1'i siyasi görüş farklılığı, %23,0'ı din/mezhpe farklılığı, %12,8'i dil ya da şive farklılığı, %10,4'ü giyim kuşam farklılığı, %10,1'i cinsel kimlik farklılığı, %5,8'i yaşam tarzı farklılığı ve %4,6'sı ise yaşadığı mahalleden dolayı Türkiye'de insanlar arasında ayrımcılık şeklinde olduğunu belirtmişlerdir.¹⁸⁶

Özetle, daha önce de değinildiği gibi günümüzde ülkemizde kırdan kente göç hareketi azalmış ve kentleşme süreci tamamlanmıştır denilebilir. TÜİK

184 Erkan ve Bağlı, a.g.m., s. 106-107.

185 Erkan ve Bağlı, “Göç ve Yoksulluk Alanlarında Kentle Bütünleşme Eğilimi: Diyarbakır Örneği”, s.118.

186 Mim Sertaç Tümtaş, **Kent, Mekan ve Ayrışma (Kentsel Mekanda Ayrışma Dinamikleri)**, Detay Yay., Ankara, 2012, s. 180-208.

2017 verilerine göre, ülke nüfusunun % 92,5'i artık kentlerde yaşamaktadır. Bununla birlikte ülkemizde kentleşme süreci tamamlanmasına rağmen kentleşme süreci ne yazık ki hala tamamlan(a)madığı iddia edilebilir. Kentleşme sürecinin tamamlanmaması aynı zamanda kentsel uyumsuzluk ve bütünleşmenin de sağlanılamamasına yol açmaktadır. Bu bakımdan sosyoloji disiplini için göç, kentsel uyum ve bütünleşme konuları daima ilgiyle takip ederek bu alanlardaki sorunlarının tespiti ve çözüm önerileri sunulmasını yakından takip etmektedir.

2.4.2. Kentsel Uyum ve Bütünleşme Göstergeleri

Yukarıdaki iki bölümde de değinildiği gibi kentleşme süreci ile kentsel uyum ve bütünleşme süreçleri birbirini tamamlayan iki süreçtir. Kentsel uyum ve bütünleşmenin göstergeleri aynı zamanda kentleşmenin de göstergeleridir. Kentsel uyum ve bütünleşme ile ilgili sosyolojik araştırmalarda dönemselsel olarak farklı değerlendirmelerin yapıldığı görülmektedir. İlk dönem araştırmalarda, kentsel uyum ve bütünleşme göstergeleri daha çok modernleşme kuramı çerçevesinde ele alınarak *kentleşme ölçütleri* çerçevesinde değerlendirilmiştir. Örneğin, kentsel nüfusun fazlalığı, tarım dışı etkinlikler çerçevesinde kentsel uyum ve bütünleşme olarak değerlendirilmiştir. Günümüzde ise kentsel uyum ve bütünleşme göstergeleri, kentleşmeden ziyade *kentleşme ölçütleri* bağlamında değerlendirilmektedir.

Literatürde farklı yazarlar farklı kentsel uyum ve bütünleşme göstergeleri ileri sürmüşlerdir. Bu durumun sebebi ise yazarların farklı kavramlar çerçevesinde kentsel uyum ve bütünleşme durumuna bakmalarından ileri geldiği söylenebilir. Aşağıda Tablo 6'da da gösterildiği gibi Göregenli, kente aitlik ve bağlılık; Güçlü, kentlilik bilinci ve kent aidiyeti; Searle ve Ward, Ward ve Kennedy ve Berry, psikolojik, sosyo-kültürel uyum ve ekonomik uyum; Castels ve arkadaşları, entegrasyon kavramı çerçevesinde; Bal, kentleşme kavramı; Kaya ise kentleşme ve kentleşme kavramları çerçevesinde değerlendirdikleri görülmektedir.

Tablo 6: Kategorileştirme Yapan Araştırmacı(lar)a Göre Sosyal/Kentsel Uyum ve Bütünleşme Ögeleri, Aşamaları ve Göstergeler

Kategorileştirme Yapan Araştırmacı(lar)	Sosyal/Kentsel Uyum ve Bütünleşme Ögeleri, Aşamaları ve Göstergeler		
Melek Göregenli vd.	1- Sosyo-Demografik Uyum	2- Sosyal Uyum	3- Fiziksel Uyum
	<ul style="list-style-type: none"> Kentte Kalış süresi Yaş Evin mülkiyet durumu 	<p>a- Sosyal Bağlar/ Bağlılık</p> <ul style="list-style-type: none"> Komşuluk ilişkileri Mahalledeki arkadaş sayısı Mahalledeki sosyal aktivitelere katılım ve bu katılımın sıklığı Mahalle sakinleriyle olan ilişkilerin yüzysellik ve derinlik açısından özellikleri <p>b- Güvenlik Hissi</p> <ul style="list-style-type: none"> Kişinin mckânla olan ilişkisinde öznel olarak geliştirdiği ve kendisini o yerde güvende hissetmesi 	<ul style="list-style-type: none"> Mekânın mimari açıdan ayırt ediciliği, Eстетik olarak beğenilen yapıların miktarı Yeşil alanların genişliği gibi
Searle, Ward; Ward, Kenndy ve Berry	1- Psikolojik Uyum (İçsel psikolojik sonuçlar atf)	2- Sosyo-Kültürel Uyum (Dışsal psikolojik sonuçlar atf)	3- Ekonomik Uyum¹⁸⁷
	<ul style="list-style-type: none"> Kişisel kimliğin yeni kültür içinde çerçevesinde algısal olarak kişisel tatmin sağlama başarısı Kültürel kimliğin yeni kültür içinde çerçevesinde algısal olarak kişisel tatmin sağlama başarısı Akıl sağlığının korunması 	<ul style="list-style-type: none"> Gündelik aile sorunlarıyla başa çıkma becerileri kazanma Gündelik okul sorunlarıyla başa çıkma becerileri kazanma Gündelik iş sorunlarıyla başa çıkma becerileri kazanma 	<ul style="list-style-type: none"> Yeni dâhil olunan kültürel ortamda bireyin işinin etkili şekilde yaşamasına katkı sağlamasını Yeni dâhil olunan kültürel ortamda bireyin işinin doyumlu şekilde yaşamasına katkı
Ryan vd.	1- Sosyo-kültürel Yaklaşımlar	2- 'Sosyal kimlik' Yaklaşımları	3- Ekonomik yaklaşımlar
	<ul style="list-style-type: none"> Yeni bir kültürel çevreye başarılı bir etkileşim için gerekli olan unsurlara yoğunlaşır. Sosyo-kültürel alanda yeniden inşa etme ya da organize etme sürecini ifade eder. 	<ul style="list-style-type: none"> Kültürler arası etkileşim sonrasında bireylerin, etnik kimliklerini algılayış biçimlerinde meydana gelen değişimlerle ne şekilde uzlaşmaktadırlar 	<ul style="list-style-type: none"> Göçmenlerin ev sahibi çevredeki iş sahalarına katılma kabiliyetleri nedir Göç öncesi mesleki statülerini kazanabilme yetenekleri nedir

187 Berry tarafından sonradan eklenilmiştir.

	1-Kültürel Entegrasyon	2- Siyasal Entegrasyon	3- Sosyal Entegrasyon
Castels vd.	<ul style="list-style-type: none"> • Toplumun kültürünü bilme ve değerlerini benimseme • Toplum fertlerine güven ve yakınlık • Aidiyet hissi • Dile hâkimiyet 	<ul style="list-style-type: none"> • Mesleki sendika ve derneklere katılım • Diğer derneklere katılım • Siyasal partilere katılım • Oy vermek • Yerel, bölgesel ve ulusal seçimlerde görev almak 	<ul style="list-style-type: none"> • Mekânsal ayrışma • Etnik gruplarla evlilik • Dili öğrenme ve dili kullanma • Sosyal ilişki (yerli ve kendi etnik grubu ile) • Suça maruz kalma oranı • Irkçı nedeniyle suç oranı • Suç işleme oranı
Hüseyin Bal	<p>1- Ekonomik Davranışlar</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geçimini tarım dışı alanlarda yani sanayi ve hizmet sektöründen karşılar, • İşgücünün niteliklerini yükseltir, • Ekonomik sistemin bir aktörü olarak örgütlü olmayı amaç edinir, Gösterişçi tüketim yerine tasarruf ve yatırıma yönelir vb. 	<p>2- Sosyal Davranışlar</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aile kurumunu önemser, • Aile içi ilişkilerde demokratik değer ve tutumları geliştirir, • Kadın-erkek eşitliğinin gereklerini yapar, • Eğitime daha çok pay ayırır, • Toplumda bir statü (mevki) elde etmenin kişisel başarıyla ilişkili olduğunu bilir ve buna göre kendini geliştirir, • Farklılaşmaları doğal karşılar, • Patronaj türü ilişkilerden sakınır, Serbest zamanını (üçüncü zaman) kişisel ve toplumsal faydaya dönük kullanır, vb. 	<p>3- Siyasal Davranışlar</p> <ul style="list-style-type: none"> • Siyasal toplumsallaşmayı önemser; • Herhangi bir kültür ya da inanç grubuna ait kimlikten önce yurttaşlık kimliğini benimser, • Hakların ve sorumlulukların bilincindedir, • Oy vermeyi yurttaş olmanın gereğini sayar, siyasi kurumları • Demokrasinin yerleşmesinde vazgeçilmez yapılar olarak görür, • Sivil topluma özgü organizasyonları destekler, • Yerel yönetimlerin yetki, olanak ve hizmet düzeylerinin yükseltilmesini ister ve sorumlulukları alır, • Ulusal ve insanlığa ilişkin sorunlara karşı duyarlıdır vb.

	4- Psikolojik Davranışlar	5- İnançsal Davranışlar	6- Estetik Davranışlar
Hüseyin Bal	<ul style="list-style-type: none"> • Akılcıdır, • Duygularından çok aklına dayanarak karar verir, • Nesnel ölçülebilir başarıları amaçlar, • Kendini ötekinin yerine koymasını bilir (empati), • Zamanı bilinçli kullanır, • Özgüvenini güçlendirir, • Kendine ait fikirleri önemser ve geliştirir, • Bilgi kaynaklarının güvenilirliğine ve çeşitliliğine dikkat eder, • Geçmişini değerlendirir geleceği önemser ve planlar, • Kendini kentli/modern olarak değerlendirir, • Toplumsal normlara genellikle uyar vb. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kendi inancının gereğini yerine getirirken gösterişe kaçmaz, • Diğer grupların inanç ve pratiklerine saygı duyar, • Dinine evrensel mesajlarını anlamaya çalışır, • Dinin siyasal otoriteden bağımsız olmasını ister, • Batıl inançları sorgular, vb. 	<ul style="list-style-type: none"> • Oturduğu konutun yaşadığı kentin çirkinliklerinden rahatsız olur ve güzelleştirmek için çaba harcar, • Dilini özenle kullanır, argo ve yabancı unsurlardan uzak durur, • Beden sağlığını önemser, beden bakımını düzenli yapar, • Sanata ve sanatçıya saygı duyar, sanatsal etkinliklerle ilgilenir, vb.
	Kentsel Uyum ve Bütünleşme Aşamaları		
Erol Kaya	<ul style="list-style-type: none"> • Kalıcılığa eğilimi varlığı • Ekonomik olarak iş sahibi olmak • Enformel işlerde çalışmamak • Eğitim ve kültür düzeyi • Kente özgü davranış kazanma 		
	Kentsel Aidiyeti ve Kentlilik Bilincini Arttıran Öğeler		
Sevinç Güçlü	<ul style="list-style-type: none"> • Kentte kalış süresi uzunluğu • Kentin eğitim olanaklarından yararlanılma • Kentin iş olanaklarından yararlanılma • Kentin sağlık olanaklarından yararlanılma • Kentin boş zamanları değerlendirme olanaklarından yararlanılma • Kentin ulaşım gibi olanaklardan yararlanılma 		

Göregenli vd., göç yoluyla kente gelenlerin kentsel uyum ve bütünleşme durumlarının anlaşılabilmesi için “**kente aitlik ve bağlılık**” durumlarına bakılması gerektiğini belirtmişlerdir. Literatürde çeşitli araştırmacıların tespitlerinden hareketle yere bağlılığı ve aidiyetin anlaşılabilmesi için ise bağımsız değişkenler olarak; sosyo-demografik, sosyal ve fiziksel değişkenlere bakılması gerekmektedir. Bunlardan birincisi sosyo-demografik faktörlerdir. **Sosyo-demografik faktörler** ise “*kentte kalış süresi*”, “*yaş*” ve “*mülkiyet*” faktörleri yer aidiyetini etkileyen faktörlerdir. Örneğin, Kasarda ve Janowitz (1974) ve Sampson (1988)’a göre, *bir yerde daha uzun süre*

yaşayan insanlar, o yere ilişkin daha büyük bir bağlılık hissetmektedirler. Cuba ve Human (1993)'a göre ise göçmenlerin *yaşlarına bağlı olarak* farklı yer aidiyetleri olduğunu belirtmişlerdir. Genç göçmenler, göç ettikleri yere bağlılıklarını ifade ederken daha çok arkadaşlık ilişkilerine, aile ve duygusal anlamlara değinmişlerdir. Buna karşılık yaşça daha büyük olan göçmenlerin yere bağlılıklarını, yeni evlerinden memnuniyetleri ve bu yerin göç etmeden önce yaşadıkları yere kıyasla sahip olduğu avantajları üzerinden betimledikleri görülmüştür. Diğer bir sosyo demografik değişken olan *evin mülkiyet durumu* da yere bağlılığı açıklayan önemli bir faktördür. Brown ve arkadaşları (2003)'na göre, ev ve mahalleye ilişkin bağlılık düzeylerini inceledikleri çalışmalarında, bir yerde ev sahibi olmanın ve uzun bir süredir o yerde ikamet etmenin, yere bağlılık duygusunu yükselttiğini belirtmiştir. Kentsel aidiyet ve bağlılığa etki eden **sosyal faktörler** ise, Lewicka (2010)'ya göre, "*sosyal bağlar/bağlılık*" ve "*güvenlik hissi*"dir. *Sosyal bağlar*, komşuluk ilişkileri ve mahalledeki arkadaş sayısı (Buckner, 1988; Glyn,1986), mahalledeki sosyal aktivitelere katılım ve bu aktivitelerin sıklığı (Kasarda ve Janowitz, 1974), mahalle sakinleriyle olan ilişkilerin yüzeysellik ve derinlik (Lewicka, 2005; 2010) açısından özellikleridir. *Güvenlik duygusu* ise, kişinin mekânla olan ilişkisinde öznel olarak geliştirdiği ve kendisini o yerde ne ölçüde güvende hissettiğiyle ilişkilidir. Brown ve arkadaşları (2003)'na göre, yaşadığı mahallede kendini güvensiz hissedene, suç işlenmesinden korkan ve mekâna yönelik kişisel ve kişiler arası yaşantılar açısından kontrol isteği duyan bireylerin, yere bağlılıklarının daha düşük olduğunu belirtmiştir. Kentsel aidiyet ve bağlılığa etki eden **fiziksel faktörler** ise "*yaşanılan mekânın mimari açıdan ayırt ediciliği*" (Wilson-Doenges, 2000), "*estetik olarak beğenilen yapıların miktarı*", "*yeşil alanların genişliği*" gibi yerin fiziki ve mimari yapısından kaynaklanan özelliklerdir.¹⁸⁸

Scarle ve Ward ile Ward, Ward ve Kennedy tarafından dış göçler bağlamında, göçmenlerin uyumu iki boyutlu olarak değerlendirilmiştir. Bunlardan ilki **psikolojik uyum**, ikincisi ise **sosyo kültürel uyum** olarak adlandırılır. Berry, bu iki uyum alanına üçüncü bir uyum alanı olarak **ekonomik uyumu** eklemiştir. *Psikolojik uyum*, kişisel ve kültürel kimlik bağlamında yeni kültür içinde çerçevesinde algısal olarak kişisel tatmin sağlama başarısı ve akıl sağlığı bir dizi iç psikolojik sonuca atıfta bulunurken *sosyokültürel uyum* ise bireyleri yeni yere bağlayan özellikle aile yaşamı, iş ve okul alanlarında gündelik sorunlara başa çıkma gibi becerileri kazanma şeklinde birtakım dışsal psikolojik sonuca atıfta bulunmaktadır. Sosyo

188 Melek Göregenli, Pelin Karakuş, E. Yeşim Özgen Kösten ve İrem Umuroğlu, "Mahalleye Bağlılık Düzeyinin Kent Kimliği ile İlişkisi İçinde İncelenmesi", *Türk Psikoloji Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 73, 2014, ss.73-85, s.75.

kültürel uyum, kültürel öğrenme teorisine dayanır ve uyumun davranışsal yönünü kapsar. Berry’c göre *ekonomik uyum* ise yeni dâhil olunan kültürel ortamda bireyin işinin etkili ve doyumlu şekilde yaşamasına katkı sağlamasını ifade eder.¹⁸⁹

Yine Ryan vd. dışgöçler bağlamında göçmenlerin sosyal uyumunu “ ‘göçmen uyarlanması’ bireylerin yaşamlarını yeni sosyo-kültürel şartlara göre yeniden inşa etme ya da organize etme sürecini ifade eder. Farklı teorik modeller bu sürece değişik bakış açılarıyla yaklaşır. Sosyo-kültürel modeller, yeni bir kültürel çevreye başarılı bir etkileşim için gerekli olan unsurlara yoğunlaşır. ‘Sosyal kimlik’ modelleri; kültürler arası etkileşim sonrasında bireylerin, etnik kimliklerini algılayış biçimlerinde meydana gelen değişimlerle ne şekilde uzlaştıklarını inceler. Ekonomik yaklaşımlar ise; göçmenlerin ev sahibi çevredeki iş sahalarına katılma kabiliyetlerini ve göç öncesi mesleki statülerini kazanabilme yetenekleriyle ilgilenir.”¹⁹⁰

Castles vd., yine dış göçler bağlamında yeni varılan topluma entegrasyonda birtakım göstergelerinin olduğunu kabul etmişlerdir. Castles ve arkadaşlarına göre, bu göstergeler kültürel, siyasal ve sosyal bağlamda kendilerini şu şekilde gösterirler:

Kültürel Entegrasyon Göstergeleri

- Toplumun kültürünü tanıma ve değerlerini benimseme;
- Toplumun fertlerine duyulan güven ve yakınlık;
- Aidiyet hissi;
- Dile hâkimiyet.

Siyasal Entegrasyon Göstergeleri

- Mesleki sendikalara ve profesyonel derneklere katılım;
- Diğer derneklere katılım;
- Siyasal partilere katılım;
- Oy vermek;
- Yerel, bölgesel ve ulusal yönetimlere seçilerek görev almak,

189 Searle ve Ward, 1990; Ward, 1998; Ward ve Kennedy, 1993’ten akt. Berry, a.g.m., s. 14.

190 Dermot Ryan, Barbara Dooley and Ciaran Benson, “Theoretical Perspectives on Post-Migration Adaptation and Psychological Well-Being Among Refugees: Towards a Resource-Based Model”, *Journal of Refugee Studies*, Volume: 21, Issue: 1, pp. 1-18, p. 2.

Sosyal Entegrasyon Göstergeleri

- Mekânsal ayrışma;
- Farklı etnik gruplar arası evlilik oranı;
- Dil öğrenim ve dili kullanma becerisi;
- Kendi grubu içinde ve dışında sosyal etkileşim ve ilişkiler;
- Bir suça maruz kalma oranları;
- Irkçı nedenlerle işlenen suç oranları;
- Suç işleme oranları.¹⁹¹

Kentsel uyum ve bütünleşme durumunu “*kentlileşme*” kavramı çerçevesinde değerlendiren Ba’la göre, kentlileşmenin sağlanabilmesi için kent toplumuna özgü değer ve davranışları yani kent kültürünün birey tarafından içselleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ba’la göre bunun sağlanabilmesi için ise bireylerin şu davranışları kazanması gerektiğini belirtmiştir: ***Ekonomik davranışlar***; geçimini tarım dışı alanlarda yani sanayi ve hizmet sektöründen karşılar, işgücünün niteliklerini yükseltir, ekonomik sistemin bir aktörü olarak örgütlü olmayı amaç edinir, gösterişçi tüketim yerine tasarruf ve yatırıma yönelir vb. ***Sosyal davranışlar***; aile kurumunu önemser, aile içi ilişkilerde demokratik değer ve tutumları geliştirir, kadın-erkek eşitliğinin gerekliliklerini yapar, eğitime daha çok pay ayırır, toplumda bir statü (mekvî) elde etmenin kişisel başarıyla ilişkili olduğunu bilir ve buna göre kendini geliştirir, farklılaşmaları doğal, karşılar, patronaj türü ilişkilerden sakınır, serbest zamanını (üçüncü zaman) kişisel ve toplumsal faydaya dönük kullanır, vb. ***Siyasal davranışlar***; siyasal toplumsallaşmayı önemser; herhangi bir kültür ya da inanç grubuna ait kimlikten önce yurttaşlık kimliğini benimser, hakların ve sorumlulukların bilincindedir, oy vermeyi yurttaş olmanın gereğini sayar, siyasi kurumları demokrasinin yerleşmesinde vazgeçilmez yapılar olarak görür, sivil topluma özgü organizasyonları destekler, yerel yönetimlerin yetki, olanak ve hizmet düzeylerinin yükseltilmesini ister ve sorumlulukları alır, ulusal ve insanlığa ilişkin sorunlara karşı duyarlıdır vb. ***Psikolojik davranışlar***; akılcıdır, duygularından çok aklına dayanarak karar verir, nesnel ölçülebilir başarıları amaçlar, kendini ötekinin yerine koymasını bilir (empati), zamanı bilinçli kullanır, özgüvenini güçlendirir, kendine ait fikirleri önemser ve geliştirir, bilgi kaynaklarının güvenilirliğine ve çeşitliliğine dikkat eder, geçmişi değerlendirir geleceği önemser ve planlar, kendini kentli/modern olarak değerlendirir, toplumsal normlara genellikle uyar vb.

191 Castles S, M. Korac, E. Vasta ve S. Vertovec, “Integration: Mapping the field”, 2002, s. 131-132’den akt., Unutulmaz, a.g.e., s. 144, 145.

İnançsal davranışlar; kendi inancının gereğini yerine getirirken gösterişe kaçmaz, diğer grupların inanç ve pratiklerine saygı duyar, dinine evrensel mesajlarını anlamaya çalışır, dinin siyasal otoriteden bağımsız olmasını ister, batıl inançları sorgular, vb. *Estetik davranışlar*; oturduğu konutun yaşadığı kentin çirkinliklerinden rahatsız olur ve güzelleştirmek için çaba harcar, dilini özenle kullanır, argo ve yabancı unsurlardan uzak durur, beden sağlığını önemser, beden bakımını düzenli yapar, sanata ve sanatçıya saygı duyar, sanatsal etkinliklerle ilgilenir, vb.”¹⁹²

Kentleşme ve kentleşme bağlamında göçmenlerin kentsel uyum ve bütünleşmeleri için birtakım aşamaların olduğunu belirten Kaya'ya göre, “bu aşamaların ilki; kente gelen bireyin, geldiği yerde kalıcı olmasıdır. Bireyin, geleceğinin köyünde değil de, geldiği kentte olduğuna inanması kendilerini kent ile bütünleştirme ihtiyacını hissetmeye başlamasına neden olur. Kentleşmenin bir diğer aşaması da ekonomiktir. Kişinin kentte yaşamasını anlamlı kılacak bir işe sahip olması ve bu işin kentli tarafından kabul edilebilir olması ya da olumlu görülmesi yani işportacılık, değnekçilik ve benzeri işler yapmaması gerekmektedir. Kentleşmenin bir başka aşaması da eğitim ve kültür düzeyi ile ilişkilidir. Eğitim ve kültür uzun süreler sonunda elde edilebilen özelliklerdir. Bu nedenle ilk nesillerden kentleşmeyi beklemek gerçekçi bir yaklaşım olmamaktadır. Kentleşmenin son aşaması ise, bireyin kente özgü davranış kalıplarını benimsemesidir. Bu aşamada bir nesilde gerçekleşmeyecek kadar uzun bir süre gerektirmektedir.”¹⁹³

Kentsel uyum ve bütünleşme durumunu kentlilik bilinci ve kent aidiyeti kavramları bağlamında değerlendiren Güçlü'ye göre ise “kentte kalış süresi, kentin eğitim, iş, sağlık, boş zamanları değerlendirme, ulaşım gibi olanaklardan yararlanılmasının”¹⁹⁴ kentsel aidiyeti ve kentlilik bilincini arttırdığını ileri sürmüştür.

2.4.3. Kentsel Uyum(suzluk) ve Bütünleş(eme)me Mekanizması Olarak Hemşehrilik Olgusu

Hemşehrilik ilişkisi, günümüz kentlerinde işlevsel özelliklerini sürdürmekte ve geleneksel bir dayanışma ağı olarak varlığını korumaktadır. Öncelikle hemşehrilik ile belirtilmesi gereken durum, göç sonrası varılan yerde yani göç edilen yerde oluşan bir sosyal durumdur. Hemşehri, genel olarak aynı coğrafi kökenden gelen ve kendisiyle hemşehrilik bağı tanımlanan kişiye denir. Nitekim Adıgüzel'e göre hemşehrilik, “kentte, ötekine karşı

192 Bal, *Kentsel Yapı ve Kentleşme Süreci (Isparta-Van Karşılaştırması)*, s. 104-105.

193 Kaya, *Kentleşme ve Kentleşme*, s. 120.

194 Güçlü, a.g.e., s. 19.

kendisi gibi olanların, *aynı toprağa ait olanların* yanında durmaktır. Ancak göç etmemiş, hep aynı yerde yaşamış insanlar için hemşehrilik bir anlamı ve önemi yoktur. Hemşehrilik kültürel ve siyasal hayatımızın baskın unsurlarından biri olmasında, kişilerin doğup büyüdüğü memleketten uzakta yaşamaya başlaması önemli rol oynamıştır.¹⁹⁵ Burada hemen bir uyarının yapılması gerekmektedir. Öyle ki hemşehrilik her ne kadar aynı coğrafi kökenden olan kişilere yüklenen bir özellik olsa da kimlerin hemşehri olarak belirleneceğine dair önceden belirlenmiş somut ölçütler yoktur. Bu nedenle hemşehrilik ilişkisi ve bu ilişkiye yüklenen anlamlar öznedir, ilişkiye dayalı olduğu için ilişkiseldir ve aynı zamanda durumsaldır. Örneğin, 1950’lerde aynı il ve bölgeden gelenler hemşehri kabul edilirken; günümüzde dini, etnik, siyasi ideoloji bağlamında da spesifik boyutta aynı nitelikte olanlar hemşehri olarak kabul edilmekte olduğu söylenebilir. Örneğin, Sivas’tan göç eden bir kişi vardığı yerdeki tüm Sivaslular hemşehridir. Fakat mezhepsel veya etnik anlamda bir farklılık varsa, hemşehri olarak kendisiyle özdeşleştirilmesi çok kabul edilen bir durum olmaz. Bu bağlamda hemşehrilik coğrafi nitelendirme temel olmak üzere, kimlik ve etnisite kavramlarıyla da ilintidir.

Kurtoğlu’na göre hemşehrilik, “bir coğrafi yere ait olmayı belirten kimlik veya kimlikleri tanımlar ve kentsel mekânda aynı memlekete ait olanların paylaştığı ortak kültür özellikleri üzerine kurulmuş olan ilişki örüntüleriyle geliştirilmiş örgütlü, birleştirici pratikleri ifade eder. *Hemşehrilik* ortak kültür özellikleri temelinde kurulmuş olan ilişki ağlarını ve bu ilişki ağları aracılığıyla geliştirilen örgütsel birleştirici/ilişkilendirici (*associational*) pratikleri ifade etmektedir.”¹⁹⁶ Bir başka anlatımla hemşehrilik; “geçmişte var olduğu düşünülen muhayyel ortak bağlara dayanarak, paylaşılmakta olan şimdiki zamanda yaratılan aynılık hissidir.”¹⁹⁷

Bal’a göre hemşehri birlikleri, kentte kalmayı amaçlayan, kent toplumunun üyesi olma sürecine giren, yavaş ya da hızlı sosyalleşen bireylerin organize olduğu sosyal gruplardır. Yörelereinden getirdikleri değer-norm sistemleriyle kültürel kimliklerini de korumak isteyen ve kültür şokunu aşmak için dayanışmayı esas alan yeni kentliler, eski ve yeni değerleri zaman içinde uzlaştırırlar. Böylece başlangıçta eklenmiş olan bu gruplar süreç içinde kentle bütünleşme yöntemlerini geliştirirler. Kente ulaşan göç dalgaları sürekli olduğu için bu süreç yeniden yaşanır. Öyle ki kent her

195 Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, s.56.

196 Ayça Kurtoğlu, *Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset-Keçiören Örneği*, İletişim Yay., İstanbul, 2004, s. 19.

197 Kurtoğlu, a.g.e., s. 149.

dönemde alt kültür gruplarından oluşmuş parçaların oluşturduğu bütün görünümündedir. Bu post-modern söylemleri haklı çıkaracak bir olgudur. Modernleşmenin evrensel kodlar yerine yerelliği ön plana çıkararak bu olgu, grup ya da toplulukların hemşehri birlikleri aracılığı ile kendilerini ifade etme olanağını verir.¹⁹⁸

Erman göre, Türkiye örneğinde 1950'lerden itibaren kırsal kesimden büyük kentlere zincirleme göçün ve mekânsal kümelenme olgusunun kökeninde hemşehrilik ilişkileri ve birlikleri kurulmaya başlanılmıştır. Yine Erman'a göre, "kentte geçirilen ilk zamanlarda yeni çevrede tutunabilmek için sayıca, hem de kültürel olarak 'kendi insanı'na ihtiyaç duyan kentteki kır göçmenleri, özellikle kentin çeperinde iskan edilmemiş arazilere konutlarını yaparken, köylü ve akrabalarıyla ve daha genelde aynı yöreden gelmiş kişilerle aynı mahallede toplanma eğilimi göstermişlerdir ve bunun sonucunda 'Erzurumlular mahallesi', 'Karlılar Mahallesi' gibi göç edilen yöre ('memleket') ile anılan mahaller oluşmuştur."¹⁹⁹ Nitekim Kaya'ya göre, zincirleme göç, kaçınılmaz olarak belirli etnik ve coğrafi kökenlerden gelen göçmenlerin yoğunluk kazanması sonucunu doğurmaktadır.²⁰⁰

Tekşen'e göre, göçmen, kente gelmekle birincil ilişkilerin egemen olduğu bir ortamdaki ikincil ilişkiler ortamına gelmektedir. Geleneksel değerlerin tutum ve davranışlar üzerinde belirleyici olduğu, büyük ölçüde kan bağına dayalı, sık dokulu cemaat ilişkisinin ördüğü yüz yüze, duygusal, enformel samimi ilişkilerden karmaşık, ayrı cinsten, farklılaşmış bir yapıya sahip kent ortamının ikincil, formel, mesafeli, sınırlı, çıkarıcı ve resmi ilişkilerine adım atmaktadır. Kente göçen yoksul kesimlerin mekânı olan gecekondu akrabasının ilk sırada yer aldığı bu ilişki ağları zamanla hemşehri, komşu ve eski komşular ve de erkeğin çalıştığı iş yerinde edindiği tanıdıklarını kapsayarak genişler. Bu zincirin ilk halkası akrabalık ilişkileridir. Göçmenler çoğunlukla hemşehri ve akrabalarıyla aynı mahallelerde oturdukları, yani kente kümeleşmelerle yerleştikleri için en önemli birincil ilişki olan aile ve akrabalık ilişkilerini de beraberinde getirmiş olurlar. Ülkemizde yapılmış ampirik araştırmaların verileri esas itibarıyla özellikle gelir düzeyi düşük göçmenler açısından en çok güvenilen ve ilişkide bulunanların akrabalar olduğunu göstermektedir. Özellikle aynı mahallede yaşayanlar için akrabalık ilişkileri daha canlıdır.²⁰¹

198 Bal, Kent Sosyolojisi, s. 174.

199 Tahire Erman, "Mekânsal Kümelenme, Siyaset ve Kimlik", Türk Sosyal Bilimler Derneği, **Kentleşme, Göç ve Yoksulluk**, 7. Ulusal Bilimler Kongresi, Ed.: Ahmet Alpay Dikmen, İmaj Yay., Ankara, 2002, ss. 1-17, s. 2.

200 Kaya, "Fransa-Türkleri: Cumhuriyetçi Entegrasyon Modelinin Eleştirisi", s. 37.

201 Adnan Tekşen, *Kentleşme Sürecinde Hemşehrilik*, DPT Yay., No:2669, 2003, s. 51.

Benzer şekilde Tan da hemşehrilik ilişkisinin kentsel alanlarda farklı bir yapı arz ettiğini belirtmektedir. Birincil grup ilişkileri bağlamında değerlendiren Tan'a göre, toplumsal bir grup olarak hemşehrilik grupların gerçek ilişki ve etkileşimleri vardır. Grubun ortak amaçları, değerleri ve yazılı olmasa da kuralları vardır. Duygusal bir ortamın da oluşması gerekir. Özdeşleşme, aidiyet duygusu ve biz bilincinin oluşması gerekir. Bireyselliklerin ortak bir bütün içinde belli bir ölçüde erimesi, kişinin benliğinin hiç olmazsa belli amaçlar açısından grubun ortak amaçlarıyla bir olmasıdır. Hemşehricilik bu anlamda birincil grup ilişkilerini sağlar ve cemaatle özdeşleşme zemini hazırlar.²⁰²

Literatürde kentsel uyum ve bütünleşme bağlamında alt kültür grupları olarak hemşehri birlikleri tarzı geleneksel dayanışma ağları, göç yoluyla sonradan başka bir topluma/kente gelen birey ve grupların geldikleri topluma/kente uyum ve bütünleşmeye olumlu veya olumsuz birtakım sebebiyetler verdiği görülmektedir. Örneğin, kente tutunmada yani kente uyum ve bütünleşmenin sağlanabilmesinde hemşehrilik ilişkileri olumlu rol oynayabilir. Bu bakımdan hemşehrilik ilişkileri, Kıray'ın ifadesiyle "tampon mekanizma"²⁰³ işlevi görür. Örneğin, öncü grup olarak kente gelip yerleşen ilk grup kendisinden sonradan gelenlere konut bulma, iş bulmada yardımcı olmada olumlu bir işlev görmektedir. Yine sosyo-psikolojik açıdan değer-norm sistemlerini koruyarak patolojik ortamlardan (anomik davranışların görülmesi, yabancılaşma duygusu, vb.) korunma yöntemleri geliştirmesine yardımcı olmaktadır. Mekânsal kümelenme olarak hemşehri dayanışması, olumlu yönü göçmenlerin geldikleri yeni çevrelerinde yabancılaşmalarını ve yalnızlaşmalarını önlemektedir. Ayrıca kendi kültürlerini yeniden üretmelerine yol açmaktadır. Erman'a göre hemşehri dayanışması, "tabii bu sonuç, farklı yaklaşımlarca farklı yorumlanabilmekte; bir bakış açısına göre, 'çok kültürlülük'e olanak verdiği için olumlu olarak görülen bu durum, diğer bakış açısına göre, yeni gelenin içine girdiği topluma uyum sağlamasını güçleştirmekte, yeni toplumun kural, değer ve davranış biçimlerini öğrenmesini ve içselleştirilmesini engellemektedir."²⁰⁴ Bu bakımdan belli kentsel alanlarda hemşehri kümelenmeleri yoluyla hemşehri gruplarının kendi içine kapanmasına yol açarak kentsel uyum ve bütünleşmeyi engelleyen olumsuz bir rol de oynayabilir. Olumsuz rollere örnek olarak mekansal

202 Mine Tan, *Toplumbilime Giriş*, Eğitim Fakültesi Yay., Ankara, 1981, s. 53-54.

203 Mübeccel Kıray'ın kavramlaştırdığı tampon mekanizma ya da kurum, görece yavaş seyreden toplumsal değişme sürecinde, "değişmenin bunalımsız olmasını sağlayan, çözülmenin önüne geçen ve her iki sosyal yapıya da ait olmayan bu yeni beliren kurumlar, ilişkiler, değerler ve fonksiyonları" ifade etmektedir. **Bkz.** Mübeccel B. Kıray, **Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası**, 3. Basım, Ankara, Bağlam, 2000, s. 20.

204 Erman, a.g.m., s. 1-2.

ayrışmalar, etnik kümelenmeler, gettolar, slum, banliyö, sorunlu alanlar, paralel toplum, vb. birtakım olumsuz kentsel uyumsuzluk ve bütünleş(c) meme görüngüler verilebilir.

Kıray'a göre, hemşehri ilişkileri patronaj ilişkileri doğurmaktadır ve bu ilişkiler kentsel uyum ve bütünleşmeyi kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır. Çünkü kırdan kente göç edenlerin kente uyum ve bütünleşme sağlayacak donanımları (eğitim, uzmanlaşma, işbölümü, barınma imkânı) olmadığı için ve göç ettikleri yeni yaşam alanlarını tanımadıklarından dolayı kentsel uyum ve bütünleşme sorunları yaşamaktadırlar. Bu nedenle göç edenler kendi uyum ve bütünleşme stratejilerini de oluşturmak durumundadırlar. Kıray'a göre, "bu süreçte patronaj ilişkisi çeşitli şekillerde etkili olmaktadır. Bu ilişki içerisinde patronaj göç edenlere, ekonomik, sosyal ve siyasal yönden faydalar sağlamaktadır. Bu ilişkinin ilk aşaması; ailenin yaşça en büyük olanının başkanlığında aile, akraba işbirliği, ikincisi; kente daha önce yerleşmiş daha kapsamlı ve örgütlü patronlar ve hemşehrilerden oluşan bir patronaj, üçüncüsü ise; siyasal parti temsilcileri aracılığıyla daha geniş kapsamlı siyasal parti patronajı ve son olarak ise; Türkiye'de yaşanan siyasal tikanma sonucunda oluşan cemaat patronajıdır."²⁰⁵

Hemşehri dayanışmasını sosyo-psikolojik faktörler bağlamında değerlendiren Bal'a göre, kente göç edenler iş ve barınma sorunlarını çözmek kentte kimliksiz duruşlarını aşmak için hemşirelik ilişkilerini geliştirirler. Çoğunlukla aynı semtte oturmanın verdiği güven ve dayanışma duygusu ile iş-barınma-kimlik üçgeninde hemşehri dernekleri kurarlar. Kentte kimlik kazanmada gelinen yere ait kültürün korunması bir paradoks gibi görünse de bu birlikler göç edenlere güven duygusu vererek 'tampon kurum' işlevini görürler. Kentte ulaşan her göç dalgası kentin çoğulcu kültürüne katılır. Kentin tarihsel kültürü güçlü ise bu alt kültürler aynı potada erimek durumundadırlar. Aksi halde kentte kültür adaları oluşur ve bu kentleşme sürecini yavaşlatır.²⁰⁶

Hemşehri dayanışmasını kentsel alanda karşılan birçok sorunun üstesinden gelme aracı olarak değerlendiren Ayata'ya göre, hemşehri ve akraba kümelenmesinin nedenleri arasında, iş bulma, arsa bulma, konut yapımında destek olma, kent yaşamını öğretme, borç alıp verme, zor zamanlarda yardıma koşma gibi sorunları çözmeye, kırsal geleneklerin korunması, ortak çıkarlar ve ortak eylemleri gerçekleştirme (yol, su, elektrik, okul, okul, otobüs, park vb.) söz konusudur.²⁰⁷

205 Mübcecel B. Kıray, *Kentleşme Yazıları*, 3.Baskı, Bağlam Yay., Ankara, 2007, s. 185.

206 Bal, *Kentsel Yapı ve Kentleşme Süreci (Isparta-Van Karşılaştırması)*, s.10.

207 Ayata, 1989. s.101-125'den akt.; Güçlü, a.g.e., s. 69.

Kurtoğlu'na göre, hemşchirlik ilişkilerinin işlevsel fonksiyonları şunlardır; hemşchirliğe dayalı enformel ilişki ağları, göç sürecinde göç edilecek yeri seçmekten, barınacak ev ve çalışacak iş bulmaya kadar her alanda birincil sayılan ilişkiler türünü içerir. Aynı coğrafi yere ait olmadan doğan karşılıklı güven, hemşchirlik ilişkilerinin temelidir. Göç sürecinin ötesinde enformel hemşchirlik ilişkileri, hastanede doktor bulmak, bürokratik örgütlerde çalışanların istedikleri yere tayin edilmelerini sağlamak, kiracı bulmak, kariyer yapmak gibi kamusal alanı ilgilendiren pek çok konuda işlevsel bir araç gibi çalışır. İlişki ağları içinde formel kurallar ya işe yaramaz veya bir birleriyle bağlantı kuran kişiler formel kuralların sınırlarında iş yapmaları gerekiyor ise formel kurallar aşılır, çünkü kişilerin bir birleriyle kurdukları ilişkinin çerçevesini formel kurallar değil, karşılıklı güvene dayalı dayanışma belirler. Ancak hemşchriye duyulan güvenin koşulsuz olduğu düşünülmemelidir. Hissedilen güvenin güvencesi, karşılıklılığa dayalı değiş-tokuş veya mübadele ilişkisinin kendisidir. Benzerden benzere mübadele mantığı içinde 'alan' tarafından olan kişi, gelecek bir zamanda 'verme' sorumluluğunu yüklenir. Verme sorumluluğu ahlakidir ve yerine getirmeyen kişi güvene dayalı ilişkilerin dışına itilir.²⁰⁸

Hemşchri dayanışmasının kenti tanımada ve sosyalleşme sürecinde işlevsel bir rol oynadığını belirten Önen'e göre, kente yeni gelen birey/lerin kenti tanıma, kentle ilgili temel bilgileri edinme ve kentsel yaşamla ilgili asgari bilgileri aldıkları yer, bu birliklerdir. Birey, kentsel ortama uyum gösterme davranışlarını geliştirmek ve sergilemek zorundadır. Eş deyişle yeniden toplumsallaşmak zorundadır. Birlikler bu noktada yeni kentliler için sosyalleştirme işlevi görürler. Kentsel değerler sistemini tanıma, yerel ya da bölgesel değerlerle karşılaştırma, bu değerlerin kabulü ya da reddi noktasında onlara yardımcı olurlar.²⁰⁹

Türkiye'de görülen bir sosyal olgu olarak hemşchri dayanışmasını kente göç sırasında ortaya çıkan sorunların üstesinden gelme aracı olarak değerlendiren Peker, Önen ve Balkız'a göre, Türkiye'de kentlere göç edenlerin yerleşme ve çalışma sorunlarını çözmeye ilişkin politikalar üretilmediği, kurumsal düzenlemeler yapılmadığı için göç edenler bu temel sorunlarını kentte daha önce gelen akrabalar ve hemşchirlerinin enformel ilişkileri temelinde çözülmeye çalışılmışlardır.²¹⁰

208 Ayça Kurtoğlu, "Mekansal Bir Olgu Olarak Hemşchirlik ve Bir Hemşchirlik Mekanı Olarak Dernekler", *European Journal of Turkish Studies*, Thematic Issue No: 2, 2005, <https://journals.openedition.org/ejts/375>, (Erişim Tarihi: 03.07.2017).

209 Engin Önen, "Kent, Dayanışma ve Hemşchirlik Dernekleri", *Toplum ve Göç*, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara, DİE Matbaası, 1997, ss. 450-458, s. 454.

210 Peker vd., *Göç, Kentleşme Sorunları ve Yerel Siyaset*, s. 3.

Dış göçler bağlamında “ağ kuramı”nın öncülerinden olan Gurak ve Caces’e göre göçmen ağları sosyal uyuma ve bütünleşmeye olumlu katkı yapmaktadır. Göçmen ağları hem kısa vadede sert geçici koşullara uyum sağlamak hem de uzun vadede hedef toplumun büyük kurumlarına entegrasyon/bütünleşme anlamına gelmektedir. Göç araştırmaları, uzun dönemli entegrasyondan ziyade konut, para, bilgi (istihdam ve genel hayatta kalma stratejileri hakkında) ve duyu desteği gibi kısa vadeli uyarlayıcı yardım sağlamada ağların rolüne odaklanma eğilimindedir. Bununla birlikte, birçok araştırma göçmen ağları yardımı ve katılımı ile entegrasyon üzerindeki etkisini değerlendirmiştir. Bir başka ortak tema, göçmen ağlarının, hem gönderen ve hem de alan toplumlar arasındaki bağlantı olarak oynadığı rol, kısa süreli uyum ve uzun vadeli entegrasyonları kesiştirmektedir. Örneğin, çok sayıda çalışma, iletişim ağlarının gönderen toplumla bağlantılarını sürdürmede oynadığı rolü tanımlarken, varış yeri olan hedef toplumla olan temaslarını etkin bir şekilde sınırlandırmaktadır.²¹¹

Türkiye’de göç süreci ile ilgili araştırmalar, göç eden grupların, özellikle kentsel yaşam deneyimlerine sahip olmayan grupların, kendi kültürel birikimlerini ve ilişki ağlarını kentlere taşıdıklarını göstermektedir. Özellikle aile, akrabalık ve hemşehrilik ilişkilerinin kente göç edenler için yerleşme, konut ve iş bulma gibi günlük sorunları çözmeye yaşamsal öneme sahip olduğu da bilinmektedir. Türkiye’nin çeşitli bölgelerinden gelen grupların kendi çabalarıyla yerleşmeye ve yaşamaya çalıştıkları yeni yerleşme alanlarında kurdukları yeni ilişki ağlarının kendine özgü kurumları ve kuralları olduğu da anlaşılmaktadır. Bu yeni ilişki ağları özellikle hemşehrilik temeline dayanan ilişkiler kente göç eden bazı gruplar için dayanışmacı yönüyle sorunları çözücü bir ortam sağlamaktadır. Ancak aynı ilişki ağları, özellikle hemşehrilik temeline dayanan, kimi zaman, kentle ilgili talepleri ifade etmede mücadeleci ve çatışmacı biçimlere de bürünebilmektedir. Genel olarak büyük kentlerimizde yaşanan büyük ve hızlı göç süreci, kamu denetimi, öncülüğü ve desteği dışında gerçekleşmektedir. Göç edenler kente yerleşme ve kentsel yaşama eklenme ile ilgi gereksinmelerini (konut, iş, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik vb.) büyük ölçüde bu enformel mekanizmaları ve ilişki ağlarını çözmektedirler. Akrabalık, hemşehrilik ve komşuluk ilişkileri biçiminde ortaya çıkan bu dayanışmacı yani ağır basan bu ilişkiler, uzun süre kamu otoriteleri tarafından da kente göç edenlerin kentsel yaşama sorunsuz katılmalarının bir yolu olarak kabul edilmiştir. Ancak bu ilişkilerin, zaman zaman çatışmacı nitelik kazanması ve geçici ilişkiler olmayıp gittikçe

211 Douglas T. Gurak and Maria Fe Caces, “Migration Networks and the Shaping of Migration Systems”, *International Migration Systems: A Global Approach*, Ed.: Mary M. Kritz, Lin Lean Lim ve Hania Zhtnik, Clarendon Press, Oxford, 1992, pp. 150-176, p. 153.

yerleşikleşen ilişkiler haline dönmesi de söz konusudur. Özellikle hemşehrilik temeline dayanan ilişkilerin bir kesiminin daha kalıcı etnik gruplaşmalar haline dönüşüp dönüşmeyeceğinin tartışılması gerekmektedir.²¹²

Hemşehri dayanışmasının daha önce de vurgulandığı gibi olumlu işlevleri olduğu gibi olumsuz birtakım sonuçları da vardır. “Hemşehri ağları aracılığıyla kentteki hemşehri(r)ler, geleneksel-dayanımcı bağlarına sarılarak büyük kentlerin tehlikelerinden korunmaya, barınma, işsizlik vb. sorunlarını çözmeye çalışmaktadırlar. Ancak sarıldıkları kimlikleri, kendilerine benzemeyen, kendilerinden olmayanları ötekileştirmeyi sağlamaktadır. Kendilerine rakip ya da düşman olarak gördükleri ötekilerle aralarındaki sosyal mesafe artmakta, iletişimsizlik ve rekabetten kaynaklanan gerilim, ayrılaşma ve farklılaşmayı güçlendirerek, çatışma potansiyelini içinde barındıran tehlikeli kentsel gerilimleri doğurmaktadır. Büyük kentlerin periferisinde oluşan bu gettolaşmalar, kentsel uyum ve kentsel bütünleşmeyi geciktirdiği veya engellediği gibi, aynı zamanda ayrışma ve farklılaşmayı da yaratmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de kentleşme modern anlamda mesleki uzmanlaşmaya dayalı farklılaşmayı değil, hemşehrilik ilişkisi, etnik köken, din/mezhep gibi duygusal-dayanımcı bağlara dayalı bir farklılaşmayı içermektedir.”²¹³

Türkiye’de hemşehrilik temelli dayanışmanın en olumsuz görüngüleri, 1990’larda güvenlik nedeniyle gerçekleşen zorunlu göçler sonrasında görülmüştür. Bu göç süreci kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru önce Diyarbakır, Van, vb. civar illere, daha sonra da İstanbul, İzmir, Bursa, Mersin illerine yönelen kentten kente göç hareketine sahne olmuştur. Bu göç hareketine katılanlar eğitim, hüner, beceri yönünden yetersiz durumda olmalarından dolayı kentsel alanlarda birtakım sorunların çıkmasına sebep olmuştur. Bu göçlerde görülen etnik duyarlılık, hemşehrilik ve himaye ilişkilerine dayalı cemaatsel ilişkiler Türkiye siyasetinde önemli bir konuma gelmiştir. Bu cemaatsel ilişkiler kentlerde birtakım kentsel gerilimlere yol açmıştır. Yine bu cemaatsel ilişkiler Türkiye’de sınıfsal pozisyonların önüne geçerek günümüz siyasetini belirleyen önemli bir görüngü olmuştur.

212 Erder, *Kentsel Gerilim*, s. 43-44.

213 Ahmet Mazlum, “**Kentleşme Sürecinde Toplumsal Farklılaşma ve Bütünleşme: Mersin İli Örneği**”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 2010, s. 10-11.

2.4.4. Kentsel Uyum(suzluk) ve Bütünleş(eme)meye Etki Eden Faktörler Olarak Kimlik, Etnisite ve Etnik Grup Olguları

Modernleşme kuramcılarının göre toplum modernleştiğçe (ulus devlet olma, endüstrileşme, kentleşme vb. süreçler) geleneksel sayılabilecek ırksal ve etnik köken bağlarının kaybolacağı, bu bağın toplumsal bir güç olmayacağı ve toplumda bir öneminin olmayacağı varsayılmıştır. Oysa yakın dönemde yani 20. ve 21. Yüzyılda tüm dünya toplumlarında görülen bir fenomen olarak etnik ve ırksal köken önemi kaybolamamış ve aksine bu etnik ve ırksal kökenlere ilgi hem gelişmiş Batı toplumlarında hem de gelişmemiş Batı dışı toplumlarda artmıştır. Hatta dünyanın birçok yerinde etnik ve ırksal farklılıklardan dolayı etnik savaşlar ve şiddet olayları görülmektedir. Etnik grupların kültürel özellikleri kentsel uyum(suzluk)ları ve bütünleş(-e-me)meleri bireysel, yerel, ulusal ve küresel düzeyde ele alınabilir. Dünyanın değişik toplumlarında etnik gruplara karşı farklı şekillerde sosyal uyum(suzluk) ve bütünleş(eme)me durumları gösterilmiştir. Örneğin bazı ülkelerde etnik grupların kimliği, ulusal kimlik içerisinde zamanla erimiş veya eritmeye çalışılmış (asimilasyonist yaklaşım) ve bazı ülkelerde de etnik grupların varlığı ve çeşitliliği kabul edilip, etnik grupların kimliklerini devam ettirebilmesi için çeşitli olanaklar sunulmuştur (çokkültürcü yaklaşım)²¹⁴.

214 Literatürde çokkültürlülük ve çokkültürcülük bazen birbirinin yerine kullanıldığını görmekteyiz. Oysa iki kavram birbirinden farklı kavramlar olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Anık'a göre, "çokkültürlülük ile çokkültürcülüğü birbirinden ayırmak gerekir. Çokkültürlülük, bir toplumda farklı kültürlerin varlığına işaret eden bir olgudur. Çokkültürcülük ise siyasal anlamda çokkültürlülüğün tanınması içermektedir. Bir toplumda bir kültürün ön plana çıkartılıp ötekilerinin bastırılmasının aksine; farklı etnik, dinsel ve/yahut cinsel kimliklere ait kültürel farklılıkların kabul edilmesi ve bunlara yaşam alanının tanınması, çokkültürcülüğü işaret etmektedir." **Bkz.** Mehmet Anık, **Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi**, s. 12. Çokkültürcü yaklaşımda, farklı kültürlerin veya kültürel çoğulcuğun korunmasının politik imkanları aranır. Bu imkanlar hem farklı kültürlerin varlıklarının sürdürüldüğü yani gelecek nesillere aktarıldığı hem de bu farklı kültürlerin birbirleri aralarında herhangi bir çatışma ve baskılaşma olmadan birbirleriyle yaşama olanakların sunulduğu bir yaklaşımın benimsenmesini işaret etmektedir. Özgür'e göre ise, Bugün literatürde "çokkültürlülük (multiculturalism)" başlığı altında yapılan tartışmaların çoğu aslında İngilizce karşılığı "multiculturalism (çokkültürcülük)" olan yaklaşımları ifade etmek için kullanılmakta ve yanlış bir çeviri ya da kullanımla sürdürülmektedir. Oysa "çokkültürlü" ve "çokkültürcü" olmak birbirinden hem kavramsal hem de pratik açıdan farklıdır. Kavramsal açıdan fark şudur; Çokkültürlülük, en sade ve temel anlamıyla birçok kültürün bir arada bulunmasının betimsel olarak tanımlanmasıdır. Dolayısıyla günümüzde neredeyse bütün toplumlar çokkültürlüdür, çünkü en azından iki farklı kültürün bir arada bulunması söz konusudur. Çokkültürcülük (multiculturalism) ise birçok kültürün bir arada bulunması olarak tarif edilen çokkültürlü toplumlarda, bütün bu kültürlerin ya da farklılıkların eşitlik, adalet, özgürlük, barış ve hoşgörü temelinde bir arada yaşamasına yönelik ideali ifade etmektedir. Dolayısıyla uygulamada da bir toplum farklı kültürlerden oluşuyorsa betimsel olarak o topluma "çokkültürlü" diyebiliriz. Ancak "çokkültürcü" olmak bu farklı unsurların eşitlik ve demokrasi temelinde, kendini gerçekleştirerek yaşamasına olanak verecek her türlü düzenlemeyi yapmaktır ki bu da uygulama düzeyindeki farklılıktır. **Bkz.** Özge Özgür, **Çokkültürcü Sosyal Hizmet Uygulamasına Eleştirel Bir Bakış: Londra'dan Bir Örnek**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2009, s. 5.

Etnik kimliğin bir diğer önemli boyutu kentsel uyum ve bütünleşme konusu bağlamında mekansal yerleşme durumlarında ortaya çıkan kentsel uyumsuzluk ve bütünleş(c)meme durumu olarak “kentsel ayrışma” olgusudur. Kentsel ayrışma, kendini kentsel alanlarda etnik kümelenmeler/yoğunlaşmalar şeklinde kendini göstermektedir. Bu durum bazen etnik kimlik, dini kimlik ve hemşehrilik temelli bazen de bu öğelerin iç içe geçtiği yapılar şeklinde kendini göstermektedir. Bu yerleşme düzenlerine örnek olarak gecekondulaşma, gettolaşma, varoş alanları vb. durumları gösterilebilir.

Modern dünyada yani küreselleşme süreci ile birlikte kimlik olgusu ve bu olguyla ilintili diğer kavramlar önemli bir konuma gelmiştir. Örneğin, yurttaşlık, ayrımcılık, ırkçılık, ayrılıkçılık, eşitlik, toplulukçuluk, çokkültürlülük, çokkültürcülük, öteki, etniklik, etnik grup, kültür, ulus, uyruklu, dil, soy, akrabalık, din, sömürgecilik, kölelik, azınlıklar gibi kavramlar sayılabilir. Her bir kavram başlı başına modern dünyada tartışılan ve derinlik kazanan veya kazandırılan kavramlar olduğu söylenebilir. Nitekim dışgöçler bağlamında bu durumu değerlendiren Göker'e göre, “etnisite ve etniklik bağlamında kimlik ve aidiyete ilişkin tartışmaların günümüz göç literatüründe oldukça önemli bir yeri olmasının en temel nedeni; sosyal ve kültürel bütünleşme sorununun, göçmenlerin sahip oldukları kültürel, ulusal, dini kimlikler ve aidiyet bağlarıyla yakından ilişkili olmasıdır. Göçmenlerin sahip oldukları ve aynı zamanda dahil oldukları bu kolektif kimliklerin uyum ve bütünleşme süreçlerine doğrudan etkileri bulunmaktadır. Diğer taraftan göçle birlikte gelen ve tecrübe edilen uyum ve bütünleşme süreçleri, göçmenlerin bireysel ve kolektif kimliklerinde değişikliklere neden olmakta, aidiyet bağlarını farklı bir bağlama yerleştirmektedir”²¹⁵ demektedir.

Modern dönemde uluslar icat edilirken ulus-devlet içerisindeki alt kimlik/ kültürlerin veya azınlıkların zamanla kaybolacağı şeklinde bir inanç olmasına rağmen bu durum asla gerçekleşmemiştir. Aksine günümüzde küreselleşme süreci ile birlikte ulus-devletlerin varlığı tartışmalara konu olmuştur ve günümüz küresel dünyasında alt kimlik/kültür patlaması durumu gerçekleşmiştir. Günümüz küresel dünyasında bir taraftan alt ve öznel kimlikler küreselleşmenin etkisi ile daha tümleşik bir dünya kültürüne evrilirken diğer taraftan bu alt ve öznel kimliklere yönelen parçalanmışlık türü bir kültürel süreç yaşanılmakta olduğu görülmektedir. Nitekim Barth'a göre, “endüstri toplumunun gerektirdiği kurum ve kuruluşların dünyanın hemen her yerinde yaygınlık kazandığı günümüzde, gruplar arasındaki kültürel farklılıkların azalmasına rağmen etnik kimliklerin ve sınırların

215 Göker, a.g.e., s. 27-28.

azalmayıp arttığına tanık olmaktadır²¹⁶ demektir. Yine Daniş ve Üstel'e göre, "günümüzde bütün siyasal sistemler, ortak ya da en azından benzer sorunlarla, özellikle de 1980'lerden itibaren kararlı bir biçimde yükselen kimlik talep ve politikaları karşısında sosyal parçalanma tehdidiyle karşı karşıyalar"²¹⁷ demektelerdir.

Günümüz göç ve kentleşme çağında göç, kentsel uyum ve bütünleşme ve kimlik ile ilintili konular önemli olmaya başlanmış ve bu konular hakkında daha da derinlik sağlanabilmesi için bilimsel olarak araştırılmaya başlanmıştır. Nitekim göçün doğal sonucu olarak farklı kültürden gelen insanların belli bir kentte yerleşme ve burada yaşamlarını inşa etmede bireysel ve grupsal kimlik algılamalarına değişik düzeylerde kente uyum ve bütünleşme düzeyleri gösterirler. Bazı durumlarda bu kimlik algılama durumlarına göre varılan yerde uyum ve bütünleşme sağlanırken bazı durumlarda bu uyum ve bütünleşme asla sağlanamaz.

Göç yoluyla kentsel alanlara gelen bireyler ve gruplar kentsel alanda, yeni bir sosyalizasyon süreci (kültürel uyum/kültürlenme) içine girdikleri için yeniden bir kimliklenme sürecini beraberinde getirmektedir. Gerçekten bu yeniden kimliklenme durumu varılan yerde, mikro alandan makro alana varan şekilde bireysel ve toplumsal değişmeyi beraberinde getirmektedir. Bireysel ve toplumsal düzeyde değişen öğelerden biri de bireysel ve grupsal düzeyde değişen yeniden kimliklenme durumudur. Yeniden kimliklenme bir süreç olarak bireylerin veya grupların dâhil oldukları yeni toplumda kimliksel anlamda değişim ve dönüşümler geçirmesidir. Birey ve gruplar baskın topluma göre ve kişisel algılamalarına göre kimliğin tekrar tekrar yeniden kurgulanması sonucunda kimlik tanımlama ve tanımlanma durumları sürekli bir değişim geçirmektedir. Örneğin, iç göçler bağlamında değerlendirildiğinde, gelişmiş metropol kentlere gerçekleştirilen göçlerde, varılan yerdeki toplumlarda görece olarak kültürel çeşitliliğin fazla olmasından yani heterojen toplum olmasından dolayı kimlik tanımlamaları ve tanımlanmaları ile nispeten küçük kentlere ve kültürel çeşitliliğin fazla olmadığı veya homojen toplumlarda kimlik tanımlama ve tanımlanma durumu farklılaşmaktadır. Kente sonradan gelenler ve onların çocuklarına karşı varılan yerdeki toplum tarafından algılanma biçimleri onların kimliklerinin de şekillenmesinde etkili bir faktör olarak değerlendirilebilir. Kente sonradan gelenler ve onların çocukları negatif çağrışımlarla anıldığı zaman kentsel uyum ve bütünleşme gerçekleşemez. Bu durum kente sonradan gelenlerin kendi kültürlerine daha sıkı sarılmasına ve varılan toplumla etkileşimden kaçınarak bir ayrışma sürecine yol açabilir.

216 Barth, a.g.e., s. 36.

217 Daniş ve Üstel, a.g.e., s. 8.

Göçün belki de en doğal sonucu farklı birey, grup, toplulukların ya da farklı kültürlerin bir araya gelmesidir. Değişik kültürlerden (dinlerden, dillerden ve ırklardan) insanların aynı ortamda bulunmaları nedeniyle ortaya çıkan bu gerçeklik, etnisite kavramının ve bu konudaki teorik açıklamaların incelenmesini zorunlu hâle getirmektedir. Nitekim Yalçın'a göre; "göç, hiç bitmeyen anlamlandırmalara yol açmakta, yeni tanımlar ve kimlik içerikleriyle sonuçlanmaktadır. Bu yüzden katı ve sabit kimliklerin alanı olarak değil, *karşılaşmalara* ve *karşılaştırmalara* göre değişebilen dinamik bir kimlik alanı olarak göçü ele almak önem kazanmaktadır."²¹⁸

Küreselleşme süreci dünya toplumlarına kültürel bakımından tekdüze bir kültürel yapı dayatarak toplumlar arasında farklılıkları yok etmeye çalışmaktadır. Örneğin, küreselleşme süreci sonucunda ulus devletlerin yok olacağı, dünya toplumları arasında kültürel farklılık kalmayacağından dolayı etnisitenin de önemi olmayacağı sıklıkla dile getirilmiştir. Öyle ki Yalçın'ın da vurguladığı gibi bu görüşü savunanların temel argümanı, "göçle ilişkisi içinde etnisite kavramına duyulan ilginin önemli nedenlerinden bir tanesi, etnisitenin iyi kavranabilmesiyle kavramın bir sorun alanı olmaktan öte belki de yakın bir gelecekte etnik grupların kültürel mozaik şeklinde görülebileceği bir yapılanma yaratabilme ihtiyacıdır."²¹⁹ Küreselleşme sürecinde dünya toplumlarında kültürel düzeyde beklenen durum, küreselleşme süreci ile birlikte tüm dünya toplumlarında problemsiz bir çokkültürlülük ve kültürel mozaik ikliminin oluşacağı öngörüsü yapılmıştır. Oysa bu durum asla gerçekleşemeyen bir mit olduğu söylenebilir çünkü içinde bulunduğumuz dünyada etnisite farklılıkları dolayısıyla birey, grup ve toplumsal düzeyde etnik çatışma, savaş, karışıklık ve gerilimlerden meydana gelmektedir. Nitekim Barth'a göre, "endüstri toplumunun gerektirdiği kurum ve kuruluşların dünyanın hemen her yerinde yaygınlık kazandığı günümüzde, gruplar arasındaki kültürel farklılıkların azalmasına rağmen etnik kimliklerin ve sınırların azalmayıp arttığına tanık olmaktadır."²²⁰

Türkiye'de *etnisite*, *etniklik*, *etnik grup* ve *etnik kimlik* kavramları yeterli kadar ilgilenilmemiş kavramlar olmasına karşın, Türkiye, çok-etnili yapısı ve etnik temelli birçok problem yaşaması nedeniyle, bu alandaki çalışmaların sayısı ve niteliğinin artırılması gereken bir ülkedir. Türkiye'de, konuşulan birçok farklı dil olması, Türkiye'deki etnik çeşitliliğin ilk ve öncelikli nedenidir. Türkiye'nin etnik yapısının şekillenmesinde önemli rol oynayan bir diğer faktör de Türkiye toplumunu oluşturan topluluklar arasındaki inanç

218 Yalçın, *Göç Psikolojisi*, s. 92.

219 A.g.e., s.76.

220 Barth, a.g.e., s. 36.

farklılıklarıdır. Bilindiği gibi, inançsal farklılıklar bir topluluğun etnik olarak nitelenmesi için yeterli bir neden olarak görülebilir; çünkü etnik topluluğun oluşmasının temel nedeni kültürel özelliklerdir ve birçok örnekte inanç ve pratikler kültürel bir özellik olarak sosyal kimliklendirme süreçlerinde dilsel farklılıklar kadar etkili olabilmekte, topluluğun inancı ile söz konusu topluluğun ilişkide olduğu geniş sosyal çevrenin inancı arasındaki farklar ise bu kimlik duygusunun düzeyini arttırıcı bir etkiye bulunabilmektedir. Dil temelli etnik topluluklara örnek olarak Kürtler, Zazalar, Çerkezler, Gürcüler, Pomaklar, Boşnaklar, Arnavutlar, Lazlar ve Araplar; dinsel temelli etnik topluluklara Aleviler, Caferiler ve benzeri birçok topluluk örnek gösterilebilir. Nusayriler ve Yezidiler ise hem dilsel hem de dinsel farklılık yoluyla tanımlanan etnik topluluklara verilebilecek en dikkat çekici örneklerdir.²²¹

Kimlik tanımlamalarına yakından bakılacak olunursa ilk dikkat çeken durum, kimlik kavramının aidiyet duygusu ilgili bir kavram olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Aidiyet, “biz” ve “onlar” şeklinde bir farklılaştırma ya da bireyin kendisini “ötekilerle” mukayesesi ile oluşan, “biz ve diğerleri” kategorisine göre *inşa edilen* bir kavram olduğunun bilinmesi gerekir. Yani kimliğin oluşumu için öncelikle “ötekine” ihtiyaç vardır ve “ötekine” göre benzerlikler ve karşıtlar doğrultusunda birtakım sosyal sınırlar çizilerek aidiyet dolayimli kimlik oluşturulmaktadır. Örneğin, bazı insanlarla ortaklıklarımız olduğunu ve bunları kendimize yakın hissederken bazı insanlarla ise farklılıklarımızın olduğunu kabul ederek bir ötekileştirme ve dışlama düşüncesi ve duygusu içerisinde oluruz. Yalçın’a göre, kimlik kavramı, “hem başkalarını dışarıda tutmaya yarar hem de bir kimliği paylaşan grup üyelerine ‘biz’ duygusunu ve bilincini verir (...) Bireylerin kendilerini tanımlamada ‘Ben kimim?’ sorusu önemli rol oynar. Toplum içinde yaşamının bir sonucu olarak, insanlar yaşadıkları topluma, topluluğa ve gruba aitlik hissi geliştirmede mutlaka bir kimlik kullanmak zorundadır.”²²²

Kimlik kavramını sosyal ve kolektif kimlik kavramları çerçevesinde değerlendiren Bilgin’e göre *sosyal kimlik*, kimliğin kişiler arası düzeydeki ifadesi ve benliğin belirli bir sosyal gruba ait olduğu hakkındaki bilgi veya bilince dayanan bölümü olarak açıklar. *Kolektif kimlik* ise, sosyal kimliğin topluluklar düzeyindeki ifadesi olarak nitelenmektedir. Sınırları belirli bir alanda, belirli bir kültürel kimlik tarafından taşınan etnik, dinsel, ulusal kimlikler bu kapsamdadır. Kolektif kimliklerde kontrast, ötekilerine göre

221 İnan Keser, “Kentsel Dinamikler ve Kamusal Alan Farklılaşması: Adana Nusayrileri”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2006, s. 9-10..

222 Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, s. 69-79.

farkını ortaya koyma, güvenlik duygusu verme, harekete itme, objektif-subjektif özellikleri birleştirme, süreklilik sağlama, dönüştürme gibi nitelikler vardır.²²³

Kimlik kavramını sosyal ve kolektif kimlik kavramları çerçevesinde değerlendiren Yalçın'a göre, "*sosyal kimlik*, sosyal gruba (veya gruplara) üyeliğin bilgisini, bu üyeliğe verilen değeri ve üyeliğin kişi için duygusal önemini içeren bir *benlik-kavramıdır*. Örneğin, kendini çevreci olarak tanımlayan biri, çevrecilerden oluşan bir gruba üye olduğu bilgisine sahiptir, bu grup üyeliğine değer vermektedir ve duygusal açıdan bunu önemli bulmaktadır (...) Kısaca, sosyal kimlik, kişinin kendini algılama biçimidir; kişi için bir değeri ve duygusal önemi vardır, birey kim olduğunu belli ölçüde kim olmadığına atıfla tanımlamaktadır. Bunun için, ait hissettiği grupları belirli boyutlar açısından diğerlerinden ayırtırmakta ve bunu iç-grubun lehine olacak şekilde yapmaktadır. *Etnik kimlik* ise, bir etnik gruba ait olma ve etnik grubu inşa etme (*construct*), şiddetin olduğu çatışma süreçlerinde daha da önemli olabilmektedir. Bir grubun üyesi olmaktan kaynaklanan ayrımcılığa, baskıya, ezilmeye maruz kalındığında kişiler daha güçlü bir şekilde kendini o gruba ait hissedebilmektedir. Kolektif ait olma, 'yerlilerle' karşılaşmanın bir sonucu olarak gerçekleşebileceği gibi, öğrenilmiş bir dayanışma nedeniyle veya bireysel yaşantılar sonucunda da gerçekleşebilmektedir ve kişi kendini bir grup üyesi olarak tanımladığında kalıp yargılara başvurabilmektedir."²²⁴

Şimşek'e göre, kimlik kavramı, bir kişinin ya da grubun/topluluğun kendi niteliklerine, değerlerine, konumuna ve kökenine ilişkin bilinçli kavrayışı olarak tanımlanabilir. Bu tanım hem bireysel hem de sosyal kimliklerin ortak bir mantığa dayandıklarını göstermektedir. Başka insanlarla olan benzerlikler üzerine kurulan sosyal kimlik bireyi çok yakından ilgilendirir ve çeşitli yönlerden ona hizmet eder: bir grup tarafından tanınma, onaylanma, desteklenme ve üyelik verilme gibi. Başka insanlarla olan farklılıklar üzerine inşa edilen bireysel kimlik de genel anlamda toplumu ve özel olarak onun içinde bulunan çeşitli grupları referans çerçevesi olarak kabul eder.²²⁵

Perşembe'ye göre kimlik oluşumu, bireylerin oluşturduğu toplumsal grupların karşılıklı etkileşiminden oluşur. Bu etkileşim, ben ve öteki arasındaki ilişki ile ifade edilir. Ben, bireysel bir özneyi ifade edebildiği gibi, herhangi bir toplumsal grubu da ifade edebilir ve farklı toplumsal gruplar arasında da ben ve öteki ilişkisi kurulabilir. Toplumsal gruplar birbirlerinden kültürel

223 Nuri Bilgin, *Kimlik İnşası*, Aşına Kitaplar, Ankara, 2007, s. 11-13.

224 Yalçın, *Göç Psikolojisi*, s. 95-97.

225 Sefa Şimşek, "Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri", *U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 3, 2002, ss. 29-39, s. 31.

yapılarındaki dünyayı algılama ve anlamlandırma biçimleri bakımından farklılık gösterirler.²²⁶

Oran göre ise her bireyin bir toplumsal kimliği olduğunu; bu kimliğin ise üç farklı biçimde sınıflandırılabilceğini belirtmektedir. Bunlar; (i) Bireysel kimlik grup kimliği, (ii) alt kimlik-üst kimlik, (iii) objektif kimlik-subjektif kimlik. Kimlik kavramının, diaspora kavramıyla yakın ilişkisi bağlamında, bu alt başlıkları incelemek yararlı olacaktır. Objektif kimlik (nesnel kimlik), bireyin doğuştan sahip olduğu tarihsel ve antropolojik kimliğidir. Subjektif kimlik (öznel kimlik) ise, bireyin kendi tercihi ile sonradan edindiği kimliktir. Bu bağlamda, dikkat edilmelidir ki [o]bjektif kimlik, özgür birey için hiçbir şey ifade etmez; çünkü iradesi dışı bir olgudur. Esas olan, s[u]bjektif kimliktir; bireyin özgür iradesiyle benimsediği kimliktir.²²⁷

Karpat'a göre ise kimlikler dış ve iç kimlik şeklinde ikiye ayrılabilir: dış kimlik; isim, vatandaşlık, dil, soy gibi somut ve şekil almasına karşılık, iç kimlik; kültür, ortak değerler, aynı siyasi ve hukuki düzen içinde yaşamının verdiği psikolojik benzerlik, yakınlık ve dayanışma duygusudur.²²⁸

Anık kimliğin mikro alandan makro alana (birey, grup, etnik, ulusal ve medeniyet kategorilerini de içerecek şekilde) kimlik tarifini şu şekilde yapmıştır; “bireyin gerek kendini, gerekse de ötekilerini tanıma ve tanımlama aracı olan kimlik, önce algılama ve akabinde bir inşa sürecini kapsar. Bu süreç içerisinde kimlik, sadece tanıma ve tanımlama değil, tanınma aracına da dönüşür. Birey, bu süreçte kendi kimliğini inşa ederken, içinde yaşadığı toplumun değer yapısından da etkilenir. Bireysel kimlik ile başlayan inşa süreci, grup kimliği, etnik kimlik, ulusal kimlik, medeniyet kimliği gibi farklı kimlik türlerini içererek devam eder.”²²⁹

Kılıçbay'a göre, “Batı dillerinde Latince'nin idem (aynı) kökünden türetilen identitè-identity kelimesi bir özdeşliği, aynılığı ifade etmektedir. Türkçe'deki kimlik ise, kim, yani “kimliklerden(sin)? Sorusundan üremiş, zorunlu bir mensubiyet işaretidir.”²³⁰ Kılıçbay'a göre, kimlik kavramı, beraberinde iki temel paradoksu da beraberinde getirdiğini iddia etmektedir. Birincisi, aynılığa ile “birey”in yok olması ve ikincisi, “öteki” üzerinden tanımlanmaya dayalı negatif bir durum olma durumu. Nitekim Kılıçbay'a göre bu durum, “birincisi, kavram ana işareti ve yönelişi itibariyle tercih küresi

226 Perşembe, a.g.m., s. 236.

227 Baskın Oran, *Küreselleşme ve Azınlıklar*, İmaj Kitabevi, Ankara, 2009, s. 75-77.

228 Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, s. 63.

229 Mehmet Anık, *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi*, Açılım Kitap, İstanbul, 2012, s. 9.

230 Mehmet Ali Kılıçbay, “Kimlikler Okyanusu”, *Kimlikler, Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl: 6, Sayı:23, 2003, ss.155-159, s. 155.

içinde yer almayan bir mensubiyeti, bir aidiyeti, bir çoklukla aynışmayı göstermektedir. Bu açıdan bir ayrışmayı değil, aynışma göstergesidir (...) Ve bu aynışma bir'lere, birimlere (unitè) götürür, ama buradan birey çıkmaz. Çünkü en basit tanımı içinde birey, diğerlerinden farklılaştığı ölçüde oluşur ve gelişir. İkinci paradoks, her özdeşlik alanı (identitè, kimlik) öyle olmayana, öyle tasarlanmayana, yani öteki(leri)ne nazaran konumlandırmak ve oluşturulmak zorundadır. Oysa bu negatif bir inşadır. Yani ne olduğu değil, ne olunmadığı üzerine oturtulan, plansız, programsız, tutarsız, ancak tarihsel ve ekonomik olabilen, toplumsallığı her zaman yapay kalmaya, kurgulanmaya muhtaç olan sakat bir mimaridir.²³¹

Gerçekten de kimliğin tanımlanmasında“öteki”nin varlığı ve ilişkisi paradoksal olarak hayati rol oynamaktadır. Tıpkı modernlik kavramının tanımlanabilmesi için gelenekselliğin kavramının varlığı veya post-modern kavramının varlığı için modern kavramının varlığı gibi “ben kimim?” sorusuna verilebilecek yanıtlarda “kim olmadığının” tanımı yapılması gerekir. Nitekim Göker de kimlik algılamalarında “öteki”nin varlığının altını çizmiştir. Göker'e göre, “onun kim olduğunu vurgularken, bu vurguyu bireyin kim olmadığı kurgusu üzerinden inşa eder. Dolayısıyla kimlik zorunlu olarak ‘kim olunmayanı’ yani ‘öteki’ni gerekli kılmaktadır. Öteki ise; ait olunmayan başka bir yeri, başka bir toplumsal grubu, başka bir inancı, başka bir ırkı, başka bir kültürü (vb. gibi) ifade etmektedir.”²³²

Bütün kimlikler bir toplumsal ilişkiler sistemi içinde meydana gelir ve bu bağlamda etnik kimlik de kolektif kimliğin özgül bir biçimidir.²³³ Etnik kimlik, bireyin kendisini bir gruba ait hissetmesi, kendisini tanımlarken etnik kimliğini referans göstermesi ve bu etnik grubun bir üyesi olduğunu idrak etmesi olarak da ifade edilebilir. Ayrıca bireylerin bazı kültürel kod ve simgelere kendilerini özdeşleştirmeleri ve inşa etmeleri, yeniden üretimleri, dış grup ile kendilerini çoğu zaman farklılaştırmaları, öznel olmaları, etnik kimliğin ortak unsurları olarak söylenebilir.²³⁴

Kimlik olgusu ile iç içe geçen başka bir kavram da “entisite” kavramıdır. Türkdoğan'a göre batı kendisi dışındaki toplulukları tanımlamak için etnisite kavramını ortaya çıkarmıştır. Nitekim Türkdoğan'a göre, “Batı, 19. yüzyılda ulus olgusuyla tanışıp ulus kavramına yeni bir tanım getirir, yeni bir içerik

231 A.g.e., s. 155-156.

232 Göker, a.g.e., s.77.

233 David Marley, ve Kevin Robins, **Kimlik Mekanları: Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar**, Çev.: Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1997, s. 74.

234 Anthony Paul Cohen, **Topluluğun Simgesel Kuruluşu**, Çev.: Mehmet Küçük, Ankara: Dost Kitabevi Yay., 1999, s. 12.

kazandırırken, aynı anda bu tanıma uymayan ya da aynı kavram içinde ele almak istemedikleri toplum ve topluluklarla karşılaşmıştır. Böylece 19. yüzyılda etnik gruplardan söz edilmeye başlanmıştır. Bu gelişmeye bağlı olarak etnoloji, antropoloji ve sosyolojiden kısa bir süre sonra bilim diye gündeme sürülmüştür. Yineleyelim; batı, ulus olgusunun yaratıcısı olarak kendisi görünürken, etnik grupları kendi dışında toplulukları tanımlamak için kullanmaya başlamıştır²³⁵ demektir.

Tarihsel olarak etnisite kavramına bakıldığında Öztoprak Sağır ve Akıllı'ya göre, etnisite kavramının yeni bir terim olarak sosyal ve siyasal bilimler dağarcığına II. Dünya Savaşı sonrasında katılmış olduğu görülmektedir. Werner Sollors, kavramın Amerika'da ilk defa "grup farklılaşmasını (Zencilerin ve göçmen ailelerinin Amerika'da doğan çocuklarının problemlerini temsil etmeyen) "*ulusal köken*"den daha geniş bir temelde kavramsallaştırabilmek üzere", W. Llyod Warner tarafından kullanıldığını ve *Yankee City Series* isimli çalışmalarda yer aldığını belirtmektedir.²³⁶ 19. yüzyılda, etnik kavramının yaygın olan anlam ve içeriğinin yanında, bilimsel çalışmalarda kendisini gösteren değişik; ancak, bağlamsal olarak kökenine bağlı kullanımlarının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kullanımların en belirgin olduğu bilim dalları etnoloji (etnoloji kelimesinin kökeni ethnos kelimesine dayanmaktadır) ve antropoloji olarak gösterilebilir (...) 20. yüzyıl başlarından itibaren, etnik kavramının ve bu kavramla bağlantılı kavramların sosyal bilimler ve günlük dildeki kullanım alanlarının önceleri yavaş; daha sonraları ise giderek artan bir şekilde genişlemeye başladığı söylenebilir.²³⁷

Günümüz Batı Avrupa dillerinde kullanılan etnik sözcüğünün kökenlerinin, Antik Yunanca ve Latince'ye uzandığı görülmektedir. Somersan, etnik sözcüğünün eski Yunanca'da "ethnos" (ulus) kavramından geldiğini aktarır. Ethnos siyasi bir varlığı değil, ortak kökene işaret etmektedir. Sözcüğün sıfat hali Latince'ye ethnicus olarak geçer ve "yabancılar", "bizden olmayanlar", "ötekiler", "dinsizler", "ilkeller" "bizimle aynı dini paylaşmayanlar" anlamlarını ifade eder. 19. Yüzyılın yarısına kadar da İngilizcede gündelik kullanımda bu anlamlara gelir.²³⁸

235 Orhan Türkdöğün, *Etnik Sosyoloji*, Timaş Yay. İstanbul, 1999, s. 60-63.

236 Sollors'tan akt., Meral Öztoprak Sağır ve H. Serkan Akıllı, "Etnisite Kuramları ve Eleştirisi", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt : 28, No:1, 2004, ss. 1-22, s. 5.

237 Öztoprak Sağır ve Akıllı, a.g.m., s.4.

238 Semra Somersan, *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*, Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2004, s. 22.

Yine Öztoprak Sağır ve Akıllı'ya göre, “ethnos teriminin ortak köken, doğum yeri, kabile, kavimler veya bu insanların yaşadıkları bölgeyi tanımlamak için kullanılmakta olduğu düşünülebilir.”²³⁹

Oommen'a göre, ethnicity kavramının Fransızca ethnic kelimesinden geldiğini, ortak kültürü ve hayat sivilini paylaşan ancak vatanları olmayan topluluklara vurgu yaptığını belirtmektedir. Oommen'e göre, bir etnik grubu tanımlamada birçok özelliğin bir arada ya da farklı kombinasyonlar içinde bulunması gerekir. Bu özellikler din, mezhep, kast, bölge, dil, soy, ırk, renk ve kültür farklılıklardır.²⁴⁰ Yine benzer bir tanımlama ile M.G. Smith'e göre, etnik birliği, aynı ortak soydan geldiklerine, ortak kültürel mirasa ve geleneklere sahip olduklarına inanan ve öyle oldukları da başkaları tarafından onaylanan insan topluluğu olarak tanımlamaktadır.²⁴¹

Cordell'in tanımlamasına göre etni (ethnic, ethnicity), bir insan grubuna, ortak bir kişilik ve bağlılık duygusu veren, kendilerine özel olan ve kendilerini başkalarından ayıran, ortak bir tarih, dil, din, kültür ve bir ülke üzerinde egemenlik isteği gibi özelliklerdir.²⁴²

Max Weber, “etnik grupları, fiziki görünüş ve/veya adetler ve/veya sömürgeleştirme ve göç nedeniyle ortak kökleri olduğuna dair subjektif inanç duyan insan toplulukları” olarak tanımlar.²⁴³ Böylece Weber, etnik grubu biyolojik olarak tanımlanan ırktan ayırmış, etnik grupların oluşumundaki siyasal ve toplumsal faktörün rolünü belirlemiştir.²⁴⁴

Aydın ve Emiroğlu'na göre etnisite, “belirli dinsel, dilsel, mekânsal ve/veya kültürel özellikler bakımından hem kendisini diğerlerinden ‘ayrı’ gören hem de diğerleri tarafından ‘başka’ sayılan, bütünlüklü bir kimliğe ve kendine özgü kültürelleme sürecine sahip, içerden evlenmek suretiyle bu grup kimliğini koruyan ve grubun sürekliliğini sağlayan toplumsal/kültürel ve bazen de siyasal oluşum”dur.²⁴⁵

239 Öztoprak Sağır ve Akıllı, *a.g.m.*, s.1-2.

240 Oommen'den akt., Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, s. 80.

241 Smith'ten akt., Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, s. 80.

242 Karl Cordell, “Introduction: Aims and objectives”, *Ethnicity and Democratisation in the New Europe*, Ed.: Karl Cordell, Routledge, New York, 1999, p. 4-5.

243 Max Weber, *Economy and Society*, Berkeley, University Of California Press, 1968, s.389'dan akt., Eylem Özdemir, “Kültürel Kimliklerin Kentsel Gerilim Odağına Dönüşmesinde Toplumsal Süreçler: Mersin Örneği”, *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları*, Der.: Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak ve M. Şiriner, Örgün Yayıncı, İstanbul, 2. Baskı, 2013, ss. 375-408, s.375.

244 Monserrat Guibernau ve John Rex, “Introduction”, *The Ethnicity Reader*, Ed. By. Monserrat Guibernau ve John Rex, Cambridge, Polity Press, 1997, pp, 1-9, p. 3.

245 Aydın ve Emiroğlu, *Antropoloji Sözlüğü*, s. 276.

Marshall'ın sosyoloji sözlüğünde etnisite, "ait oldukları ve içinde özgün kültürel davranışlar sergiledikleri bir toplumda kendilerini diğer kolektif yapılardan farklılaştıran ortak özelliklere sahip olduğunu düşünen ya da başkaları tarafından bu gözle bakılan kişileri tanımlayan bir terim olarak yerini almaktadır."²⁴⁶

Barth'a göre etnik sınırların veya toplumsal değerlerin korunması ile ilgili temel özellik vardır. Bunlar; "1. Etnik gruplar kendilerine özgü kriterlerle tanımlandıklarında bir süreklilik arz ettikleri görülür: Buna göre, bu grupların sürekliliği sınırların korunmasına bağlıdır. Bu sınırları belirleyen kültürel unsurlar zaman içerisinde değişebilirler; grup üyelerinin kimliklerini ve grubun örgütsel yapısını belirleyen kültürel karakteristikler de değişebilir. Ancak, grup üyeleri ile grup dışında kalan kimseler arasında kutuplaşmaya varan farklılıklar sınırların sürekliliğinin teminatıdır.

2. Etnik gruba aidiyeti belirleyen unsurlar objektif olarak nitelenen farklılıklar değil, toplumsal süreçte oluşan farklılıklardır. İnsanlar sergiledikleri davranışlar açısından ne denli farklı olurlarsa olsunlar eğer kendilerini akraba bir topluluk olan B grubuna değil de A grubuna ait hissediyorlarsa bu tanımlamayı kimse engelleyemez. Burada objektif farklılıklardan ziyade, toplumsal etkileşimin belirlediği farklılıklar önemlidir. İşte bizim üzerinde durmamız gereken konu, gruplar arasındaki objektif farklılıklar değil, bireylerin kendi kimliklerini tanımlarken kullandıkları unsurların neler olduğudur."²⁴⁷

Lzikowitz'e göre, etnik grupların öznel boyutu, etnik sınırlar olarak görülmektedir. Ona göre etnik grupları ayıran sınırlar, aralarındaki sosyal ve kültürel farklarla belirgin kılınmıştır. Lzikowitz, etnik gruplar arasındaki sosyal ve kültürel farklılıkları şu şekilde belirtmiştir:

1. Dil, kültürel ritüeller, mimikler, jestler ve gelenekler olsun bütün anlatım tekniklerindeki farklılıklar. Ayrıca geleneksel aidiyet gibi farklılıklar da buraya dâhil edilebilir.

2. Büyük ölçüde dünya görüşünün ve toplumsal yapının bir ürünü olan değer sistemleri. Bu değer sistemleri anlatım teknikleriyle doğrudan bağlantılıdır.

246 Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akinhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1999, s. 215.

247 Barth, a.g.e., s. 17-18.

3. Bireysel tanımlama, yani bireylerin kendilerini bir gruba ait görüp görmedikleri ve bu kimselerin grup tarafından aidiyetlerinin tanınıp tanınmadığı konusudur.²⁴⁸

Narrol etnik grubu, sosyal aktörlerin içinde yaşadıkları gruplara ilişkin yaptıkları tanımlamalar sonucunda oluşan toplumsal kategoriler olarak değerlendirmektedir. Narrol'a göre etnik grup; biyolojik olarak kendi varlığını sürdürebilen (biyolojik); açık bir şekilde ortak bazı temel kültürel değerlere sahip olan (kültürel); karşılıklı etkileşim ve iletişimin olduğu bir alan yaratan (etkileşim); kendisi ve diğer etnik gruplara ait bireyler tarafından bir etnik gruba aidiyetle tanımlanan insanlardan oluşan toplumsal kategoriler olarak nitelendirmektedir.²⁴⁹

Giddens'e göre, etniklik, anlam açısından bütünüyle toplumsal bir kavramdır ve sosyalleşme süreci ile sonradan kazanılır. Etniklik kültürel pratiklere ve belli bir toplumun insanlarını diğerlerinden ayırt eden görünümlere atıfta bulunur. Etnik grupların üyeleri kendilerini toplumda diğer gruplardan kültürel açıdan farklı görür, karşılığında da diğer gruplar tarafından farklı görülürler. Farklı özellikler bir etnik grubu diğerlerinden ayırt etmeye yardımcı olabilir ancak, bunlar arasında en bilinenler dil, tarih ya da (gerçek ya da hayali) atalar, din, giyim ya da süslenme tarzlarıdır. Etnik farklılıklar bütünüyle öğrenmiştir... Aslında etniklikle ilgili doğuştan olan hiçbir şey yoktur. Etniklik, zamanla üretilen ve yinelenen, bütünüyle toplumsal bir olgudur. Toplumsallaşma yoluyla genç insanlar, topluluklarının yaşam tarzlarını, normlarını ve inançlarını özümserler.²⁵⁰

Karpat'a göre, "etnisite (ethnos), eski Helen medeniyetinde ortaya çıkmış bir terimdir ve belirli bir grubun özünü ifade eder. Ethnos, dil, din veya siyasi iradenin yarattığı kimlikleri kapsayan, bununla birlikte onların üstünde ve ötesinde, belirli bir toplumun başkalarından ayrılan özelliklerini ifade eden bir kimliktir. Etnisite terimi aynı zamanda soy manasına geldiği için ırk manasında da kullanılır ki bu yanlıştır. Etnisite, insan kimliklerinin en dayanıklı ve uzun süreliisidir."²⁵¹ Öyle ki Karpat'a göre, etnisite (etnik grup), bir kavmin gerçek kimliğini tanımlayan bir kültür ifadesidir. Gerçekten belirli bir grubun kültürü ve davranış özellikleri incelendiği zaman, yüzlerce hatta

248 Kari G. Lzikowitz, "Laos'ta Komşuluk", **Etnik Gruplar ve Sınırları**, Der.: Fredrik Barth, Çev.: Ayhan Kaya ve Seda Gürhan, Bağlam Yay., İstanbul, 2001, ss. 155-170, s. 162-163.

249 Raqul Narrol, "Ethnic Unit Classification", **Current Anthropology**, Vol: 5, No: 4, 1964, pp. 283-312.

250 Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Kırmızı Yay., Yayına Hazırlayan: Cemal Güzel, İstanbul, 2013, s. 535.

251 Karpat, **Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, s.34.

binlerce yıl gerilerde kalmış bazı inançları, değerleri ve davranışları bulmak mümkün olabilir.²⁵²

Etnik grup tanımlamasının II. Dünya Savaşı'ndan sonra (Zenciler ve göçmen ailelerin Amerika'da doğan çocukları tanımlamak için kullanımlara ek olarak) Afrika, Asya ve Pasifik ülkelerindeki hemen tüm grupları; Flemengler, Walonlar, Basklılar, Kuzey İrlandalılar, Kanadalı İngiliz ve Fransız kökenli insanları; 1960'lı yıllardan sonra Avrupa ülkelerine göç eden Batılı-olmayan göçmen gruplarını ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir.²⁵³

Kurubaş'a göre etnik grup, nesnel ve öznel bazı sahip olduğu özellikleri ile toplumdan farklılaşır. "Etnik grup üyeleri nesnel açıdan 'biz' olmanın gereği olarak dil, kültür, din gibi paylaşılan ortak ve ayırıcı değerlere sahip olduğu kadar, öznel olarak buna dönük bir aidiyet duygusu da taşırlar. Ayrıca davranışsal olarak diğer etnik grup üyeleri ile etkileşimlerinde farklılıklarını vurgulayarak, buna dönük bir 'öteki'lik duygusu taşırlar."²⁵⁴

Bu anlamda etnik kimliğin dışı vurulan göstergeleri, etnisitenin objektif unsurları olarak değerlendirilir. Buna göre dil, yaşam şekli, aile biçimi ve evlilik tipi, arkadaşlık ilişkileri, etnik kurumsal organizasyonlar, etnik birlik ve dernekler, dinlenen müzik, evlerin mimarisi gibi açıkça gözlenebilen kültürel özellikler, hatta etnik yiyecek tüketimi etnisitenin objektif niteliklerine işaret etmektedir. Kültürün etnisite üzerindeki etkisi kültürlerin dünyayı yorumlaması, bir anlam yaratması ve böylece bireylere bir kimlik duygusu sağlaması noktasıdır. Etnik grup üyelerinin kimlik bilincine, yani biz bilincine sahip olması, etnisitenin subjektif yönüne işaret etmektedir. Bir gruba ait olma ve kimliğini o gruba göre tanımlama ihtiyacından ötürü, etnik gruplar birey için sadakat odağı teşkil etmesi açısından önemlidir.

Sosyoloji bilimi açısından objektif bakışla ele alındığında etnik grup, diğerlerinden önemli farklılıklara sahip topluluğu ifade eder. Yani yaşayış ve kültür özelliklerinin büyük kısmı bakımından diğerlerinden farklı öğelere ve uygulamalara sahip grup etnik grup olarak tanımlanabilir. Etnik grup kavramı oldukça geniş anlamlarda kullanılabilen, yine yukarıda etnisite kavramı bağlamında değinildiği gibi bazen "milliyet-ulus" kavramı yerine kullanıldığını görmekteyiz. Ortak soy ve kültür, dil ve akrabalık bağları, doğuştan kazanılan özellikler, geleneklerin nesilden nesle aktarılması gibi unsurlar etnik grubu tanımlarken kullanılan değişkenler olmuştur. Öztoprak Sağır ve Akıllı'ya göre, "etnisite kuramlarının incelenmesinde karşılaşılabilecek

252 A.g.e, s. 34.

253 Öztoprak Sağır ve Akıllı, a.g.m., s. 5.

254 Erol Kurubaş, "Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki", *Doğu-Batı Dergisi*, No: 44, 2008, ss. 11-41, s. 14.

başka bir sorunun ise, etnisite ve milliyetçilik kavramları arasındaki farklılığın belirsizliğinden ileri geldiği söylenebilir. İnceleme alanı ve terminoloji olarak neredeyse tamamen aynı temelleri paylaşan -bazı yazarlar ikisi arasında bir fark olmadığını belirtmektedir- etnisite ve milliyetçilik kuramlarında yer alan düşüncelerin hangisi için geçerli olabileceği sorusunun cevaplanması oldukça zordur. Bu yüzden etnisite konusu incelenirken milliyetçilik kuramlarının desteğinden yararlanmak gerekmektedir.”²⁵⁵ Sosyolojik bir çalışma olan bu çalışmada araştırmanın konusu (etno-kültürel bir grup olarak Isparta’da yaşayan Tunceliler) bağlamında ön plan çıkan primordialist (ilkçi) ve araçsalıcı (instrumentalist) ya da durumsalıcı (circumstantialist) etnisite kuramlarının varsayımları üzerinde durulacaktır.

Primordiyalist (primordialists) kuramcılara göre etnisite, “ilksel/asli” niteliğe sahip bir kavramdır ve zamanın dışında doğal olarak bulunmaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde etnisite a priori’dir. Etnik kimliğin bir yanı sıra doğal, sabit ve kan bağı ile gelen, değişmez yani primordial nitelikleri içerdiği düşünülür. Bu anlamda etnik kimlik bir seçim konusu değildir. Etnik kimlik doğuştan gelen özellikleri işaret eder. Ancak bu kan bağı biyolojik olmak zorunda değildir, sadece böyle bir bağın olduğuna yönelik inanç da olabilir. Aslında bu yaklaşımın temelleri, sosyal evrimci kuramların içinde bulunabilir. Tarihsel olarak, 1950’lerin ve 1960’ların modernleşme ve ulus kurma kuramcılarının, bugün etnisite terimiyle ifade edilen bağlılıkları veya dayanışma biçimlerini “geleneksel bağlılıklar” olarak gördükleri söylenebilir. Bu geleneksel bağların aslında doğal ve “primordial” (ilkçi) olduğunu savunan kuramların ileri sürülmesine yol açmıştır. İlkçi yaklaşımı etnisite tartışmaları içine sokan Edward Shill ve Clifford Geertz’dir.

Bu yaklaşım başlangıcını Edward Shill’in 1957 tarihli ünlü makalesi “Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties” dan alır. Shill, teori ve araştırma arasında ilişki bulunduğunu ispatlama uğraşısı içinde bu makalesinde kan bağına dayalı ilişkilere değinmektedir. Amerikan ve Alman ordularında askerler arasındaki birincil gruplar içindeki farklı dayanışmayı fark eden Shill, kan bağıyla ilgili sonuca aile ve akrabalık üzerine yaptığı bir çalışmayla ulaştığını belirtmektedir (...) Yaklaşımın önemli bir temsilcisi olan Clifford Geertz, bir adım daha ileri giderek, kan bağına temel alan yaklaşımı geliştirmiştir. Geertz’e göre, kan bağı temele konulsa da ayrıca ırk, dil, bölge, din ve gelenekler de dikkate alınmalıdır. ²⁵⁶ Bu yaklaşım içinde yer alan düşünürlerden Harold R. Isaacs, doğumla gelen etnik kimliğin önemine değinmekte ve fiziksel özelliklerle kültürel özellikler arasında

255 Öztoprak Sağır ve Akıllı, a.g.m., s. 6.

256 Shill ve Geertz’ten akt., Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, s.84-85.

belirli bir ayırım yapılması gerektiğini savunmaktadır.²⁵⁷ Burada kan bağıyla belirtilmeye çalışılan şey, bir etnik gruba doğumla katılan yeni üyenin, istese de istemese de, o grubun kimliğini edineceği savıdır. Gruba doğumla katılan birey, o grubun dilini, dinini, geleneklerini ve hayat tarzını hazır bulur.²⁵⁸ Primordiyalistlere göre etnisite; din, dil, akrabalık, doğum yeri, gelenek ve görenek gibi sabit verilerden oluşan bir bağlılık duygusu ve sosyal dayanışmadır.²⁵⁹

Yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü üzere, bu yaklaşım etnisiteyi sosyal yapının sunduğu bir şey olarak görmekte ve etnik üyeliğin doğumla kazanılması nedeniyle sosyal hayatın kalıcı ve fundamental bir yanı olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır. Etnik kimlik, özellikle fiziksel farklılıklara dayanıyorsa, bunun katı bir şekilde süreceği kabul edilmektedir.²⁶⁰

Primordialist görüşe ters olarak araşsalcı yaklaşımı savunanlara göre, etnisitenin doğuştan kazanılmadığını savlamakta, kan bağından ziyade sonradan inşa edilen bir sosyal durumsallığa işaret eder. Etnisite sabit değildir ve durumsaldır yani zamana, duruma ve koşullara göre anlamı, önemi ve içeriği değişip şekillenen, toplumsal olarak inşa edilen bir yaratımdır. Nitekim Iain Chambers'ın da belirttiği gibi, verili olmayan *inşa edilen* bir varlık olarak kimlik, "aslında bir yolculuk, açık uçlu ve tamamlanmamıştır. İçinde sabit bir kimliğin ya da nihai bir varış noktasının olmadığı süre giden bir fabl, bir icat ve bir inşadır."²⁶¹

Stokes, etnisitelerin yaratılma, devam ettirilme ve sınırların müzakeresi şeklinde anlaşılması gerektiğini savunmaktadır. Yani, ona göre de etnik kimlikler, katı sınırlarıyla anlaşılmamalı; tam tersine, zaman zaman sınırlarının değiştiği kabul edilmelidir.²⁶² Durum(lar)a göre sınırlar sürekli değişip, sürekli bir yaratım şeklinde devam eder. Barth, benzer bir görüşle, "etnik durum, önceden-tanımlanmış, durağan grupları değil, aralarındaki sınırları tanımlamak suretiyle grupların kendi kimliklerini kurdukları ve kendilerini buna göre yapılandırdıkları bir toplumsal durumu tanımlar"²⁶³ şeklinde bu durumu tarif eder. Yine Barth'a göre etnisite, "töze ilişkin

257 A.g.e., s. 84.

258 A.g.e., s. 84.

259 Kurubaş, a.g.m., s. 13.

260 Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, s. 86.

261 Iain Chambers, *Göç, Kültür, Kimlik*, Ayrıntı Yay., Çev.: İsmail Türkmen ve Mehmet Beşikçi, 2. Baskı, İstanbul, 2014, s. 45.

262 Stokes'ten akt., Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, s. 88.

263 Barth, a.g.e., s. 17-18.

bir oluşum değildir; etnisite toplumsal grupların diğer gruplara mensup bireylerle girdikleri etkileşim süreçlerinde ortaya çıkan tasarımdır”.²⁶⁴

Johnson’a göre, etnik kimlik de her toplumsal ve siyasal kimlik gibi sembolik bir inşa ya da sosyal bir tasarımdır.²⁶⁵ Yine benzer şekilde Aydın da etnisitenin durumsal ve inşa edilen bir olgu olduğundan hareketle; etnisite, sosyo-politik ve kültürel kategorinin durumsal (contingent) ve değişkendir. Bu tespit, milliyetçi yaklaşımların özcü ve tarih-dışı etnisite inşalarına karşı, büyük ölçüde antropoloji çalışmaları içinden geliştirilmiş ve geniş kabul gören bir yaklaşım halini almış²⁶⁶ olduğunu belirtmiştir.

Paul Brass ve Craig Calhoun, etnisitenin kültürel, siyasal ve ekonomik seçkinler tarafından toplumda iktidar ve avantajlarını koruyabilmek için siyasal mitler yaratmalarının ve bu mitlerin manipülasyonunun bir sonucu olarak görülmesidir (...) Seçkinler, toplumun kültürel öğelerini kendi amaçları doğrultusunda şekillendirebilirler ve bu öğeleri kullanarak etnik hareketliliği sağlayabilirler. Bu yaklaşıma göre kültür katı ve değişmesi zor nitelikte değildir ve siyasal ve sosyal koşullara göre değişime uğrayabilir.²⁶⁷

Mason’un da değindiği gibi, insanlar değişik durumlarda değişik etnik kimlikler kullanabilirler. Dolayısıyla, bu yaklaşımın ortaya koyduğu düşüncenin temelinde aslında “insanın rasyonel bir varlık olduğu” fikri yatmaktadır. Buna göre insanlar, sürekli içinde buldukları ortamın kendilerine sunduğu imkânlardan daha fazlasını almaya çalışacaklar ve bunun için ne gerekiyorsa yapacaklardır. Bu uğurda, eğer kendi etnik kimlikleri sıkıntı yaratıyorsa, gerektiğinde o kimliklerini bile terk etmeyi göze alacaklardır.²⁶⁸

Araşsalıcı yaklaşıma savunanların düşüncelerine yakın bir tanımlama yapan Keyman’a göre, kimlik; “a) üretilmiş, b) her zaman bir kurulma süreci içinde olan, c) sabit bir öz’ü olmayan, d) hiçbir zaman tam bir oluşma özelliğine sahip olmayan ve bu anlamda, e) ontolojik bir varlık ya da gerçeklik konumuna tekabül etmeyen, f) ilişkisel bir kurgu”dur.²⁶⁹

264 Ayhan Kaya, “Sunuş”, **Etnik Gruplar ve Sınırları**, Der.: Fredrik Barth, Çev.: Ayhan Kaya ve Seda Gürhan, Bağlam Yay., İstanbul, 2001, ss. 7-8, s. 7.

265 Johnson’dan akt., Hüseyin Kalaycı, “Etnisite ve Ulus Karşılaştırması”, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı: 44, 2008, ss. 91-113, s. 105.

266 Aydın, **a.g.e.**, s. 11.

267 Öztoprak Sağır ve Akıllı, **a.g.m.**, s. 13.

268 Mason’dan akt., Yalçın, **Göç Sosyolojisi**, s. 89.

269 Fuat Keyman, “Globalleşme ve Türkiye: Radikal Demokrasi Olasılığı”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, Haz.: Nuri Bilgin, Bağlam Yay., İstanbul, 1997, ss. 283-294, s. 287.

Araçsalcı yaklaşımı savunanlara göre, kimliğin oluşumunda etnik bilinçlenme çok önemli bir yer almaktadır. Canatan'a göre etnik bilinçlenme, "kişinin kendi kökeni ve kültür geleneğini yeniden keşfederek diriltmeye çalışmasıdır. Burada kişinin etnik kültürü, yerleşik toplumun egemen kültürüne karşı bir savunma aracı olarak işlev görmeye başlamaktadır".²⁷⁰ İmparatorlukların parçalanma sürecinde, ulusal mücadeleler sonrasında kurulan yeni ulus-devletler tanınma savaşı verirken, bugün ulus-devletlerin içerisinde yaşayan ve egemen etnik gruptan farklı bir kimliğe sahip olan etnik kimlikler tanınma savaşı vermektedirler.²⁷¹

Etnik bilinçlenme, diaspora²⁷² topluluklarında daha yaygındır. Anavatanlarında uzakta azınlık şeklinde yaşayan etnik gruplar ve dinsel gruplarda etnik bilinçlenme yüzyıllar hatta binlerce yıl sürebilir. Örneğin Yahudiler, "vaat edilmiş topraklara geri dönüş" mitini yüzyıllar boyunca koruyarak -iki bin yıl sonra- İkinci Dünya Savaşı'nda sonra İsrail Devleti'nin kurulması ile sonuçlanmıştır.

Bu çalışmada yukarıdaki bakış açılarından araçsalcı bakış açısına yakın bir bakış açısı ile etnisite, etniklik ve etnik kimlik kavramlarına bakılmıştır. Yani bu kavramların içeriğine primordiyalistlerin savunduğu şekliyle özcü bir bakış açısından bakılmamıştır. Öyle ki bu kavram içeriklerine bakılırken sabit ve değişmez öz nitelikler aramaktan ziyade bu kavram içeriklerinin esnek ve dinamik bir şekliyle sürekli değiştiği bilinciyle hareket edilmiştir. Birey ve grupların sosyal, etnik ve dini kimlik algılamaları, tanımlama ve tanıma biçimleri, kendi durumlarına bağlı olarak farklı zamanlarda ve mekânlarda değişmekte ve sürekli bir inşa süreci geçirmektedir. Kısaca bu kavram içerikleri; döneme, kültürlere, ekonomik ve siyasal koşullara, grup üyelerinin algılamalarına, bireylerin tutum, ihtiyaç ve önceliklerine göre değişim-dönüşüm içerisindedir. Bu bakımdan bu çalışmada etno-kültürel bir grup olarak Isparta'da yaşayan Tunceliler grubunun inanç, siyasal, ulusal, etnik kimlik tanıma ve tanımlama biçimlerine, Isparta'da kurdukları kimliklenme biçimlerine ya da kimlik stratejilerine araçsalcı bir bakış açısı ile yaklaşmıştır.

270 Canatan, *Göçmenlerin Kimlik Arayışı*, s. 47.

271 Anık, *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi*, s. 54.

272 TDK sözlüğünde diaspora "1. Herhangi bir ulusun veya inanç mensuplarının ana yurtları dışında azınlık olarak yaşadıkları yer. 2. Herhangi bir ulusun yurdundan ayrılmış kolu, kopuntu. 3. Yahudilerin ana yurtlarından ayrılarak yabancı ülkelerde yerleşen kolları, kopuntu" olarak tanımlanmaktadır. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59bc1f62d4f1c9.59611043, (Erişim Tarihi: 09.08.2017).

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye hem iç göç hem de dış göçlerin etkisi altında bir ülke olduğundan Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar ki süreçte göç ve toplumsal uyum konuları hem yönetimsel hem de akademik açıdan hep ilgiyle takip edilmiştir. Dönemsel olarak ilk önce Büyük Mübadele sonucu Balkanlar'dan veya SSCB'nin kurulmasından sonra Kafkasya'dan zorunlu göçe maruz kalmış birey ve grupların toplumsal uyum konuları önemsenmiştir. Örneğin, yönetimsel olarak ilk dönemde çıkartılan “Zorunlu İskan Kanunu”nun ana düşüncesi; göç ve toplumsal uyum çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Nitekim kanunla hem yurtdışından Türkiye'ye gelecek olanlarla ilgili hem de yurt içinde zorunlu sevk ve iskân edilecek olanların vardıkları yerlerdeki topluma nasıl uyum sağlayabilecekleri ile ilgili kanunun ilgili maddelerinde ayrıntılı maddeler olduğu görülmektedir. Daha sonrasında özellikle 1950'lerden sonra kırdan kente hızlı göç süreçlerinden sonra genel olarak göç ve toplumsal uyum daha özeldir ise kentsel uyum ve bütünleşme konularına ilgi duyulmuştur. Sonrasında özellikle 1960'lardan Türkiye'den yurtdışına giden Türklerle ilgili göç ve toplumsal uyum akademik çalışmalar yapılmıştır. Sonrasında 1990'lı yıllarda Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşanan güvenlik ve terör olayları nedeniyle kentsel alanlarda yoğun göç süreçleri ve bu süreçler sonucundaki kentsel uyum ve bütünleşme konuları üzerinde akademik çalışmalar yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Son olarak ise Ortadoğu'daki savaş ve gerilimlerden ülkemize göç eden ve sayıları her geçen daha büyüyen, ülkemizin hem iç hem de dış politikasına nüfuz eden Suriyeli göçmenlerin toplumsal uyum ve bütünleşmeleri konusu hem yönetimsel hem de akademik olarak yakından takip edilmektedir. Bunlardan başka 1960'lardan sonra başlayan ve günümüz de devam Türkiye'den yurtdışına giden Türklerin sosyal uyumu ve bütünleşme durumları bugün de tartışılmaktadır.

Göç olgusu kentsel uyum ve bütünleşme bağlamında değerlendirildiğinde göç süreci beraberinde yeni gelinen yere “*yeniden bir uyum ve bütünleşmeyi*”

zorunlu kılmaktadır. Coğrafi olarak gerçekleştirilen fiziksel bir yer değiştirme durumu olarak göç hareketine katılan bireyler dünyanın neresinde olursa olsun bu fiziksel yer değişikliklerine az ya da çok uyum sağlarlar. Örneğin, insanların yeni göç ettiği yerin coğrafi koşullarına ve iklimine uyum sağlaması gibi. Bununla birlikte insanların bir coğrafi alandan başka bir coğrafi alana geçişi aynı zamanda toplumsal bakımdan da bir değişikliği beraberinde getirir. Göç eylemi beraberinde göç eden bireyler için yeni yaşam şekilleri (örneğin, vardığı yerin dili, örf-âdeti, yemek kültürü, müziği, iklimi, havası ve coğrafyası vb.) yaratmaktadır.

Bu çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntıları ile ifade edildiği üzere gündelik dilde her iki kavram (kentsel uyum ve bütünleşme) birbirinin yerine kullanılsa da (örneğin, gelinen yere uyarlanmayı, bu yere alışmayı ifade etme gibi) aralarında benzerliklerin olduğu gibi farklılıkların da olduğunun belirtilmesi gerekir. İki kavram arasında benzerlikler birincisi, her iki kavram bir *“yeniden bir uyarlanma”* sürecini içerisinde barındırır. İkincisi hem kentsel uyum hem de kentsel bütünleşme durumunun gerçekleşmesi için *“belli bir zaman”*ın geçmesi gerekmektedir. Üçüncüsü ise hem kentsel uyum da hem de kentsel bütünleşmenin sağlanmasında hem birey ve grupların *“istekli olmaları”* hem de varılan yerde *“olanak ve fırsatların olması”* gerekmektedir. İki kavram arasında temel farklar ise kentsel uyum kavramından anlaşılması gereken, *“kültürlenme”* süreci, kentsel bütünleşme sürecine göre *“önce gerçekleşen”*, *“zorunlu”* yani *“irade dışı”* ve kalıcı olması kesinleşmemiş her an başka bir yere göç edebilecek *“geçici olma”* duruma işaret etmektedir. Oysa kentsel bütünleşme kavramında anlaşılması gereken ise *“kültürleşme”* süreci, kentsel uyum sağlandıktan *“sonra gerçekleşen”*, *“gönüllü”* yani *“iradi bir durum”* ve *“kalıcı olma”* sürecidir.

Kaynakça

- ABADAN-UNAT, Nermin, “Sunuş Konuşması”, **Kentsel Bütünleşme (iç.)**, Yay. Haz.: Türköz Erder, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı, Yayın No:4, Ankara, 1982, ss. 17-20.
- ADIGÜZEL, Yusuf, **Göç Sosyolojisi**, Nobel Yay., Ankara, 2016.
- ADIGÜZEL, Yusuf, “Dayanışma Ağları Üzerinden Eskişehir’de Siyaset ve Göçmenlik Algısı”, **Sosyoloji Dergisi**, Sayı: 27, 2013, ss. 73-94.
- AKAN, Yusuf ve ARSLAN, İbrahim, **Göç Ekonomisi (Türkiye Üzerine Bir Uygulama)**, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Ankara, 2008.
- AKINCI, Buket, NERGİZ, Ahmet ve GEDİK, Ercan, “Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul”, **Göç Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, Temmuz-Aralık 2015, ss. 58-83.
- AKKAYAN, Taylan, **Göç ve Değişme**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, No: 2573, İstanbul, 1979.
- ANIK, Mehmet, **Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi**, Açılım Kitap, İstanbul, 2012.
- ARAYICI, Ali, **Türkiye’den Avrupa’ya Göçün 40. Yılı**, Ceylan Yay., İstanbul, 2002.
- ARSLAN, Hüseyin, **16.yy. Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskân, Göç ve Sürgün**, Kaknüs Yay., İstanbul, 2001.
- AYATA, Sencer, “Yeni Orta Sınıf ve Uydukent Yaşamı”, **Kültür Fragmanları (Türkiye’de Gündelik Hayat)**, Haz.: Deniz Kandiyoti ve Ayşe Saktanber, İng.’den Çev.: Zeynep Yelçe, Metis Yay., İstanbul, 2003, ss.39-56.
- BAL, Hüseyin, **Kent Sosyolojisi**, Sentez Yay., Bursa, 2015.
- BAL, Hüseyin, **Kentsel Yapı ve Kentleşme Süreci (Isparta-Van Karşılaştırması)**, Fakülte Kitapevi, Isparta, 2003.
- BAL, Hüseyin; AYGÜL, Hasan Hüseyin; OĞUZ, Zekavet Nuran ve UYSAL, Meyrem Tuna, “Göçle Gelenlerin Toplumsal Sorunları (Isparta Örneği)”,

- SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2012, Sayı:27, ss.191-210.
- BALCIOĞLU, İbrahim, **Sosyal ve Psikolojik Açından Göç**, Elit Kültür Yay., İstanbul, 2007.
- BAYHAN, Vehbi, “Türkiye’de iç Göçler ve Anomik Kentleşme”, **II. Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç**, DİE Yay., Yayın No:2046, Ankara, 1997, ss.178–193.
- BERRY, John W., “Immigration, Acculturation, and Adaptation”, **Applied Psychology: An International Review**, 46 (1), pp. 5-68.
- BEYAZIT, Eylem; GÜL, Hüseyin ve GÜNEŞ, Muharrem BEYAZIT, “Kent Kimliği ve Kimliksizleş(tiril)en Kentler Üzerine Bir Tartışma”, **Kent Üzerine Özgür Yazılar**, Yay. Haz.: C. Ergun, M. Güneş ve A.D. Ergun, Bağlam Yay., İstanbul, 2013, ss.149-162, s. 149.
- CASTLES, Stephen ve MILLER, Mark J., **Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**, Çev.: Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2008.
- CANATAN, Kadir, **Göçmenlerin Kimlik Arayışı**, Endülüs Yay., İstanbul, 1990.
- CEMEA, Michael M., “Disaster-related Refugee Flows”, **Antropological Approaches te Resettlement: Policy, Practice and Theory**, Ed.: Michael M. Cemea & Scott E. Guggenheim, Westview Press, Boulder-Oxford, 1993, s. 375-380.
- CHAMBERS, Iain, **Göç, Kültür, Kimlik**, Ayrıntı Yay., Çev.: İsmail Türkmen ve Mehmet Beşikçi, 2. Baskı, İstanbul, 2014.
- COHEN, Anthony Paul, **Topluluğun Simgesel Kuruluşu**, Çev.: Mehmet Küçük, Dost Kitabevi Yay., Ankara, 1999.
- CORDELL, “Karl, “Introduction: Aims and objectives”, **Ethnicity and Democratisation in the New Europe**, Ed.: Karl Cordell , Routledge, New York, 1999.
- COŞKUN, Ogün ve ZAMAN, Serhat, “Kentlere Göç Eden Kırsal Nüfusun Kentsel Uyum ve Kentleşme Düzeyleri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma: Erzurum Kenti Örneği”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 1, Yıl: 2012, ss. 1049 – 1062.
- ÇAĞLAYAN, Savaş “Göç ve Yoksulluk: Mutlak ve Doğrusal Olmayan Bir İlişki”, **Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları**, Der. Nurgün Oktik, Yakın Kitabevi, İzmir, 2008, ss. 301-324.
- ÇAĞLAYAN, Savaş, “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, Güz 2006, Sayı: 17, ss. 67-91.

- ÇAKIR, Sabri, “Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 24, Aralık 2011, ss. 129-142.
- ÇAKIR, Sabri, **İnsan-Kültür ve Toplum Yazıları**, Fakülte Kitabevi Yay., Isparta, 2008.
- DEMİR, Ömer ve ACAR, Mustafa, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ağaç Yay., İstanbul, 1993.
- DENİZ, Orhan ve ETLAN, Erol, “Kırdan Kente Göç ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Van Örneği”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 2, Yıl: 2009, ss. 472 - 498.
- Diyarbakır Göç Araştırması (Toplumsal Kabul, Uyum ve Değişme Bağlamında Diyarbakır İlinde Göç Olgusu: Sorunlar ve Çözümler)**, Ed.: Adem Solak, HEGEM Vakfı Yay., Ankara, 2016.
- DURU, Bülent ve ALKAN, Ayten (Der.), **20. Yüzyıl Kenti**, İmge Kitapevi Yay., Ankara, 2002.
- EMİROĞLU, Kudret ve AYDIN, Suavi (Haz.), **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2003.
- ERÇOŞKUN, Özge Y.; ÖCALIR-AKÜNAL, Ebru V., S.; YENİGÜL Bahar ve ALKAN, Leyla, “Kentlilik Bilincini Oluşturan Göstergeler ve Kentlilik Bilincini Geliştirme Yolları”, **PARADOKS (Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi)**, Aralık 2016, Cilt: 11, Özel Sayı, ss. 4-23.
- ERDER, Sema, **Kentsel Gerilim**, um:ag Vakfı Yay., 2. Baskı, Ankara, 2002.
- ERDER, Sema, **İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye**, İletişim Yay., İstanbul, 1996.
- ERGUN, Cem; GÜL, Hüseyin ve SALLAN GÜL, Songül, “Neoliberal Küreselleşme ve Küresel Kent”, **Kent Üzerine Özgür Yazılar**, Yay. Haz.: C. Ergun, M. Güneş ve A.D. Ergun, Bağlam Yay., İstanbul, 2013, ss. 40-69.
- ERJEM, Yaşar, **Mersin’de Göç, Kentleşme ve Sosyal Problemler**, Mersin Valiliği Sosyal Araştırmalar Dizisi Yayın No:1, Güven Ofset, Mersin, 2009.
- ERMAN, Tahire, “Mekansal Kümelenme, Siyaset ve Kimlik”, Türk Sosyal Bilimler Derneği, **Kentleşme, Göç ve Yoksulluk (iç.)**, 7. Ulusal Bilimler Kongresi, Ed.: Ahmet Alpay Dikmen, İmaj Yay., Ankara, 2002.
- ERKAN, Rüstem ve BAĞLI Mazhar, “Göç ve Yoksulluk Alanlarında Kentle Bütünleşme Eğilimi: Diyarbakır Örneği”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 22, Sayı: 1, 2005, ss. 105-124.
- ERKAN, Rüstem, **Kentleşme ve Sosyal Değişme**, Bilim Adamı Yay., Ankara, 2002.

- ERKAN Rüstem ve ERDOĞDU, M. Yüksel, “Göç ve Çocuk Suçluluğu”, **Aile ve Toplum Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 9, 2006, ss. 79-90,
- ERKUT, Gülden, “Kentleşme Sürecinin Sosyolojik Boyutu”, **Kentleşme ve Kentleşme Politikaları**, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, 1991.
- GUİBERNAU, Monserrat ve REX, John, “Introduction”, **The Ethnicity Reader**, Ed. By. Monserrat Guibernau ve John Rex, Polity Press, Cambridge, 1997, pp. 1-9.
- GİDDENS, Anthony, **Sosyoloji**, Yay.. Hazırlayan: Cemal Güzel, Kırmızı Yay., İstanbul, 2013.
- GİDDENS, Anthony, “Avrupa’nın Daha Fazla Göçmene Gereklinimi Var”, **Sosyoloji Başlangıç Okumaları**, Çev.: Günseli Altaylar, Say Yay., Ankara, 2010, ss. 281-283.
- GİDDENS, Anthony, “İrk, Etnisite ve Göç”, **Sosyoloji Başlangıç Okumaları**, Say Yay., Ankara, 2010, ss.259-260.
- GİDDENS, Anthony, “Göçmenlerin Emek Piyasası Üzerindeki Etkisi”, **Sosyoloji Başlangıç Okumaları**, Çev.: Günseli Altaylar, Say Yay., Ankara, 2010, ss. 522-527.
- GÖKER, Göksel, **Göç, Kimlik ve Aidiyet: Kültürlerarası İletişim Açısından İsviçreli Türkler**, LiteraTürk Academia Yay., Konya, 2015.
- GÖREGENLİ, Melek; KARAKUŞ, Pelin; KÖSTEN, E. Yeşim Özgen ve UMUROĞLU, İrem, “Mahalleye Bağlılık Düzeyinin Kent Kimliği ile İlişkisi İçinde İncelenmesi”, **Türk Psikoloji Dergisi**, Cilt: 29, Sayı: 73, 2014, ss. 73-85.
- GÖRMEZ, Kemal, **Kent ve Siyaset: Bir Metropol Alanda Kentleşme**, Gazi Kitabevi Yay., Ankara, 1997.
- GURAK, Douglas T. and CACES, Maria Fe, “Migration Networks and the Shaping of Migration Systems”, **International Migration Systems: A Global Approach**, Ed.: Mary M. Kritz, Lin Lean Lim ve Hania Zhtnik, Clarendon Press, Oxford, 1992, pp. 150-176.
- GÜÇLÜ, Sevim, **Kentleşme ve Göç Sürecinde Antalya’da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci**, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002.
- GÜLLÜPİNAR, Fuat, “Kent Sosyolojisi Kuramları Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi”, **Çağdaş Yerel Yönetimler (TODAİE)**, Cilt: 21 Sayı: 3, 2012, ss. 1-29, s. 2.
- GÜNER, Bülent, “Türkiye’de Kent-Kent Göçü Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, **Mediterranean Journal of Humanities**, Cilt: 7, Sayı: 1, 2017, ss. 205-212, s. 206.

- GÜREL, Sümer, “Türkiye’de Göç ve Bütünleşme Sorunsalı”, **21. Yüzyılın Karşısında Kent ve İnsan**, Haz.: Firdevs Gümüşçüoğlu, Bağlam Yay., İstanbul, 2001.
- İÇDUYGU, Ahmet ve SİRKEÇİ, İbrahim, “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Göç Hareketleri”, **75 Yılda Köylerden Şehirlere (iç.)**, Ed.: Oya Baydar, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1999, ss. 249-268.
- İSLAMOĞLU, Emel; YILDIRIMALP Sinem ve BENLİ, Abdurrahman, “Türkiye’de Tersine Göç Ve Tersine Göçü Teşvik Eden Uygulamalar: İstanbul İli Örneği”, **Sakarya İktisat Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, ss. 68-93.
- KALAYCI, Hüseyin, “Etnisite ve Ulus Karşılaştırması”, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı: 44, 2008, ss. 91-113.
- KARASU, Mithat Arman, “Türkiye’de Kent Sosyolojisi Üzerine Bir Literatür Taraması”, **1. Uluslararası Büyükçekmece Yerel Yönetimler Kongresi**, 14-15 Mayıs 2017, İstanbul, Cilt: 2, ss. 281-296.
- KARPAT, Kemal, **Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, Çev., Bahar Tırnakçı, Timaş Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2013, ss. 50-71.
- KARPAT, Kemal, “Önsöz”, **Türkiye’nin Göç Tarihi (14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göç)**, Der.: M. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2015, ss. xxi-xxl.
- KARTAL, S. Kemal, “Kentleşme Sürecinde Toplumsal Değişme Odağı Olarak Ankara”, **Kentsel Bütünleşme**, Yay. Haz.: Türköz Erder, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yayın No:4, Ankara, 1982, ss.123-163.
- KARTAL, S. Kemal, **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme**, Yurt Yay., Ankara, 1983.
- KARTAL, S. Kemal, **Kentleşme ve İnsan**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yay., No: 175, Ankara, 1978.
- KAYA, Erol, **Kentleşme ve Kentleşme**, 2.Basım, Okutan Yay., İstanbul, 2007.
- KAYA, Ayhan “Fransa-Türkleri: Cumhuriyetçi Entegrasyon Modelinin Eleştirisi”, **Türkiye’den Fransa’ya Göç ve Göçmenlik Halleri**, Der. ler: Didem Danış ve Verda İrtiş, İstanbul Bilgi Yay., İstanbul, 2008, ss. 35-72.
- KAYA, Ayhan, “Sunuş”, **Etnik Gruplar ve Sınırları**, Der.: Fredrik Barth, Çev.: Ayhan Kaya ve Seda Gürhan, Bağlam Yay., İstanbul, 2001, ss. 7-8.
- KAYGALAK, Sevilay, **Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme**, Dipnot Yay., Ankara, 2009.
- KELEŞ, İhsan, “Türkiye’de Göç Eğilimleri ve Şehirleşme Süreci”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, Aralık 1997, ss. 205-232.
- KELEŞ, Ruşen, **Kentleşme Politikası**, İmge Kitapevi Yay., Ankara, 2004.

- KELEŞ, Ruşen, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, 2.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.
- KELEŞ, Ruşen, “Türkiye’de Kentleşme ve Kentsel Gelişme Politikaları”, **Kentsel Bütünleşme**, Yay. Haz.: Türköz Erder, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı, Yayın No:4, Ankara, 1982, ss.67-78.
- KESER, İnan, **Göç ve Zor (Diyarbakır Örneğinde Göç ve Zorunlu Göç)**, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2011.
- KEYMAN, Fuat, “Globalleşme ve Türkiye: Radikal Demokrasi Olasılığı”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, Haz. Nuri Bilgin, Bağlam Yay., İstanbul, 1997, ss. 283-294.
- KILIÇBAY, Mehmet Ali, “Kimlikler Okyanusu”, **Kimlikler, Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Yıl: 6, Sayı:23, 2003, ss.155-159,
- KILIÇBAY, Mehmet Ali, **Şehirler ve Kentler**, İmge Kitabevi, Ankara, 1996.
- KIRAY, Mübeccel B., “Toplumsal Değişme ve Kentleşme”, **Kentsel Bütünleşme**, Yay. Haz.: Türköz Erder, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yayın No:4, Ankara, 1982, ss. 57-66.
- KIRAY, Mübeccel B., **Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası**, 3. Basım, Ankara, Bağlam Yay., 2000.
- KIRAY, Mübeccel B., **Kentleşme Yazıları**, 3.Baskı, Bağlam Yay., Ankara, 2007.
- KIZILOCAK, Gülay, “Almanya’daki Türkler ve Türkiye’deki Almanlar – Göçün Sebepleri ve Uyum Sorunları”, **Göç ve Entegrasyon ve Türkiye’de Azınlık – Çoğunluk İlişkileri**, Konrad Adenauer Stiftung Yayını, Ankara, 2007, ss. 57-79.
- KOYUNCU, Ahmet, **Kentleşme ve Göç**, Hikmetevi Yay., İstanbul, 2015.
- KOYUNCU, Ahmet, “Sosyoloji Kuramlarında Kent”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 25, 2011, ss. 31-56.
- KURTOĞLU, Ayça, **Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset-Keçiören Örneği**, İletişim Yay., İstanbul, 2004.
- KURTOĞLU, Ayça, “Mekansal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekanı Olarak Dernekler”, **European Journal of Turkish Studies**, Thematic Issue No: 2, 2005, <https://journals.openedition.org/ejts/375>, (Erişim Tarihi: 03.07.2017).
- KURTULUŞ, Hatice “Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye’nin Kentleşme Deneyimi”, **Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları**, Der.: Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak ve M. Şiriner, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2. Baskı, 2013, ss. 177-225.
- KURTULUŞ, Hatice, “Mekânda Billurlaşan Kentsel Kimlikler: İstanbul’da Yeni Sınıfsal Kimlikler ve Mekânsal Ayrışmanın Bazı Boyutları”, **Kimlikler, Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 23 2003, ss.75-96.

- KURUBAŞ, Erol, “Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki”, **Doğu-Batı Dergisi**, No: 44, 2008, ss.11-41
- MARLEY, David ve ROBİNS, Kevin, **Kimlik Mekanları: Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar**, Çev. Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1997,
- MARSHALL, Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürçü) Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1999.
- NARROL, Raqul, “Ethnic Unit Classification”, **Current Anthropology**, Vol: 5, No: 4, 1964, pp. 283-312.
- ORAN, Baskın, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, İmaj Kitabevi, Ankara, 2009.
- ÖNEN, Engin, “Kent, Dayanışma ve Hemşehricilik Dernekleri”, **Toplum ve Göç**, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Ankara, DİE Matbaası, 1997, ss. 450-458,
- ÖZER, Ahmet, **Kentleşme ve Yerel Yönetimler**, Ürün Yay., Ankara, 2000.
- ÖZER, İnan, **Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişim**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2004.
- ÖZDEN, Pelin Pınar, “Kentsel Yenilemenin Unutulan Ögesi: Toplumsal Yenilenme”, **Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları**, Der.: Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak ve M. Şiriner, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2. Baskı, 2013.
- ÖZDEMİR, Eylem, “Kültürel Kimliklerin Kentsel Gerilim Odağına Dönüşmesinde Toplumsal Süreçler: Mersin Örneği”, **Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları**, Der.: Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak ve M. Şiriner, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2. Baskı, 2013, ss. 375-408.
- ÖZKALP, Enver **Sosyolojiye Giriş**, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, 1990.
- ÖZYAKIŞIR, Deniz, **Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama**, Nobel Yay., Ankara, 2013.
- PEKER, Mümtaz; ÖNEN, Engin ve BALKIZ, Bekir, **Göç, Kentleşme Sorunları ve Yerel Siyaset**, Saray Kitabevi, İzmir, 1997.
- PERŞEMBE, Erkan, “Almanya’da Çokkültürlü Yapının Ayrıştırılan Unsuru Olarak Müslümanlar ve Entegrasyon Dencyimleri”, **Milel ve Nihal**, Cilt: 6, Sayı: 2, 2009. ss. 233-263.
- PİCKVANCE, Christopher, “Marxist Theories of Urban Politics”, **Theories of Urban Politics**, Yay. Haz. David Judge, Gary Stoker ve Harold Wolman, Sage Publications, London, 1995, pp. 253-275.
- RYAN, Dermot; DOOLEY, Barbara and BENSON, Ciaran, “Theoretical Perspectives on Post-Migration Adaptation and Psychological Well-

- Being Among Refugees: Towards a Resource-Based Model”, **Journal of Refugee Studies**, Volume: 21, Issue: 1, pp. 1-18.
- SAĞLAM, Serdar, “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”, **Türkiyat Araştırmaları**, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Sayı: 5, Güz 2006, ss. 33-44.
- SAĞIR, Meral Öztoprak ve AKILLI, H. Serkan, “Etnisite Kuramları ve Eleştirisi”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 28 No: 1, 2004, ss.1-22.
- SENCER, Yakut, **Türkiye’de Kentleşme**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1979.
- SOMERSAN, Semra, **Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk**, Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2004.
- ŞEKER, B. Dilara, “Göç ve Uyum Süreci: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme”, **Göç ve Uyum (iç.)**, Der.: B. Dilara Şeker, İbrahim Sirkeci, M. Murat Yücesahin, Transnational Press London, London, 2015.
- ŞEKER, B. Dilara, Kente Göç Etmiş Bir Örneklemede Kültüre Uyum (Kültürlenme) Süreçleri, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt: 3 Sayı: 2 Yıl: 2006.
- ŞİMŞEK, Sefa, “Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri”, **U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı. 3, 2002, ss. 29-39.
- TAN, Mine, **Toplumbilime Giriş**, Eğitim Fakültesi Yay., Ankara, 1981.
- TATLIDİL, Ercan, “Kentleşme ve Göç”, **Sosyolojiye Giriş**, Ed.: İhsan Sezal, II. Baskı, Martı Yayınevi, Ankara, 2003, ss. 329-361.
- TATLIDİL, Ercan, “Türkiye’de Kentleşme, İstihdam ve Eğitim İlişkisi”, **Sosyoloji Dergisi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., Sayı: 6, İzmir, 1998, ss.17-28.
- TATLIDİL, Ercan, **Kentleşme ve Gecekondular**, Ege Üniversitesi Yay., İzmir, 1989.
- TBMM İnsan Hakları Araştırma Komisyonu, “**1999 Zorunlu Göç Raporu**”.
- TEKELİ, İlhan, **Göç ve Ötesi**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2014.
- TEKELİ, İlhan, **Türkiye’de Kentleşme Yazıları**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1982.
- TEKELİ, İlhan, “Türkiye Tarımında Mekanizasyonun Yarattığı Yapısal Dönüşümler ve Kırdan Kopuş Süreci”, **Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler**, Hacettepe Üniversitesi Yay. D-26, Der., İlhan Tekeli ve Leila Erder, Ankara, 1978, ss. 299-329.
- TEKELİ, İlhan, “Göç Teorileri ve Politikaları Arasındaki İlişkiler”, **Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler**, Hacettepe Üniversitesi Yay. D-26, Der., İlhan Tekeli ve Leila Erder, Ankara, 1978, ss. 15-41.
- TEKŞEN, Adnan, **Kentleşme Sürecinde Hemşerilik**, DPT Yay., No:2669, 2003.

- TOPAL, A. Kadir, “Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye’de Kent Neresidir?” **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 6, Sayı:1, 2004, ss. 276-294.
- TÜİK, **Nüfus ve Konut Araştırması 2011**, Türkiye İstatistik Kurumu Yayın No: 4030, Ankara, 2013.
- TÜMERTEKİN, Erol, **Beşeri Coğrafyaya Giriş**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., 4. Baskı, No: 2464, İstanbul, 1994.
- TÜMTAŞ, Mim Sertaç, **Kent, Mekan ve Ayrışma (Kentsel Mekanda Ayrışma Dinamikleri)**, Detay Yay., Ankara, 2012.
- Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, 8. Baskı, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1988.
- Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, 9. Baskı, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1998.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, **Etnik Sosyoloji**, Timaş Yay. İstanbul, 1999.
- TÜRKYILMAZ, Ahmet, vd., **Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan Terör Nedeniyle Göç Eden Ailelerin Sorunları**, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını, Ankara, 1998, s. 25.
- UNUTULMAZ, K. Onur, “Gündemdeki Kavram: ‘Göçmen Entegrasyonu’ Avrupa’daki Gelişimi ve Britanya Örneği”, **Küreselleşme Çağında Göç, (Kavramlar, Tartışmalar)**, Der.: S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner, İletişim Yay., İstanbul, 2012, ss. 135-159.
- WOOD, William B., “Forced Migration: Local Conflicts and International Dilemmas”, **Annals of the Association of American Geographers**, Vol.: 84, No: 4, 1994, pp. 607-634.
- YALÇIN, Cemal, **Göç Sosyolojisi**, Anı Yay., Ankara, 2004.
- YALÇIN, Meral Gezici, **Göç Psikolojisi**, Pharmakon Yay., Ankara, 2017.
- YILDIZ, Aysel, “Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık”, **Göç Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, Ocak- Haziran 2017, ss. 36-67.

Tezler

- KESER, İnan, “**Kentsel Dinamikler ve Kamusal Alan Farklılaşması: Adana Nusayrileri**”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2006.
- MAZLUM, Ahmet, “**Kentleşme Sürecinde Toplumsal Farklılaşma ve Bütünleşme: Mersin İli Örneği**”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sivas, 2010.
- ÖZGÜR, Özge, **Çokkültürcü Sosyal Hizmet Uygulamasına Eleştirel Bir Bakış: Londra’dan Bir Örnek**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2009.

İnternet Kaynakları

- http://www.tbb.gov.tr/storage/userfiles/rehber_ve_bilgi_notlari/6360_torba_personel_rehber.pdf, (**Erişim Tarihi:** 20.08.2019).
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59bc1f62d4f1c9.59611043, (**Erişim Tarihi:** 09.08.2017).
- <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (**Erişim Tarihi:** 25.07.2017).
- <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do#> (**Erişim Tarihi:** 20.09.2019).
- <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL>, (**Erişim Tarihi:** 18.08.2018).
- <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html>, (**Erişim Tarihi:** 18.08.2018).
- <http://www.iom.int/key-migration-terms>, (**Erişim Tarihi:** 10.04.2017).
- <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, (**Erişim Tarihi:** 28.09.2019).
- http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf, (**Erişim Tarihi:** 17.01.2018).
- <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2011/11/07/turkiyede-4-milyon-gecekondular-var>, (**Erişim Tarihi:** 11.08.2017).

İç Göç, Kentsel Uyum ve Bütünleşme

Dr. Gökhan Kurt

 ÖZGÜR
YAYINLARI

ISBN 978-975-447-984-3

9 789754 479843